Dante
Cehennem

Dante / İlahi Komedya 1 / Cehennem

Dante

İlahi Komedya

Cehennem

Türkçesi: *Rekin Teksoy*

İlahi Komedya-Cehennem / Şiir

Dante

İlahi Komedya

Cehennem

Türkçesi: *Rekın Teksoy*

O Ğ L A K / EDEBİYAT / ŞİİR

İlahi Komedya-Cehennem / Dante Alighieri
İtalyanca aslından çeviren: Rekin Teksoy

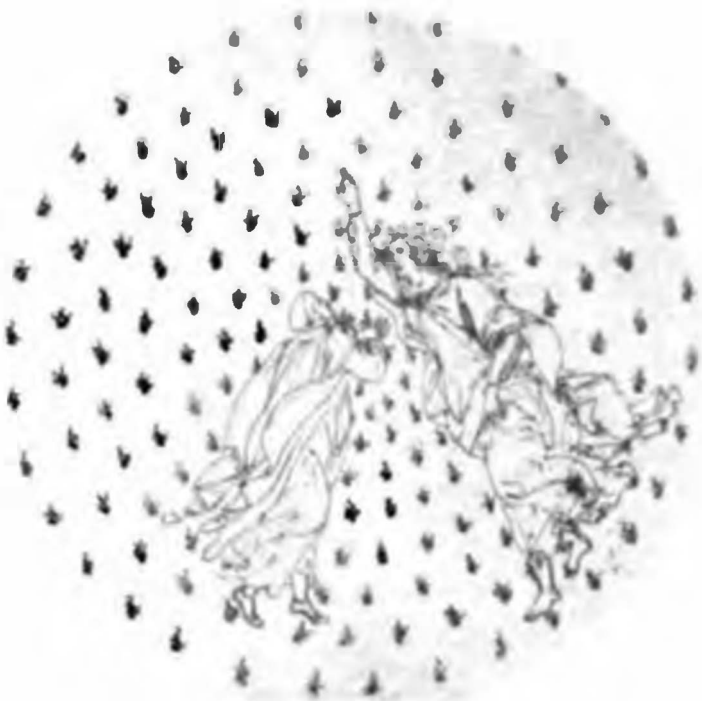
© Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti., 1998
Bu çevirinin bütün hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntıların dışında yayımcının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Kitap ve kapak tasarımı: Serdar Benli - Işıl Şeker
Dizgi düzeni: Goudy 11 / 15 pt.
Ofset hazırlık: Oğlak Yayınları
Baskı: Oğlak Baskı Hizmetleri Tel: (0-212) 612 73 05

Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti.
Genel Yönetim: Senay Haznedaroğlu
Yayın Yönetmeni: Raşit Çavaş
Zambak Sokak 29, Oğlak Binası, 80080 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0-212) 251 71 08-09, Faks: (0-212) 293 65 50
e-posta: oglak@oglak.com

Birinci baskı: Ekim 1998
ISBN 975 - 329 - 247 1

İlahi Komedya

Önsöz

Dante ile Shakespeare dünyayı aralarında paylaşır; bu iki ada eklenebilecek üçüncü bir ad yoktur.

T. S. Eliot

Dante Alighieri: Şiir tarihinde bir benzeri olmayan *Divina commedia*'nın (*İlahi Komedya*) yazarı Dante Alighieri (1265-1321) Floransa'da orta halli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Asıl adı Durante'dir. Babası Alighiero di Bellincione'nin büyük dedesi Cacciaguida, Haçlı Seferlerine katılarak soyluluk sanı elde etmiş, ancak çarpışmalar sırasında ölmüştü (1147). Cacciaguida, karısının ailesinin soyadını kullanır. İlkin Alaghieri ya da Aldighieri olan bu ad daha sonra Alighieri'ye dönüşür. Küçük yaşta annesi (Bella) ölen, 1277'de Gemma Donati ile evlilik sözü kesilen (nikâh 1285'te kıyılır, Dante'nin bu evlilikten Giovanni, Jacopo ve Pietro adında üç erkek, Antonia ve Beatrice adında iki kız çocuğu olur (kimi kaynaklara göre kız çocuğu tektir, Antonia rahibe olunca Beatrice adını almıştır). Dante gençlik yıllarında dönemin öbür gençleri gibi dilbilgisi, mantık, sözbilim (retorik) öğrendi, yazarlarla, dönemin ünlü düşün adamlarıyla dostluklar kurdu. Brunetto Latini ile Guido Guinzelli, Dante'nin ilk ustaları oldu. Dante, sürgünde kaldığı Fransa'dan 1266'da Floransa'ya dönen ve 1294'te burada ölen şair Brunetto Latini'den hem dilbilgisi, hem de kişinin dünyada iz bırakması için yapıt üretmesi gerektiğini öğrendi. Bologna'lı şair Guido Guinzelli ise Dante'ye duygularını dizelere dönüştürme sanatının kurallarını öğretti. Dönemin önemli şairlerinden Guido Cavalcanti yetişkinlik

çağının en yakın dostu oldu. Dönemin en önemli resim ustası Giotto ile de dostluk kuran Dante, Bologna ve Padova üniversitelerine de gitti. Latin şiirini, bu arada Vergilius ile Ovidius'un yapıtını inceledi, felsefe öğrendi. Vergilius ile Aristoteles'ten etkilendiği gibi, dinbilimci Aquino'lu San Tommaso'nun (1225-1274) görüşlerini de benimsedi.

Guelf'ler, Ghibellin'ler: Dante'nin yaşadığı yıllarda İtalya'da da feodalite düzeni ortadan kalkmış, yerini cumhuriyetlere, krallıklara, senyörlüklere, komünlere bırakmıştı. İlkin Almanya'da ortaya çıkan Guelf ile Ghibellin partilerinin etkisi İtalya'ya da ulaşmıştı. Almanya'da Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu tahtı için, Saksonya ve Bavyera dükleri (Welf) ile Swabia yöneticileri Hohenstaufen'ler çekişiyordu. Bu görüş ayrılığı XIII. yüzyılda İtalya'ya da sıçradı. Roma-Cermen imparatorlarının İtalya'yı da yönetmelerine karşı çıkarak, papalığın yönetim hakkını savunanlar Guelf adını aldılar (Guelf sözcüğü Almanca Welf'ten türetilmişti). Guelf'ler İtalya'daki prenslikler ile cumhuriyetleri de destekliyor, yerel özerkliği savunuyordu. Ghibellin'ler ise (Ghibellin sözcüğü Hohenstaufen'lerin Waiblingen malikânesinin adından türetilmişti) imparatoru savunuyordu. Kuzey İtalya'daki soylu aileler genellikle Ghibellin'leri desteklerken, büyük kentler Guelf'leri destekliyordu. Pisa, Verona, Arezzo'nun Ghibellin'lerden yana olmasına karşılık, Milano, Bologna ve özellikle Floransa'da Guelf'ler egemendi (Dante'nin ailesi de Guelf yanlısıydı).

Dante'nin doğumundan beş yıl önce Ghibellin'ler, Montaperti savaşında Guelf'leri bozguna uğratarak Floransa'nın yönetimini ele geçirmişti. Dönemin bu en varlıklı kentini (Floransa Avrupa'nın bankerlik merkezi sayılıyordu) yakmak istemişler ama Ghibellin'lerin önde gelen ailelerinden Farinata ailesinden Uberti, Ghibellin'leri

bu karardan vazgeçirmişti. Çok geçmeden de, Benevento savaşı (1266) sonunda Guelf'ler yeniden Floransa'ya egemen oldu. Ghibellin'ler kentten sürüldü. Bu arada Guelf'ler Aklar ve Karalar olarak ikiye bölündü. Cerchi ailesinin önderliğindeki Aklar ticaretle uğraşan varlıklı burjuvalardan (*popolo grasso*) oluşuyor, imparatorluğu destekliyordu. Küçük esnaftan (*arti minori*) oluşan, Donati ailesinin önderliğindeki Karalar ise feodal düzene özlem duyuyor, papalıkça destekleniyordu. (Dante'nin karısı Gemma da Donati ailesinden olmakla birlikte, Dante Aklar'dan yanaydı). İtalya'daki kargaşa, Dante'nin dizelerine şöyle yansır:

Ey köle İtalya, acılar ülkesi,
fırtınada kaptansız gemi,
taşranın değil, kerhanenin ecesi!
Âraf, VI(76)

Dante'nin siyasal etkinliği: 1289 yılında Arezzo'da Ghibellin'lere karşı yapılan Campaldino savaşına Dante de katıldı. Bu yıllarda Floransa'nın yönetimine katılan lonca yöneticileri (*prior*) iki ay süreyle bu görevde kalıyor, varlıklı kişilerden etkilenmemeleri için görevleri sırasında bir kaleye kapatılıyorlardı. Kentin yönetimi için birçok kurul oluşturulmuştu. Altı ay süreyle görev yapan bu kurulların üyeleri ikinci kez üyeliğe seçilemiyordu. İç çekişmelerden etkilenmemesi için de, kentin en üst düzey yöneticisi (*podestà*) yabancılar arasından seçiliyordu. Bu arada soyluların kamu yönetimine katılmalarını engellemek için iş sahibi olmayanların kamu yönetimine katılması yasaklanmıştı (*Ordinamenta Justitiae*). Ancak bir süre sonra bu yasak yumuşatıldı. Bir loncaya üye olmak, kamu görevi almak için yeterli sayıldı (*Giano della Bella yasası*). Dante de, sanatçıların da yazılabildiği Baharatçı Hekimler loncasına yazılarak Floransa yönetiminde etkin görevler üstlendi. (Dante daha sonraları, mutsuzluğunun

kaynağını *prior* seçilmesine bağlayacaktır). O sırada papa seçilen Bonifazio VII'nin Karalar aracılığıyla kent üzerinde egemenlik kurmak politikasına karşı çıktı. Karaların seçtiği kent yöneticisi 27 Ocak 1302'de Dante'yi 5000 florin para cezası ile iki yıl sürgün cezasına çarptırdı. Dante para cezasını ödeyemeyince, 10 Mart 1302'de bu ceza ölüm cezasına dönüştürüldü. Ancak Dante bu tarihten önce Roma'ya sürgüne gitmişti. Oradaki başka sürgünlerle birlikte Forli'ye gidip Ordelaffi'lerden, Verona'ya gidip Bartolomeo della Scala'dan Floransa'daki yönetimi devirmek için yardım istedi. Bonifazio VII'nin ölüp, yerine Benedetto XI'nin geçmesi sürgündeki Floransalılar için bir umut kaynağı oldu. Yeni papa 1304 yılı Mart ayında kardinallerinden Niccolò da Prato'yu Aklarla Karaları barıştırmak amacıyla Floransa'ya gönderdi. Ama Karaların uzlaşmaz tutumu bu girişimi sonuçsuz bıraktı. Dante 1304 yılından 1306 yılına dek Bologna'da yaşadı.

Luxembourg kontu Henri VII'nin imparator olmasını (1309), o sırada Casentino'da bulunan Dante büyük bir coşku ile karşıladı. Dante'ye göre Henri VII, insanları yeryüzünde mutlu kılmaya çalışacak, papa da insanları öbür dünyadaki sonsuz mutluluğa hazırlayacaktı. Böylece Dante'nin özlediği dünya işleri ile din işlerinin birbirinden ayrılması gerçekleşmiş olacaktı. Henri VII'nin taç giymek için Roma'ya gelecek olması da Dante'nin umutlarını artırmıştı. Öyle ki, yeni imparatora karşı çıkan Floransalılara bir kınama mektubu yazarken, Henri VII'ye yazdığı bir mektupla ondan bir an önce Floransalıları cezalandırmasını istemişti. Henri VII, beklendiği gibi Roma'da taç giydi. Ama tören papalığın merkezi San Pietro kilisesi yerine San Giovanni in Laterano kilisesinde yapıldı, tacı da papa yerine kardinaller giydirdi. Dante'nin deyişiyle "Gaskonyalı papa Clemente VII, soylu kral Henri VII'ye ihanet etti" İmparatorun Roma dönüşü Siena'da hastalanıp ölmesi (24 Ağustos

1313) ise, Dante'nin beş yıldır beslediği umutları sona erdirdi.

Bu arada Floransa'da sürgünlerin geri dönebilmesine ilişkin bir karar alınmış (1311) ancak bağışlananlar arasında Dante'nin adına yer verilmemişti. 1315 mayısında, Dante için de af çıkarıldı. Ancak Dante çok sevdiği kentine dönmek istemedi. Bunun üzerine Floransa'da aynı yılın eylül ayında Dante için bir kez daha ölüm cezası verildi.

Dante ömrünün son altı yılını Verona ile Ravenna'da geçirdi. Verona'da Can Grande'nin konuğu oldu. 1318 yılında geldiği Ravenna'da ise buranın senyörü Guido Novello da Potenta'nın konuğu oldu. Yirmi yıla yakın bir süreyi sürgünde geçiren, bu süre boyunca yazdığı mektuplara Dante Alighieri *exul immeritus* (haksız sürgün) imzasını atan Dante, 13 Eylül 1321 gecesi Ravenna'da sıtmadan öldü. San Pietro Maggiore kilisesine gömüldü (bu kilise günümüzde San Francesco adını taşır.) Sürgünün acısını Dante şu dizelerle dile getirir:

> *Başkasının ekmeğinin ne denli tuzlu,*
> *başkasının merdiveninden çıkmanın*
> *ne denli zor olduğunu göreceksin.*
>
> Cennet XVII(58)

Beatrice: Dante'nin sevdiği kadın. Dante, karısı Gemma'dan başka birçok kadınla gönül ilişkisi kurar. Pietra için yazdığı şiirler *Rime*'de yer alır. Ama ömrü boyunca büyük bir tutkuyla bağlandığı, düşünce dünyasını da yönlendiren kadın Beatrice'dir. Beatrice'ye duyduğu sevgi yüreğinden hiç silinmez, yaşamının en zor, en karamsar dönemlerinde Dante hep bu sevgiye sığınır.

Dante, komşuları Folco di Ricovero de'Portinari'nin kızı Bice'yi (Beatrice) bir toplantıda gördüğünde kendisi dokuz, Beatrice sekiz yaşındadır. Dokuz yıl sonra, bir sokakta ikinci

kez karşılaştıklarında, beyaz bir giysi giymiş Beatrice Dante'ye selam verir. İlk gördüğünde Beatrice'ye büyük bir sevgi duyan Dante, ömrü boyunca onu sevecektir. 1288 yılında Simone de'Bardi ile evlenen Beatrice 8 Haziran 1290'da ölür. Beatrice'nin ölümü Dante'nin sevgisine mistik özellikler de ekler. Sevdiği kadının ölümü üzerine uzun süre iç dünyasına kapanan, kendini dinleyen Dante, ilk kitabı *Vita nuova*'da yeni biçem anlayışına uyarak Beatrice'yi över, onu melekler düzeyine çıkarır. Beatrice için "kimsenin kimse için söylememiş olduğu şeyler söylemeye" söz verir. Bu sözünü *Divina commedia*'da (*İlahi Komedya*) tutar.

Stilnovo: O yıllarda (özellikle 1280-1310 arasında) yeni bir şiir akımı ortaya çıkmıştı. Dante'nin *stilnovo* (yeni biçem) adını verdiği bu akımı, Bologna'da yaşamakla birlikte Floransa'da ünlenen Guido Guinizelli başlatmıştı. Dante'den başka Guido Cavalcanti ile Cino da Pistoia'nın da katıldıkları yeni akım, aşkı şiirin ana konusu yapıyordu. Şairler aşk duygusunu inceliyor, ruhbilimsel çözümlemeler yapıyor, bir tür aşk kuramı geliştiriyorlardı. Bu şairlere göre, aşk kişinin yönelmesi gereken tek amaçtı, kişiyi soylu kılan, zenginleştiren bir tür tanrıydı; kadın, erdemin, temizliğin simgesi bir tür melek olarak değerlendiriliyordu. Dante şöyle der:

Dedim ki: Ben o kişiyim ki,
sevda esin verince kaleme sarılırım,
onun yüreğime yazdıklarını aktarırım.
Araf XXIV(52)

Dil sorunu: Yazarların karşı karşıya oldukları önemli bir sorun da dil seçimiydi. Yapıtlarını, geleneğe uyarak Latince mi yazacaklardı, yoksa halk dilini mi kullanacaklardı?

Siyasal bir birliğe kavuşamamış İtalya'da kültür birliği de söz konusu olmadığından, halk dilinin (İtalyanca) çok sayıda lehçesi vardı. Dante bu soruna Latince olarak kaleme aldığı *De vulgari eloquentia* adlı yapıtında yanıt arar ve Latinceye karşı halk dillerini savunur. Başyapıtı *İlahi Komedya*'yı da İtalyanca (Toscana lehçesi) yazar. Bu nedenle, İtalyan dilinin kurucusu sayılır.

Dante'nin yapıtı: Çalkantılı yaşamına, yirmi yıla yakın sürgünde yaşamasına karşın Dante verimli bir yazardır. Yazdıklarının bir bölümü, dönemin yaygın anlayışına uygun olarak Latince, bir bölümü ise İtalyancadır. Yazıldıkları dile göre Dante'nin yapıtları:

De Vulgari eloquentia (*Halk Ağzı Üzerine*): Dante'nin 1303 ile 1304 yılı arasında yazdığı dil incelemesi (Latince). Dante bu yapıtında İtalyan dilini kullanmanın yararları üzerinde durur, İtalyancayı düzgün kullanmanın kurallarını belirler, İtalyan şiirinin değerlendirmesini yapar.

De Monarchia (*Monarşi Üzerine*): Dante'nin 1312-1313 yılları arasında yazdığı sanılan, siyasal görüşlerini açıkladığı inceleme (Latince). Üç bölüme ayrılan kitap monarşinin evrenselliği üzerinde durur, imparatorun yetkesini doğrudan doğruya Tanrı'dan mı, yoksa yeryüzündeki temsilcisi papadan mı aldığını tartışır.

Questio aqua et terra (*Su ve Kara Sorunu*): Dante'nin 1320 yılında yazdığı, suların karalardan daha yüksek olamayacağını vurgulayan bilimsel inceleme (Latince).

Epistulae (Mektuplar): Dante'nin değişik kişilere, bu arada kral Henri VII'ye ve Can Grande'ye yazdığı mektupları da içeren on dört mektup (Latince).

Vita nuova (*Yeni Hayat*): Dante'nin 1292 ile 1294 yılları arasında yazıp 1293 yılında bir araya getirdiği düzyazı ve şiir karışımı 43 bölümlük yapıt (İtalyanca). Yazarın Beatrice

Portinari'ye beslediği sevginin duygusal, ruhbilimsel çözümlemelerini içerir. Provence (Fransa) saz şairlerinin (*troubadour*) geleneğini sürdüren yapıt yeni biçem anlayışının en önemli örneği sayılır.

Convivio (*Şölen*): Dante'nin 1304 1307 yılları arasında on beş bölüm olarak tasarlayıp, dört bölümümü bitirebildiği felsefe ağırlıklı şiirler (İtalyanca).

Rime (*Uyaklar*): Dante'nin *Vita nuova* ile *Convivio* dışında kalan değişik biçemlerde yazdığı ve bir başlık altında bir araya getirmediği şiirlerine verilen ad.

İlahi Komedya (Divina commedia): Dante, "öteki dünyaya" yaptığı düşsel geziyi destanlaştıran *İlahi Komedya*'yı 1307 1321 yılları arasında kaleme aldı. Dil olarak Latince yerine Toscana lehçesini kullanarak, İtalyan dilinin ilk ve en uzun soluklu şiirini yazdı. *Cehennem*, *Âraf*, *Cennet* ana başlıklarını taşıyan üç bölüme (*cantica*) ayrılan şiirin toplam dize sayısı 14 233'dir. Üçlüklerden (*terzina*) oluşan şiirin tümü, ilk kez Dante'nin kullandığı *terza rima* (aba, bcb, cdc örneğinde olduğu gibi, ikinci dizenin son sözcüğünün son harfine, bir sonraki üçlüğün birinci ve üçüncü dizelerinin sonunda yer vermeye dayanan uyak) düzeninde yazılmıştır. Dizeler on bir hecelidir. Her bölümde 33 kanto (*canto* = destan bölümü) yer alır. Cehennem'deki giriş kantosuyla birlikte kanto sayısı 100'e ulaşır. Yazar yapıtına *Comedia* (o dönemde bu sözcük tek 'm' ile yazılıyordu) adını vermiştir. Çünkü *Cehennem* bölümünün ürkütücü ortamına karşılık, şiir, komedilerde olduğu gibi mutlu sonla sonuçlanır; üstelik herkesin anladığı bir dille (İtalyanca) yazılmıştır. İlk kez Boccaccio'nun eklediği *Divina* (İlahi) sıfatı 1555 yılında Venedik'te Ludovico Dolce'nin yaptığı baskıda kitabın kapağında da yer alınca, o tarihten sonra yapıtın adı *Divina commedia* (*İlahi Komedya*) olarak benimsenmiştir.

İlahi Komedya, yaşam öyküsünün Dante'nin sanatına yansıması olarak değerlendirilebilir. Yaşamının önemli bir bölümünü sürgünde geçiren, Floransa'ya dönmek için yaptığı girişimler sonuçsuz kalan Dante, İtalya'ya egemen olan toplumsal çalkantıları, güçlü bir imparatorun olmayışına ve imparatorun dizginleyemediği papalığın yayılmacı amaçlarına bağlar. Kendisinin de vatanında mutlu bir yaşam sürme hakkı varken, dönemin koşulları bu hakkı elinden almıştır. Üstelik karıştığı siyasal olaylar, karşılıksız aşkın konusu güzellikle kutsal kavramını özdeşleştirdiği *Vita nuova*'da, Beatrice'yi öveceğine ilişkin verdiği sözü yerine getirmesini de engellemiştir. Dante, iç dünyasındaki kargaşanın çözümünü Tanrı'ya sığınmada bulur. Yeniden şiire ve idealleştirdiği Beatrice sevgisine döner. İnsanlara, bu arada kendine doğru yolu göstermek amacıyla *İlahi Komedya*'yı yazar. Tanrı'nın insanlar için öngördüğü iki amaç vardır. Bunlardan ilki yeryüzü mutluluğudur. İnsan ahlak kurallarına uyarak, düşünsel yeteneklerini geliştirerek bu amaca ulaşabilir. İkinci amaç ölümden sonraki sonsuz yaşamdır. İnsanın bu amaca ulaşması için de Tanrı'ya inanması, onun koyduğu kurallara uyması gerekir. Bu amaçların gerçekleşmesinde imparator ile papa insanlara yol gösterir. Ne var ki, insan kendi kendine de yeryüzündeki davranışlarını düzenleyebilir, Tanrı'nın varlığının bilincine vararak, ruhunun ölümsüzlüğünü sağlayacak bir yaşam sürebilir. İşte iç dünyasının sesini dile getiren Dante, *İlahi Komedya*'da şiir aracılığıyla insanlara bu yolları gösterir.

İlahi Komedya Dante'nin Cehennem, Âraf ve Cennet'e yaptığı düşsel bir gezinin öyküsüdür. Dante'ye Cehennem'de, Âraf'ta Latin şair Vergilius rehberlik eder. Âraf'ın tepesinde Vergilius yerini Beatrice'ye bırakır. Cennet boyunca Dante'ye Beatrice rehberlik eder. Gezi 1300 yılı 7 Nisan Perşembeyi 8 Nisan Cumaya bağlayan gece başlar. 14 Nisan Perşembe günü sona erer.

Dante, evreni Ptolemaios'un görüşüne göre tasarlar. Dünya evrenin merkezidir. Dünya dönmez, olduğu yerde durur. Dünyanın çevresinde dönen yedi gezegen (Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Mars, Jüpiter, Satürn) vardır. Gezegenler iç içe geçmiş yedi gök içinde döner. Yedinci gökten sonra gelen sekizinci gökte ise dönmeyen, yerinde duran yıldızlar vardır. Göğün dokuzuncu katında (gezegenlerin dönmesini sağlayan) İlk Devindirici yer alır. Meryem, Beatrice gibi Tanrı'nın sevgili kullarının "kutsal bir gül" oluşturdukları onuncu kat ise göğün en yüksek katıdır (arşıâlâ).

Dünya iki bölümden (kuzey yarı küre ile güney yarı küre) oluşur. Güney kutbu dünyanın doruk noktası, kuzey kutbu ise tabanıdır. Kuzey yarı kürenin ortasında Kudüs yer alır. Lucifer'in (baş şeytan) gökten düşerek açtığı çukur olan Cehennem'in girişi Kudüs'ün altındadır. Güney yarı kürenin ortasında bir ada yer alır. Bu adanın üstünde de, Cehennem çukuru açılırken çıkan toprağın oluşturduğu Âraf dağı bulunur.

Dante'den önce de Homeros, Vergilius, Sens piskoposu Audrade, Hamburg piskoposu Ranbert, İslam dünyasından Muhyiddin ibn Arabi gibi yazarlar bu konuya değinmişlerdir. Ama ilk kez Dante, ortaçağ kaynaklarından, mitolojiden, kutsal metinlerden yararlanarak, Vergilius'un *Aeneis* destanını örnek alarak, düşsel bir öteki dünyayı şiir diliyle görsel bir destana dönüştürür. Sıradışı bir aşka, mitoloji, tarih ve kutsal metinlerle de desteklenen gerçeküstücü bir ortamda yakılan bir ağıt olarak da değerlendirilebilecek olan *İlahi Komedya*'nın tarihten, felsefeden dinbilime, gökbilime, geometriye uzanan bir ansiklopedi niteliği de taşıması, bir başka özelliğidir.

Hıristiyanlığın üçlem (teslis) ilkesini belirttiği için 3 sayısı ortaçağda özel bir önem kazanmıştı. Bu sayı, bakışımlı bir yapısı olan *İlahi Komedya*'da da önemli bir işlev yüklenir.

Her şeyden önce yapıtın tümü üçlüklerden oluşur. *İlahi Komedya* 3 ana bölüm içerir. *Cehennem*'in giriş kantosu dikkate alınmazsa, her bölümde 33 kanto vardır. Kantoların toplamı olan 100 sayısı, 1 + 33 + 33 + 33 olarak ayrışır. 33 sayısı 3'ün 10'la çarpımına yine kendisinin eklenmesiyle oluşur. 10 sayısı ise 3 x 3 + 1'den oluşan kusursuz bir sayıdır, 100'ün de kare köküdür. Beatrice, *Âraf*'ın 30. kantosunun 73. dizesinde ortaya çıkar. Bu kanto 145 dize içerdiğine göre, Beatrice kantonun tam ortasında (72 + 1 + 72 = 145) ortaya çıkmış olur. 30 sayısı ise 10'un 3 katıdır. Bunun gibi *Âraf*'ın altıncı kantosunda Floransa ile İtalya'nın durumu ele alınırken, *Cennet*'in altıncı kantosunda Iustinianus'un ağzından Roma'nın tarihi özetlenir. *İlahi Komedya*'nın üç bölümü de yıldızlar sözcüğüyle sona erer.

Cehennem (*Inferno*): *İlahi Komedya*'nın ilk bölümünü oluşturan *Cehennem*'i Dante'nin 1308 yılında tamamladığı sanılıyor. Cehennem 34 kanto içerir. Bu kantoların toplam dize sayısı 4720'dir. Dante bu yolculuk boyunca 112 ünlü kişiyle karşılaşır.

Papa'nın jübile yılı[2] ilan ettiği 1300 yılı Paskalyasında 7 Nisan Perşembeyi 8 Nisan Cumaya bağlayan gece "yaşam yolumuzun ortasında" Dante (günahkârlık ortamını simgeleyen) "karanlık bir ormanda" yolunu şaşırır. Cuma sabahı gün ağarırken bir tepenin eteğinde (insan aklını simgeleyen) Vergilius ile karşılaşır. Dante'nin yardımına koşan Vergilius, kötülüklerden arınmak için onu öteki dünyanın üç bölümünü gezmeye çağırır. Dante ile Vergilus'un o gece başlayan Cehennem gezisi 9 Nisan Cumartesi gecesi sona erer. 10 Nisan Pazar günü, birlikte Âraf'a ulaşırlar.

Dante'nin tasarladığı Cehennem, dibine doğru inildikçe daralan bir çukurdur. Bu çukur iç içe dokuz daireden (kattan) oluşur. Dairelerin her birinde ayrı bir günah işlemiş olanlar

cezalandırılır. Aşağıya doğru inildikçe ceza ağırlaşır. Cezayı veren Tanrı değildir. İnsanlar Âraf'a, Cennet'e gidebilecek ken, yaşarken yaptıkları yanlış seçimler sonucunda Ce-hennem'e gitmişlerdir. Çarpıldıkları cezayı, yeryüzünde sürdükleri yaşamla kendileri belirlemiştir. Cezanın ağırlığı, işlenen günahın ağırlığı ile orantılıdır.

Cehennem, İsa'nın yaşamış olduğu kutsal Kudüs kentinin altına rastlar. Cehennem'in giriş bölümünde "kötülük de iyilik de yapmadan yaşamış olanların ruhları" vardır. Cehennem'in ilk akarsuyu Akheron da buranın sınırındadır. Daha sonra Cehennem'in ilk dairesi Limbus gelir. Limbus'taki ruhlar dürüst yaşam sürmüş, ancak çoğu Hıristiyanlıktan önce yaşadığı için "vaftizden yoksun kalmış", vaftiz olmadan ölmüş ruhlardır. Daha sonra asıl Cehennem denilen bölüm başlar. İkinci dairede şehvet düşkünleri, üçüncü dairede oburlar, dördüncü dairede cimriler, savurganlar, beşinci dairede öfkeliler cezalandırılır. Beşinci daire ile altıncı daireyi "ağır suçluların bulunduğu", içinde "sonsuza dek ateş yanacak olan" Dite kenti ayırır. Altıncı dairede sapkınlar, yedinci dairede başkalarına, kendilerine, Tanrı'ya saldırıda bulunanlar, sekizinci dairede kadın tellalları, din sömürücüleri, rüşvet yiyenler, hileciler, hırsızlar, ikiyüzlüler, bölücüler, simyacılar, kalpazanlar cezalandırılır. Dokuzuncu dairede akrabalarına, vatanlarına, konuklarına, kendilerine iyilik yapanlara ihanet edenler bulunur. Cehennem'den çıkmadan önce Vergilius ile Dante kötülüklerin simgesi Lucifer'i yarı beline dek buzlara gömülü olarak görürler.

Vergilius ile Dante'nin Cehennem yolculukları boyunca karşılaştıkları kişiler arasında filozoflar, şairler, politikacılar, din adamları, kraliçeler, ünlü kadınlar, papalar, kardinaller, imparatorlar, Floransa'nın ünlü kişileri yer alır. Bu kişilerin her biri, günahı ile orantılı olarak ceza çeker. Cehennem'in alt dairelerine doğru inildikçe ceza artar.

Cehennem boyunca Vergilius'un konuşmaları hem sözcük, hem de dize olarak Dante'ninkilerin yaklaşık iki katıdır. Vergilius ile Dante sık sık ama oldukça kısa konuşurlar. Buna karşılık Âraf'taki konuşmalar hem daha uzun hem de bilgilendiricidir. Âraf'ta, ruhlar da Ce-hennem'deki ruhlara oranla daha fazla konuşur.

Cehennem, *İlahi Komedya*'nın en çarpıcı bölümüdür. Günümüzün sinema sanatını çağrıştıran olağanüstü bir görüntü zenginliğiyle anlatılan ortam, sanki yedi yüz yıl sonra yaşanacak şiddet olaylarının da haberciliğini yapar. *Cehennem*'in son kantosunda yer alan, "altı gözüyle birlikte ağlayan, üç çenesine gözyaşları ile kanlı salyalar akan, her ağzında dişleriyle bir günahkâr öğüten" yarı beline dek buzlara gömülü Lucifer "aynı anda üç günahkâra birden işkence" yapan bir "değirmendir" Nazilerin, toplama kamplarında insanları "öğüttükleri" gaz odalarını, Dante'nin düş gücünün tasarladığı değirmenin günümüzdeki uzantısı saymak yanlış sayılmamalı.

Her ağızda dişler bir günahkâr öğütüyordu
bir değirmen gibi, böylece aynı anda
üç günahkâr birden işkence görüyordu.
Cehennem XXXIV(55)

Âraf (*Purgatorio*): *İlahi Komedya*'nın ikinci bölümünü oluşturan *Âraf*'ı, Dante'nin 1313 yılına doğru tamamladığı sanılıyor. 1318 yılında *Cehennem* ile *Âraf*'ın büyük bir yaygınlığa kavuştuğu biliniyor. *Âraf* 33 kanto içerir. Bu kantoların toplam dize sayısı 4755'dir. Dante bu yolculuk boyunca 46 kişiyle karşılaşır. Vergilius ile Dante'nin 10 Nisan Pazar Paskalya günü başlayan Âraf gezisi üç gün sürerek, 14 Nisan Perşembe günü sona erer.

Hıristiyan inancında Âraf kavramı göreceli olarak yeni-

dir. Kilise öteki dünyayı Cehennem ile Cennet olarak öngörürken, 1274'te Lyon'da toplanan ikinci konsil (din işleri kurulu) Cehennem ile Cennet arasında bir de Âraf'ın bulunduğu ilkesini benimsedi. *İlahi Komedya* da Âraf'a yer verir. Ancak dönemin başka yazarlarının Âraf'ı cezaların daha kısa tutulduğu bir tür Cehennem olarak nitelemelerine karşılık, Dante'nin Âraf'ı, meleklerin yer aldığı, kabartma yontularla süslü, sık sık şarkı söylenen, Cehennem ile Cennet arasında bir köprüdür. Cehennem'in karanlığı burada yerini gün ışığına bırakır. Dante Âraf'ı, güney yarı kürede, denizlerin insan ayağı basmamış kesimindeki bir adada yükselen bir dağ olarak tasarlar. Âraf dağını, Tanrı'ya başkaldıran Lucifer'in dünyaya düşerek Cehennem çukurunu açtığında savrulan toprak oluşturmuştur. Âraf yedi kattan oluşur. Yedinci katın üstünde, dağın tepesinde "Yeryüzü Cenneti" bulunur. Buradaki kutsal orman, Cehennem'in başlangıcındaki "karanlık ormanın" karşıtıdır. Âdem ile Havva'nın, yasak meyveyi yemeden önce yaşamış oldukları Yeryüzü Cenneti, Âraf dağını tırmanarak günahlarından arınan ruhu simgeler.

Âraf'a gidecek ruhları bir melek, Roma'dan da geçen Tevere ırmağının denize döküldüğü yerden, kayıkla Âraf'ın bulunduğu adanın kumsalına taşır. Kumsaldan, kayalık bir bölüme geçilir. Burası Âraf'ın giriş bölümüdür. Ruhlar, Âraf'a tırmanmadan önce günahlarının ağırlığı ile orantılı olarak bir süre burada bekler. Âraf'ın katlarına dik basamaklarla çıkılır. Âraf'ın üst katlarına doğru çıkıldıkça günahın ağırlığı ve gerektirdiği ceza azalır. Âraf'taki cezanın amacı, ruhun eğitilmesi, işlediği günahlardan pişman olmasının sağlanmasıdır. İyilik-kötülük karşıtlığının sonucu Cennet-Cehennem ikilisine eklenen Âraf, bir değişim merkezidir. Cehennem'in yıldızsız göğünden, sonsuz karanlığından gün ışığına, gece gündüz düzenine kavuşan ruhlar burada içsel bir değişim geçirir.

Vergilius ile birlikte Âraf'a tırmanan Dante, Yeryüzü Cennetinde yıllardır görmemiş olduğu Beatrice ile karşılaşınca, Vergilius birden yok olur. Lethe ile Eunoe ırmaklarında arınan Dante, artık Cennet'e çıkmaya hazırdır. Beatrice ile birlikte Cennet yolculuğuna başlar.

Bu kutsal mı kutsal sudan, yeni yapraklara
bürünmüş taze bir fidan gibi canlanıp da,
arınmış olarak eski yerime vardığımda
çıkmaya hazırdım, artık yıldızlara.
Âraf XXXIII(142)

Cennet (*Paradiso*): *İlahi Komedya*'nın üçüncü bölümünü oluşturan *Cennet*'i, Dante ölümünden çok kısa bir süre önce tamamladı. *Cennet* ancak yazarın ölümünden sonra okurla buluştu. *Cennet* 33 kanto içerir. Bu kantoların toplam dize sayısı 4758'dir. *Cennet*'in en üst katındaki "kutsal gülü" oluşturan kutlu ruhlardan adı anılan 70 ruhun 15'i Cennet'in çeşitli katlarına inerek Dante ile konuşur. Dante'nin 14 Nisan Perşembe sabahı başlayan Cennet yolculuğu, aynı gün öğleden sonra Tanrı'nın ışığına ulaşmasıyla noktalanır.

Dante, çağının yazarlarından ayrılan bir Cennet tasarlar. Şeytanların kol gezdiği, ruhların ateşler içinde kıvrandığı bir Cehennem'in karşıtı olarak tasarlanan, sessiz meleklerle, dingin ruhlarla dolu bir Cennet yerine, sürekli bir devinimin, büyük bir hızın, insan gözünün algılamakta zorlandığı bir ışığın egemen olduğu bir Cennet öngörür. Cehennem'in dibinin buzlarla örtülü olmasına karşılık, Cennet'te kızgın alevler yer alır. Cehennem ile Âraf gibi, Cennet de on bölümden oluşur. Göğün ilk katında Ay vardır. İkinci katta Merkür, üçüncü katta Venüs, dördüncü katta Güneş, beşinci katta Mars, altıncı katta Jüpiter, yedinci katta Satürn gezegenleri yer alır. Sekizinci katta dönmeyen yıldızlar, dokuzun-

cu katta İlk Devindirici vardır. An ışıktan oluşan, maddeden arınmış onuncu kat ise, kutlu ruhlarla Tanrı'nın katıdır. Dante bu katı *Convivio*'da "evrenin tümünü saran, ötesinde hiçbir şeyin bulunmadığı en yüce yapı" olarak tanımlar. Bu katın merkezindeki "öncesiz sonrasız güçlü ışık" ise Tanrı'dır. Dante, Tanrı'yı bir enerji kaynağı olarak değerlendirmekle çağının yazarlarından ayrılır, bilimselle kutsal arasındaki seçimini bilimden yana yapar.

Bir gezegenden bir gezegene çıkış, düz bir çizgi izler. Bir gezegene ulaşan Dante, bir süre göğün bu katıyla birlikte döner. Sonra büyük bir hızla bir üst kata çıkar. Katların görünüşü birbirinin benzeridir. Dante bir başka kata geldiğini Beatrice'nin güzelliğinin, ışığın yoğunluğunun artmasıyla anlar. Cehennem'de, Âraf'ta çeşitli zorluklarla karşılaşan Dante, Cennet'te de inanç, umut, sevgi konusunda birer sınavdan geçer. Ama Cennet her şeyden önce ışıkla gök-yüzünün şiiridir. Dante, günümüzde ancak uzay adamlarının tanık olabildikleri bir ortamı, gezegenleri, kayan yıldızları, ebemkuşakları, çakan şimşekleri, gözleri körelten ışığı ile sen-fonik bir şiire dönüştürür. Gezinin sonu yaklaştıkça, sözcükler de bellek de görülenleri aktarmaya yetmez olur:

Çünkü isteğine yaklaştıkça akıl yetimiz,
öyle derinliklere dalar ki,
izleyemez olur onu belleğimiz
Cennet I(7)

Dante'nin Cennet yolculuğu zaman içinde geriye dönüş özelliği de taşır. Bu yolculuk, doğum anına doğru bir dönüştür aynı zamanda. Cehennem ile Âraf'ta Vergilius Dante'nin korkularını giderirken, karşısında ergin bir kişi vardır. Oysa Cennet'te Beatrice-Dante ilişkisi bir ana ile kundak çocuğu ilişkisidir sanki:

Anımsadıklarımla ilgili sözlerim
meme emen bir çocuğun sözlerinden bile
yetersiz kalacak bundan böyle.
Cennet XXXIII(108)

Günümüzün Dante yorumcuları, *İlahi Komedya*'nın yazılış amacının, geçen yüzyıla dek öne sürüldüğü gibi Cehennem olmayıp Cennet olduğu görüşündedir. Dante hem sevdiği kadını övdüğü hem de Tanrı'nın ışığına kavuştuğu Cennet'i "güneşi yıldızları döndüren sevgi" ile bütünleşerek noktalar.

Dante'nin etkisi: Dante'nin çağdaşı, *Decameron*'un[3] yazarı Giovanni Boccaccio (1313-1375) Dante'nin ilk yorumcusudur. 1373 yılında Floransa'nın Santa Stefano di Badia kilisesinde *İlahi Komedya*'yı halka okuyup yorumlamakla görevlendirilir. XV. yüzyılda İtalya'nın önemli kentlerinde *İlahi Komedya* üzerine incelemeler yapılır. Baskı makinesinin bulunmasından sonra *İlahi Komedya*'nın dört yüzü aşkın basımı yapılır. *İlahi Komedya* başlıca dillere çevrilir. Sandro Botticelli, Michelangelo gibi resim ustaları *İlahi Komedya*'dan esinlenen resimler yapar. Fransız ressam Gustave Doré *İlahi Komedya*'yı resimler. Günümüze dek birçok ressamın esin kaynağı olan *İlahi Komedya*'yı 1950'de Salvador Dali de resimler. İtalyan besteci Gioacchino Rossini ile Alman besteci Robert Schumann şiirin kimi bölümlerini bestelerken, Macar besteci Franz Lizt de senfonik bir poem yazar. Dante'nin şiiri Ezra Pound, T. S. Eliot, Gabriele D'Annunzio, Paul Claudel, Anna Akhmatova gibi çağdaş şairler için de esin kaynağı olur.

Türkçede Dante: Osmanlı İmparatorluğunun Londra

sefiri Musurus Paşa'nın Dante'yi (belki de *İlahi Komedya*'yı) çevirme girişimi Abdülhamit sansürüne takılır. Yıldız Sarayından Maarif Nezaretine gönderilen bir yazıda şöyle denir: "İtalyan şairlerinden meşhur Dante'nin eserlerinin tabına katiyen ruhsat verilmemesi tebliğ edilmiş olduğu halde, bu eserin tashih edildikten sonra tabına ruhsat verilmek üzere olduğu zât-ı şahanece haber alınmıştır. Tashih edilmek suretiyle de olsa bu şairin eserlerine müsaade edilmemesi irade-i seniye iktizasındandır."[4]

Türkçede *İlahi Komedya* ile ilgili ilk kaynak Nüshet Haşim Sinanoğlu'nun *Dante ve Divina Commedia* adlı yapıtı. Önsözünden 1930'da yazıldığı anlaşılan ama Milli Eğitim Bakanlığı'nca 1934'te basılan 106 sayfalık bu kitabın ağırlığı Dante'nin yaşam öyküsü. Son bölümünde de *İlahi Komedya* özetleniyor. *İlahi Komedya*'nın ilk çevirisini ise 1938'de Hilmi Kitabevi yayımlıyor. Hamdi Varoğlu'nun Fransızcadan yaptığı "düzyazı" çeviri eksiksiz. İbrahim Hilmi Çığıraçan'ın Dante'nin "hayatı ve eserleri" başlıklı bir girişi ile M.Turhan Tan'ın "Divina Commedia hakkında takrizi"ni de içeren bu çevirinin açıklamaları çok yetersiz. Çevirmenin de belirttiği gibi, çeviri "karanlık cümlelerle" dolu. Dili bugün okunamayacak denli eski.

Feridun Timur'un 1954 yılında Varlık Yayınları'nın Dünya Klasikleri dizisinde yayımlanan *Dante* adlı kitabı *İlahi Komedya*'nın 26 "manzumesinin" İtalyancadan yapılan düzyazı çevirisini de içerir. Feridun Timur'un *İlahi Komedya* çevirisi daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayımlanır. Bu çeviri de eksiksiz bir "düzyazı" çeviri. Açıklamalar Hamdi Varoğlu çevirisine oranla daha fazla. Ne var ki çevirmenin ana dilini özensiz kullanması, yalnızca İtalyanca metni önemsediği izlenimini vermesi, eskiyen sözcüklerin sonraki baskılarda yeni sözcüklerle değiştirilmiş olmasına karşın, bu çevirinin okunmasını da neredeyse olanaksız kılıyor.

Dante'yi çevirmek: Şiir çevirisi, çevirmenin kaçınılmaz ihanetininin[5] ölçüsünü, hiç kuşkusuz daha da artırmaya yatkın bir çalışma. İhanetin oranını sınırlı tutmanın yolu ise, çeviriyi bir "uyarlama" olarak değerlendirmek. Her dilin kendine özgü yapısı, mantığı dikkate alınırsa, çevirmenin gerektiğinde sözcüğü sözcüğüne çevirmek titizliğinden ayrılıp, şu soruya yanıt araması doğru olur: "Yabancı yazar, Türkçe yazsaydı nasıl yazardı?" Çeviri "kokmayan" çeviriyi, bu sorunun yanıtının içerdiğine inanıyorum.

Decameron'u çevirirken kapıldığım *İlahi Komedya*'yı şiir olarak Türkçeye çevirmek düşüncesinin ilk denemesi, bir Paris yolculuğu sırasında Châtelet'deki Sarah Bernhardt kahvesinde yapıldı. Bir hafta süreyle bu kahvede, (St Michel Bulvarındaki Gibert Kitabevinden aldığım İtalyanca-Fransızca) *Cehennem*'in ilk kantolarını çevirmeyi deneyip, *İlahi Komedya*'nın çevrilebilir olduğunu gördüm. *Decameron* çevirisinin ardından başladığım *İlahi Komedya* çevirisi iki yıla yakın (Kasım 1996-Ağustos 1998) sürede tamamlandı. Bu süre boyunca gündüzlerim, gecelerim *İlahi Komedya* ile birlikte geçti. İstanbul dışına gitmem gerektiğinde bile, çeviriye ara veremedim. Paris, Milano, Boston, Chicago, New York uçaklarında, otellerinde, Ankara, Antalya, İzmir, Bursa yolculuklarında, hep *İlahi Komedya*'nın dizeleri ile birlikte oldum.

İlahi Komedya çevirisinin güçlüğü İtalyancada sözcüklerin "ünlülerle" bitmesinden yararlanan Dante'nin 14 233 dizelik yapıtın tümünde kullandığı, *terza rima* adını verdiği uyak düzeniydi. Başka bir dile aktarılması olanaksız bu düzenin getirdiği zorluğu aşmanın tek yolu, Fransızca, İngilizce çevirilerde de olduğu gibi, *İlahi Komedya*'yı serbest koşukla çevirmekti.

Önemli bir zorluk da, şiirde geçen yüzlerce kişi, yer, olay adının, ayrıca kutsal metinlere, mitolojiye, tarihe yapılan

göndermelerin açıklanmasıydı. Dört değişik İtalyanca baskı ile Fransızca ve İngilizce çevirilerin, kimi kez birbirleriyle çelişen notlarından ve İtalyanca kaynaklardan yararlanılarak yapılan Türkçe açıklamaların güvenilir bir sonuca ulaştığını sanıyorum.

İlahi Komedya'nın Türkçesi elbette Dante'nin şiir gücüyle boy ölçüşemez. Ama *İlahi Komedya*'nın Latince kökenli dillere yapılan çevirilerinin bile, aynı eksikliği taşıdıklarını unutmamak gerekir. Bu çevirinin, *İlahi Komedya*'yı ilk kez günümüz Türkçesiyle şiir biçiminde Türk okurunun ilgisine sunmaktan öte bir savı yok. Başka dillerde olduğu gibi, Türkçede de bu çeviriyi başka çevirilerin izlemesini diliyorum.

Rekin Teksoy

1 Bkz Dante, *Yeni Hayat*, çeviren: Işıl Saatçioğlu, Kâzım Taşkent Klasik Yapıtlar, İstanbul, 1993.

2 Bkz *İlahi Komedya*, Cehennem I, Not 1

3 Bkz Giovanni Boccaccio, *Decameron*, Türkçesi Rekin Teksoy, Oğlak Yayınları Birinci Baskı 1996

4 Bkz Niyazi Ahmet Banoğlu, *Basın Tarihimizin Kara ve Ak Günleri*, İstanbul 1960; ayrıca Bkz. Oğuz Karakartal, *Büyük İtalyan Şairi Dante'nin Türkiye'de Tanınması*, Tarih ve Toplum, Aylık Ansiklopedik Dergi, Kasım 1996, Sayı 155

5 Traduttore traditore = çevirmen hain(dir); İtalyanca deyiş.

Bu çeviride kullanılan kaynaklar

Dante Alighieri, *La divina commedia*, a cura di Lodovico Magugliani, Rizzoli Editore, Milano 1949.

Dante Alighieri, *La divina commedia*, a cura di Giorgio Petrocchi, Arnaldo Mondadori editore, Milano 1966.

Dante Alighieri, *La divina commedia*, a cura di Natalino Sapegno, La Nuova Italia Editrice, Floransa, 1975.

Dante Alighieri, *La divina commedia*, a cura di Giuseppe Villaroel, Arnaldo Mondadori Editore, Milano 1985.

Dante, *La divine comédie*, traduction de Jacquelien Risset, Flammarion, Paris 1998.

Dante, *La divine comédie*, traduction de Lucienne Portier, Les Editions du Cerf, Paris, 1987.

The Inferno, The Purgatorio, The Paradiso, a verse rendering for the modern reader by John Ciardi, Mentor Book, a division of Penguin Books, 1982.

Dante Alighieri, *The Divine Comedy*, translated by Allen Mandelbaum, Everyman's Library, 1995.

The Inferno of Dante, a new verse translantion by Robert Pinsky, Farrar, Straus and Giroux, 1994.

Dante'nin yaşamında önemli tarihler

1265: Mayıs sonu. Floransa'da Dante (asıl adı Durante) Alighieri dünyaya gelir. Babası Alighiero tefecilik yapıyordu. Anası Bella 1275'te, babası Alighiero ise 1281'de ölür.

1274: Dante, komşuları Folco di Ricovero de'Portinari'nin kızı, kendinden bir yaş küçük Beatrice'yi (Bice Portinari) ilk kez görür.

1277: Gemma Donati ile Dante arasında söz kesilir.

1284: Dante Beatrice ile ikinci kez karşılaşır.

1287: Hukuk ve felsefe okuyan Dante kısa bir süre Bologna'da kalır.

1285: Dante, Gemma Donati ile evlenir. Bu evlilikten üç erkek, iki (kimi kaynaklara göre bir) kızı olur.

1288: Beatrice, Simone dei Bardi ile evlendirilir.

1289: Dante, Campaldino (Arezzo'ya karşı) ve Caprona (Pisa'ya karşı) savaşlarına katılır.

1290: Beatrice'nin ölümü (8 Haziran).

1291-1295: Dante, Santa Croce (Fransisken) ve Santa Maria Novella (Dominiken) okullarında felsefe ve dinbilim öğrenimi görür. Brunetto Latini'den edebiyat dersleri alır.

1292-1294: Dante *Vita nuova*'yı yazar.

1295: Dante Baharatçı Hekimler loncasına yazılır.

1296: Dante, Halk Mecisinde tartışmalara katılır. Guelf'lerin Aklar kanadında yer alır.

1300: Dante, Roma'da "jübile yılına" katılır. Papa Bonifazio VIII'in politikasına karşı Floransa'nın San Giminiano ile işbirliği yapmasını sağlamakla

görevlendirilir. Floransa'da *prior* olur (15 Haziran-15 Ağustos).

1301: Dante, Bonifazio'ya gönderilen Floransa elçileri arasında yer alır. Floransa'ya Karalar egemen olunca papa Dante'yi Roma'da alıkoyar.

1302: Karalar Floransa'da Dante'yi ölüm cezasına çarptırır.

1303-1304: Dante sürgündeki arkadaşları ile birlikte Arezzo, Forli, Bologna ve Verona'da toplantılar düzenler. *De Vulgari Eloquentia*'yı yazmaya başlar.

1304: Dante, Aklardan ayrılır. *Convivio*'yu yazmaya başlar.

1304-1309: Dante'nin İtalya'nın çeşitli yörelerine gezileri.

1307: Dante, *Cehennem*'i yazmaya başlar.

1310: Dante (büyük bir olasılıkla) Paris'e gider.

1311: Dante Milano'da Henri (Arrigo) VII ile görüşür. Henri'ye *Mektuplar* yazar.

1312-1313: Dante, *De monarchia*'yı yazar.

1313: Henri VII ölür. Floransa yönetimi Dante'yi (ikinci kez) ve çocuklarını ölüm cezasına çarptırır, mallarına el koyar.

1313-1318: Dante Verona'da Can Grande della Scala'nın yanında kalır.

1314: *Cehennem* yayınlanır.

1315: *Âraf* yayınlanır.

1318-1320: Dante, Ravenna'da, Guido Novello da Polenta'nın yanında *Cennet*'i yazar.

1320: Dante *Questio aqua et terra*'yı yazar.

1321: Dante, Guido da Polenta'nın elçisi olarak Venedik'e gider; dönüşte hastalanarak Ravenna'da ölür (Eylül 13-14).

Cehennem

Birinci kanto

1 Yaşam yolumuzun ortasında
karanlık bir ormanda buldum kendimi,
çünkü doğru yol yitmişti.
4 Ah, içimdeki korkuyu
tazeleyen, balta girmemiş o sarp, güçlü
ormanı anlatabilmek ne zor!
7 Öyle acı verdi ki, ölüm acısı sanki;
ama ben, orada bulduğum iyilikten söz edeceğim,
gördüğüm başka şeyleri söyleyeceğim.
10 Oraya nasıl girdiğimi bilemeyeceğim,
öyle uykum gelmişti ki,
doğru yolu bırakıp gittiğimde.
13 Ama yüreğimin içine
korku salan vadinin bittiği
tepenin eteğine geldiğimde

1/ Dante'ye göre insan yaşamı, en yüksek noktası 35 yaş olan bir yay çizer; 1265 doğumlu Dante bu yapıtı yazmaya 1307 yılında başlamıştır; ancak 1300 yılında Papa Bonifazio VIII'in düzenlediği "jübile" yılına katılmak için Roma'ya gitmiştir; 35 yaşında yaptığı bu geziyi Dante bu yapıttaki düşsel gezinin de başlangıcı sayıyor; (jübile yılı = papanın günahları bağışladığı 00, 25, 75 rakamlarıyla sonlanan yıllar; bu uygulamayı ilk kez 1300 yılında Papa Bonifazio VIII başlatmıştır.)

2/ Karanlık orman = aklın çelindiği ahlak kurallarının önemsenmediği bir günahkârlık dönemi; bu tanımayı Dante'nin gurbette çektiği sıkıntıları belirtmek için kullandığını öne süren yorumcular da vardır.

8/ İyilik = beklemediği bir biçimde karşısına çıkan Vergilius.

11/ Öyle uykum gelmişti ki bilincim bulanmıştı.

15/ Tepe = erdemli yaşamın simgesi.

yukarı çevirdim gözlerimi,
omuzlarını gördüm onun, herkese her yerde
yol gösteren gezegenin ışınları içinde.
O zaman biraz dindi,
o sıkıntılı gecede
yüreğimin gölüne çöken korku.
Ve denizden çıkmış soluk soluğa
biri dönüp de azgın suya
nasıl bakarsa,
hâlâ kaçmakta olan ruhum
kimseyi sağ bırakmayan geçide
bakmak için döndü geriye.
Yorgun bedenimi biraz dinlendirince
ıssız kıyıda yürümeye koyuldum yine,
sağlam basan ayağım hep daha geride.
Yokuşun hemen başladığı yerde
bir pars gördüm, yerinde duramıyordu,
kıpır kıpırdı, benek benekti tüyleri;
yüzümün önünden hiç ayrılmıyordu,
öylesine kesiyordu ki yolumu,
kaç kez dönmek istedim gerisin geri.

18/ Gezegen = güneş (dönemin gökbilimcileri güneşi, dünyanın çevresinde dönen bir gezegen sanıyorlardı.)
21/ Yüreğimin gölüne = on dördüncü yüzyıl bilim adamları, çeşitli duyguların özellikle de korku duygusunun kalbin içindeki sıvı dolu bir boşlukta oluştuğuna ve kanın buradan vücuda dağıldığına inanırlardı.
26/ Geçit = karanlık orman.
30/ Hep daha geride = yokuş yukarı çıkıyordum.
32/ Pars = hovardalık simgesi.

Sabahın başladığı saatlerdi,
güneş, Tanrı'nın sevgisi bu güzel nesneleri
ilk kez kıpırdattığından beri
birlikte olduğu yıldızlarla yükselmekteydi;
öyle ki, güzel mevsim ve günün bu saati,
beni iyi şeyler beklemeye yöneltti
tüyleri benekli hayvandan;
ama korkmamı önleyemedi
karşıma çıkan bir aslandan.
Başı havada, açlıktan kudurmuş gibi
bir aslan, üstüme geliyordu sanki,
öyle ki, havaya bile korku sinmişti.
Ve cılızlığı bin bir istek dolu,
çok kişiye neler çektirdiği
besbelli bir kurt, üstelik dişi,
görünce beni, kapıldığım korku
öyle kesti ki elimi ayağımı,
kalmadı artık tepeye tırmanma umudu.
Bu yerinde duramayan hayvan,
güle oynaya kazandıklarını
gün gelip yitirince, durmadan

39/ Kıpırdattığından beri Tanrı evreni yarattı yaratalı.
45/ Aslan = şiddetin simgesi; Dante'nin bu kantoda yer verdiği üç hayvanı *Kitabı Mukaddes*'ten aldığı anlaşılıyor; Bkz *Kitabı Mukaddes*, *Yeremya* 5(6).
51/ Dişi kurt = cimrilik simgesi.

ağlayıp inleyenlere benzetti beni,
üstüme gelip yavaş yavaş güneşin battığı
yere doğru sürüklerken.
Aşağılara doğru inerken,
gözlerimin önünde biri belirdi,
çoktandır konuşmamıştı, kısılmıştı sesi.
Bu büyük çölde görünce onu,
"Acı bana" diye bağırdım o an,
"kim olursan ol, ister gölge, ister gerçek insan!"
Yanıt verdi: "İnsan değilim, bir zamanlar insandım,
anam babam Lombardia'lı,
ikisi de öz be öz Mantova'lı.
Oldukça geç geldim dünyaya, Iulius döneminde,
Roma'da yaşadım büyük Augustus yönetiminde
sahte ve yalancı tanrılar döneminde.
Şiir yazdım o güzel İlion yandığında,
Ankhises'in doğrucu oğluna
övgüler düzdüm Troya'dan geldiğinde.
Peki sen niye sokuyorsun başını derde?
Niçin çıkmıyorsun her sevincin hem nedeni,
hem kökeni mutluluklar dağına?"

59/ Güneşin battığı yere doğru karanlık ormana doğru.
70/ Iulius = Iulius Caesar (Jül Sezar İÖ 101-44); Romalı devlet adamı. Vergilius da İÖ 70 yılında doğmuştu.
71/ Augustus = Octavianus Caesar Augustus (İÖ 63-14); Roma'nın ilk imparatoru.
73/ Ilion = Ilium (Troya'nın başka adı.)
74/ Ankhises'in doğrucu oğlu Aineias.
75/ Troya = Çanakkale dolaylarındaki Truva.

"Yoksa Vergilius musun sen, konuşunca
ağzından ırmaklar çağlayan?"
diye yanıt verdim, alnımda utancımla.
"Ey beni yazdıklarının peşinde koşturan,
emeğimi, sevgimi coşturan
bütün ozanların onuru, önderi.
Ustamsın, kalemimsin,
bana onurlar katan
o güzel biçemi veren sensin.
Yolumu kesen şu hayvan
damarlarındaki kanı ürpertti,
yardımcı ol bana ünlü bilge."
"Daha iyi edersin başka yoldan gidersen,
kurtulmak için bu yabanıl yöreden"
diye yanıt verdi, ağladığımı görünce;
"çünkü seni bağırtan bu hayvan,
kimsenin geçmesine izin vermez yolundan,
karşısına dikilip, er geç parçalar onu;
öyle kötü, öyle pistir ki huyu,
doymak bilmez oburluğu,
doydukça karnı, daha da açılır iştahı.

79/ Vergilius = Latin ozan (İÖ 70-19); Mantova dolaylarında doğmuştur; yukarıda (62) insan aklının simgesi olarak adı geçiyor; Caesar öldürüldüğünde 26 yaşında olduğu için daha aşağıda "oldukça geç dünyaya geldim" der (70).
94/ Bu hayvan = dişi kurt.

Çoktur, çiftleştiği hayvanların sayısı,
tazı gelip de onu işkenceyle öldürünceye dek,
daha bir sürü hayvanla çiftleşecek.
Toprak, para ne demek,
tazıyı bilgelik, sevgi, erdem besleyecek,
Feltro ile Feltro arasında olacak ülkesi;
uğruna bakire Cammilla, Eurialus, Turnus ile
Nisus'un can verdikleri
bahtsız İtalya'ya esenlikler getirecek;
o dişi kurdu her kentten sürecek,
dışarıya imrenip de çıktığı
Cehennem'e tıkıncaya dek.
İyiliğin için peşimden gel, izle beni,
rehberin olacağım, buradan alıp, öncesi
sonrası olmayan bir yere götüreceğim seni,
umutsuz çığlıklar işiteceksin;
acıdan kıvranan eski ruhlar göreceksin
ikinci ölümlerine bağırırken;

101/ Tazı = yeryüzüne adalet ve barış getirecek bir kurtarıcı; yorumcular Dante'nin bu sözcükle sürgün olarak gittiği Verona'da kendisini konuk eden Can Grande della Scala'ya (ya da başka bir kişiye) gönderme yaptığını belirtiyorlar.

105/ Feltro ile Feltro arasında = Can Grande'nin toprakları arasında yer alan Feltro ile Montefeltro; bir başka yoruma göre de tazı (kurtarıcı) yoksul kökenli olacak (feltro = paçavra, değersiz kumaş).

106/ Bakire Cammilla, Eurialus, Turnus ile Nisus = Vergilius'un *Aeneis* destanında ele aldığı, bir bölümü Troyalı, bir bölümü Troya'ya düşman kahramanlar; Dante, Roma İmparatorluğu'nun kurulması için bunların ölmeleri gerektiğini belirtiyor.

114/ Bir yere = Cehennem'e.

117/ İkinci ölüm = ruhun ölümü; asıl ölüm; Bkz *Kitabı Mukaddes*, *Vahiy* 20(6).

118 kutlu ruhlara katılmayı umdukları için
günün birinde, ateşte yanarken
yakınmayanları da göreceksin.
121 Sonra onların katına yükselmek
istersen, daha yetkin bir ruh gelecek:
seni ona bırakıp, ayrılacağım ben;
124 çünkü yukarıyı yöneten,
yasasına karşı çıktığım için ben,
birlikte gitmemizi istemez ülkesine.
127 Her yere eğemendir o, krallığı o yerde;
ülkesi orasıdır, yüce tahtı orada:
ne mutlu yanına çağırdıklarına!"
130 Ve ben: "Ey ozan" dedim ona,
"tanımadığın o Tanrı adına
hem bu tehlikeyi hem daha da beterini
133 savmak için, dediğin yere götür beni,
ermiş Petrus'un kapısını göreyim,
bakayım acı çekiyor dediklerine."
136 Bunun üzerine yola koyuldu o, peşinden gittim ben de.

120/ Yakınmayanlar = Âraf'taki ruhlar.
122/ Ruh = Dante'ye Cennet'i gezdirecek olan Beatrice; (Vergilius pagan olduğu için Cennet'e giremez.) Dante sevdiği kadın Beatrice'den *Vita nuova*'da uzun uzadıya söz eder.
124/ Yukarıyı yöneten = Tanrı.
125/ Yasasına karşı çıktığım = Vergilius İsa'yı tanımamıştı, pagandı
134/ Petrus = İsa'nın havarilerinden; ilk papa.
134/ Kapı = Âraf'ın kapısı; Dante'nin Cehennem'i kapısızdır.

İkinci kanto

1 Gün bitiyordu, kararan hava
yeryüzündeki canlıların yorgunluklarını
alıyordu; ben de tek başıma,
4 belleğimin yanılmadan aktaracağı
yolculuğu, tanık olacağım acıları
karşılamaya hazırlanıyordum.
7 Ey Musa'lar, ey yüce ruh yardım edin bana,
ey gördüklerini yazacak bellek,
soyluluğun şimdi kendini belli edecek.
10 Söze girdim: "Ey bana yol gösteren ozan,
bu çetin yolculuğa çıkartmadan önce beni,
bak bakalım erdemlerim yeterli mi.
13 Diyorsun ki, Silvius'un babası
ölümsüzlük ülkesine diri diri girdi,
ruhuyla bedeniyle.

1/ Gün bitiyordu = akşam insanlara da hayvanlara da dinlenme sağlıyordu.
7/ Musa'lar = yaratıcı gücün simgesi esin perileri.
7/ Yüce ruh = kimi yorumculara göre esin perilerinin ruhu, kimi yorumculara göre de, görevinin zorluğunun bilincinde olan Dante'nin kendi ruhu.
10/ Ozan = Vergilius.
11/ Çetin yolculuk = öbür dünyaya yolculuk.
12/ Erdemlerim = bedensel ve ahlaksal durumum.
13/ Diyorsun = Vergilius'un *Aeneis* adlı yapıtına gönderme yapılıyor.
13/ Silvius'un babası = Aineias; Silvius, Aineias'ın ikinci karısı Lavinia'dan doğan oğludur.

Her kötülüğün düşmanı, destek verdi
bu çok değerli, çok önemli kişiye,
sağlayacağı sonuçlar nedeniyle,
şaşmamalı buna aklı başında hiç kimse;
çünkü o gökyüzünde
kutsal Roma'nın babası seçilmişti:
doğrusunu demek gerekirse
Roma da, imparatorluk da merkez yapılmıştı,
büyük Petrus'un ardılı orada oturacaktı.
Senin de övdüğün bu gezi boyunca
öğrendikleri, kaynak oldu başarısına
ve papalık iktidarına.
Daha sonra *Vas d'elezione* de gitti oraya,
pekiştirmek için inancını,
kurtuluşa varan yolda.
Peki kim izin veriyor bana? Niçin gidiyorum ben?
Ne Paulus'um, ne de Aineias'ım ben,
bunu hak ettiğime ne ben inanırım, ne başka kimse.
Karar verirsem eğer gitmeye,
korkarım çılgınlık olacak bu.
Bilgesin, ne demek istediğimi anlarsın sen."
Ne istediğini bilmeyenler, yeni düşünceler
uğruna isteğinden vazgeçenler,
başladığını yarıda kesenler

16/ Her kötülüğün düşmanı = Tanrı; Cehennem'de Tanrı'nın adı çok az geçer, İsa'nın adı hiç geçmez.
24/ Büyük Petrus = Bkz Cehennem I(134)
25/ Bu gezi = öbür dünyaya yapılan yolculuk
28/ *Vas d'elezione* = on iki havariden ermiş Paulus.
28/ Oraya = öbür dünyaya.
31/ Aineias = Homeros'un *Ilyada* destanının kahramanı Vergilius'un *Aeneis* adlı destanının da kahramanıdır.

gibi oldum, o karanlık yamaçta ben de,
vazgeçtim başlangıcı bunca zor işten,
yeniden düşününce.
"İyi anladımsa dediklerini"
diye yanıt verdi gönlü yüce gölge,
"korku sarmış senin içini;
korku sık sık insanın içine girer,
yapacağı onurlu işleri engeller,
ürkütür karanlıkta kalmış bir hayvan gibi.
Korkunu gidermek için, niçin geldiğimi,
senin için üzüldüğüm ilk anda
işittiklerimi söyleyeceğim sana.
Boşlukta sallananlarla birlikteydim,
öyle kutlu, öyle güzel bir kadın çağırdı ki beni,
ne isterse yerine getiririm dedim.
Yıldızlardan parlaktı gözleri,
kendi diliyle konuştu benimle,
yumuşacık, alçacık, melek gibi sesiyle:
'Ey ünü dünyayı saran
dünya durdukça da duracak olan
Mantova'lı seçkin ruh;
kısmeti kapalı bir dostum
ıssız bir yamaçta bir engelle karşılaştı,
korkup geri dönmeye kalktı;

40/ Karanlık yamaçta akşam bastırmıştır.
44/ Gönlü yüce gölge = Vergilius.
52/ Boşlukta sallananlar = Limbus'takiler; Bkz Cehennem IV(44).
53/ Bir kadın = Beatrice.
56/ Kendi diliye = İtalyanca.
60/ Mantova'lı seçkin ruh Vergilius.
61/ Dostum = Dante.

yolunu çoktan şaşırmıştır belki de,
çünkü çok geç koştum yardımına,
yukarıda onunla ilgili sözleri duyduktan sonra.
Haydi git, süslü sözlerinle
yardımcı ol, yardımcı ol ki ona,
içim rahat etsin benim de.
Seni gönderen ben, Beatrice'yim;
dönmeye can attığım yerden geldim;
beni getirip böyle konuşturan, sevda.
Efendimizin yanına vardığımda
senden övgüyle söz edeceğim ona.'
Sonra o sustu, ben konuştum:
'Ey erdemli kadın, gökyüzünün en küçük yuvarına
insan türünü egemen kılan
yalnızca senin erdemlerin,
başımın üstünde yeri var isteklerinin,
ama yerine getirmek için artık çok geç:
isteğini söylemesen daha iyi edersin.
Yine de bana söyle,
dönmeye can attığın o büyük yerden
buraya korkmadan inmene yol açan ne?'
'Madem bilmek istiyorsun bu gizi,
kısaca anlatayım buraya nasıl geldiğimi'
diye yanıt verdi.

70/ Beatrice Dante'nin sevdiği Beatrice Portinari; Beatrice öldüğünde yirmi beş yaşında olan Dante sevdiği kadın için *Vita nuova*'yı yazar.
71/ Dönmeye can attığın yer = Cennet.
73/ Efendimiz = Tanrı
76/ Gökyüzünün en küçük yuvarı = dünya
83/ Yerden = Cennet'ten.
84/ Buraya = Limbus'a.

88 'İnsan yalnızca başkalarına
zarar verecek şeylerden korkmalı;
bunun dışında korkuya yer olmamalı;
91 Tanrı'nın bağışı öyle kıldı ki beni,
sizin çektikleriniz erişmiyor bana,
bu yangının alevleri ulaşmıyor bana.
94 Seni gönderdiğim engele gökyüzündeki
soylu bir kadın çok içlendi,
yukarının sert kararını değiştirdi.
97 Lucia'yı yanına çağırıp şunları dedi:
'Yardımını bekliyor şimdi seni seven kişi,
isteğim göz kulak olman ona.'
100 Zalimlerin düşmanı Lucia
yola koyulup, yaşlı Rachele ile
otururken ben, yanıma geldi:
103 'Beatrice, Tanrı'nın gerçek övüncü' dedi,
'niçin yardım etmiyorsun,
seni sevdiği için sürüden ayrılan insana?
106 Hıçkırıklarının iniltisini duymuyor musun?
denizin erişmediği ırmağın kıyısında
ölümle pençeleştiğini görmüyor musun?

95/ Soylu bir kadın = Meryem; Dante Cehennem'de Meryem'i de bir sıfat aracılığıyla anar.
96/ Kararını = Dante'nin Cehennem'e gönderilmesi kararı.
97/ Lucia = IV. yy'da yaşamış Siracusa'lı kadın ermiş; orospuluk yapmak cezasına çarptırıldığına, daha sonra da gözlerinin oyulduğuna inanılır; görme yetisinin koruyucusu sayılır.
98/ Seni seven kişi = Dante de göz rahatsızlığı geçirdiği için Lucia'yı seviyordu.
101/ Rachele = Yakup peygamberin ikinci karısı (Raşel).
103/ Beatrice'nin güzelliği Tanrı'nın yüceliğini vurguluyordu.
105/ Seni sevdiği için sürüden ayrılan = seni sevdiği için şiir yazmaya başlayan.
107/ Denizin erişmediği ırmak = yanında denizin daha tehlikesiz kaldığı kötülükler uçurumu.

Bu sözleri işitince, senin de,
seni dinleyenlerin de onuru dürüstlüğüne
güvenip, kutlu durağımdan buraya indim acele,
yeryüzünde hiç kimse,
ne iş peşinde koşarken, ne tehlikeden kaçarken
etmemiştir bunca acele.'
Bunları dedikten sonra
ağlayarak yaşlı gözlerini çevirince bana,
daha da büyük bir hızla koyuldum yola.
Ve onun istediği gibi, geldim yanına,
o güzel tepeye kısa yoldan gitmeni engelleyen
canavarı kaldırdım önünden.
Haydi neyin var? Niçin, niçin gitmiyorsun?
Niçin yüreğinde korku besliyorsun?
Niçin cesaretten, güvenden yoksunsun,
kutsanmış üç kadın
gökyüzü sarayında seni bekler,
ben bunca güzellikler önerirken?"
Gecenin soğuğunda büzülüp kapanan,
gün ışıyınca dirilip, doğrulan
çiçekler gibi, ben de

120/Canavar = dişi kurt

sıyrıldım uyuşukluktan,
yüreğimi öyle bir korkusuzluk kapladı ki,
konuştum özgür bir insan gibi:
"Ey yardımıma koşan incelikli
kadın ve onun söylediği doğru sözleri
yerine getiren, sen soylu kişi!
Yeni istekler uyandırdın içimde
söylediğin sözlerle, ben de
dönüyorum ilk düşünceme.
Haydi yürü, isteği aynı ikimizin de:
rehberim, efendim, ustamsın sen."
Bunları dedim ona; o yürüyünce,
sarp, çetin yola girdim ben de.

132/ Özgür bir insan gibi = korkusunu yenmiş bir insan gibi.
138/ İlk düşünceme = birinci kantonun sonunda aldığı karar.
140/ Rehberim, efendim, ustamsın = sen bana doğru yolu göstereceksin, ben senin dediklerini yerine getireceğim, bana bilmediklerimi öğreteceksin.
142/ Sarp, çetin yol = Cehennem'in yolu.

Üçüncü kanto

"Buradan gidilir acılar kentine,
buradan gidilir bitmek bilmeyen acıya,
buradan gidilir yitmiş insanlar arasına.
Adalet yol gösterdi ulu rabbime,
kutsal güç, yüce bilgelik, ilk sevgi
yarattı beni.
Benden önce her şey sonsuzdu;
sonsuza dek süreceğim ben de.
İçeri girenler, dışarıda bırakın her umudu."
Bir kapının üstünde koyu renkle
yazılı bu sözleri görünce:
"Usta" dedim, "beni ürkütüyor bu sözlerin anlamı."
O, içimden geçenleri anlamıştı:
"Burada her türlü korkuyu bırakmalı,
ödlekliğin kökünü kazımalı.

4/ Adalet yol gösterdi ulu rabbime = Tanrı adil davrandı.
5/ Kutsal güç, yüce bilgelik, ilk sevgi = Hıristiyanlığın üçlem ilkesi (teslis); Tanrı'nın baba, oğul ve kutsal ruhtan oluşması.
7/ Benden önce = Cehennem'den önce yaratılmış olan her şey (melekler, gökler, madde) sonsuzdur; insan Cehennem'den sonra yaratılmıştır; Cehennem ise meleklerin yaratılmasından hemen sonra Lucifer'in (şeytanın bir başka adı) yeryüzüne düşmesiyle ortaya çıkmıştır.
10/ Bir kapı = Cehennem'in kapısı
12/ Usta = Vergilius.

Sana söylediğim yerdeyiz şimdi,
akıl hazinelerini yitirdikleri
için acı çekenleri göreceksin."
Sonra eliyle tutup elimi,
gülümseyerek yüreklendirdi,
gizlerin içine soktu beni.
Burada ağlamalar, inlemeler, yakınmalar
uğulduyordu yıldızsız gökte,
gözlerimden yaşlar boşandı benim de.
Çeşitli diller, iğrenç küfürler,
acıdan yakınanlar, öfkeden bağıranlar,
yüksek sesler, boğuk sesler, çırpan eller,
sonsuza dek karanlık bu havada,
bir kasırgada savrulan kumlar gibi
kendi ekseninde dönen bir uğultu oluşturuyordu.
Korkudan başım dönüyordu.
Dedim ki: "Usta bu duyduklarım ne?
Acıya yenik düşen bu insanlar kim?"
Dedi ki: "Bu rezil durumdakiler
kötülük de, iyilik de yapmadan
yaşamış olanların ruhları.
Tanrı'ya başkaldırmayan,
ama yanında yer almayıp, yansız kalan
kötü meleklerle birlikteler.

17/ Akıl hazinesi = Tanrı sevgisi.
21/ Gizlerin içine = Cehennem'e.
32/ Usta = Vergilius.
34/ Bu rezil durumdakiler = burada bulunanlar yaşarken kötülük yapmadıkları için Cehennem'e atılmazlar, ama iyilik de yapmadıkları için Cennet'e alınmazlar.
38/ Yansız kalan kötü melekler Lucifer'in Tanrı'ya başkaldırışı sırasında yansız kalan melekler.

Cennet, güzelliği gölgelenmesin diye kovdu bunları,
isyancı meleklere onur katmayacakları
için Cehennem'in dibine de almıyorlar onları."
Dedim ki: "Usta, bunca ilenmelerine
yol açan acının kaynağı ne?"
Yanıt verdi: "Kısaca söyleyeyim dinle.
Bunların ölmek umutları kalmadı,
öyle aşağılık ki karanlık yaşamları
kıskanırlar başka her yazgıyı.
Dünyada kalmamıştır sanları,
bağışlama da, adalet de hor görür tümünü,
söz etmeye değmez, yalnızca bak ve yürü."
Bir bayrak gördüm bakınca,
döne döne hızla yol alıyordu,
belli ki, dur durak bilmiyordu:
ardından öyle çok insan gidiyordu ki,
aklımın ucundan bile geçmezdi
ölümün bunca insanı yenik düşürmesi.
İçlerinden kimilerini tanıdım,
korkaklığı yüzünden büyük görevi
bırakıp kaçanın gölgesini de tanıdım.
Hemen anladım, inandım ki,
Tanrı'nın da, düşmanlarının da sevmedikleri
kötüler sürüsüydü bunlar.

43/ Usta = Vergilius.
52/ Bir bayrak = yaşarken bir bayrağın peşinden gitmemiş olanlar. şimdi bir bayrağın peşinden koşmak cezasını çekiyorlar.
60/ Bırakıp kaçanın gölgesi = 1294 yılının Temmuz ayında papa olduktan sonra aynı yılın aralık ayında görevinden ayrılan Celestino V.
62/ Düşmanlarının = şeytanların.

Hiç yaşamamış olan bu zavallılar
çırılçıplaktı ve oradaki at sinekleri,
eşek arıları sokuyordu her taraflarını
iğrenç kurtçuklar emiyordu,
yüzlerinden akıp gözyaşlarıyla
ayaklarının dibine inen kanı.
Biraz daha öteye bakınca,
bir kalabalık gördüm büyük bir ırmağın kıyısında;
dedim ki: "Usta, bunların kim olduklarını
öğrenmeme izin ver, ırmaktan geçmeye
can attıkları seçiliyor bu cılız ışıkta bile,
nereden geliyor bu istekleri?"
"Her şeyi anlayacaksın" dedi
"Akheron'un hüzünlü kıyısında
adımlarımızı durdurduğumuzda."
Utanıp yere çevirdim gözlerimi,
sözlerim canını sıkmasın diye
ırmağa dek hiçbir şey demedim.
Birden bir kayıkla bize doğru
saçı sakalı ağarmış bir ihtiyar geldi,
bağırarak: "Sonunuz kötü, kötü ruhlar!" dedi.
"Ummayın sakın gökyüzünü görmeyi,
öbür yakaya, sonsuz karanlıklar, sıcaklar,
buzlar diyarına götürmeye geliyorum sizi.

71/ Büyük bir ırmak = Akheron.
72/ Usta = Vergilius.
77/ Akheron = Cehennem'deki ırmaklardan biri; Dante'den önce Homeros ve Vergilius da adını anarlar; acılar ırmağı anlamına gelir (Yunancada akhos= acı).
83/İhtiyar = ırmaktan geçişi sağlayan Kharon.

Ey orada duran canlı ruh,
git bunların yanından, ölü bunların hepsi."
Gitmediğimi görünce dedi ki:
"Buradan değil, başka yoldan,
karşıya geçeceksin sen, başka limandan:
senin için daha hafif bir kayık gerekli."
"Kharon öfkelenme" diye rehberim söze girdi,
"o, her isteğini yerine getirebilenin
isteğiyle burada, başka bir şey söyleme."
Gözlerinin çevresini alev çemberleri
sarmış cehennem kayıkçısının pamuk gibi
yanakları sakinleşti bunun üzerine.
Ama bu acımasız sözleri duyunca,
o yorgun, çıplak ruhların renkleri değişti
birbirine vurdu dişleri,
Tanrı'ya, ana babalarına, insanlara,
doğdukları yere, atalarına
demediklerini bırakmadılar.
Sonra bir araya toplandılar
Tanrı korkusu bilmeyen insanları bekleyen kıyıda,
başladılar hüngür hüngür ağlaşmaya.
Kor gözlü Kharon iblisi
işmar edip hepsini yan yana getirdi,
gecikenlerin sırtına küreğini indirdi.

88/ Canlı ruh = Dante.
91/ Başka yoldan = Dante ölü olmadığı için Cehennem yolcularıyla birlikte karşıya geçemez; günahsız ruhlar, Tiber ırmağının ağzında toplanıp "daha hafif" bir kayıkla Araf'a götürülürler.
95/ O = Dante.

Güz gelip de,
yapraklar peşpeşe dökülünce,
dalların yapraklarını yerde görmeleri gibi,
Âdem'in kötü çocukları çağrıya uydular,
kuşlar gibi, birer birer
kayığa atladılar.
Koyu renkli suda yol almaya başladılar,
ama onlar daha varmadan karşıya,
yeni bir kuyruk oluştu bu yakada.
"Oğul" dedi sevecen usta
"Tanrı'nın öfkesini çekip de ölenler
buraya dünyanın dört bir yanından gelirler;
ırmağı geçmek için sıraya girerler.
Tanrı'nın adaleti mahmuzlayınca onları,
isteğe dönüşür korkuları.
Geçmez buradan tek iyi bir ruh bile,
Kharon'un niçin sana öfkelendiğini
anlamış olmalısın şimdi"
Sözleri bitince, kapkara çevre
öyle bir sallandı ki, vücudumu ter basar yine
o an aklıma geldikçe.
Gözyaşlı toprak bir rüzgâr estirdi,
rüzgârın içinde kırmızı bir ışık belirdi,
bütün duyularımı dize getirdi:
Uykuya dalar gibi, yerde buldum kendimi.

115/ Âdem = Hazreti Âdem.
121/ Sevecen = çünkü Dante sormadan açıklama yapmıştır.
121/ Usta = Vergilius
127/ İyi bir ruh = Cehennem'e gitmeyecek ruh.
136/ Uykuya dalar gibi bayılan Dante, Kharon'un kayığına binmeksizin ırmaktan geçebilmek olanağına kavuşur.

Dördüncü kanto

Bastıran uykuyu büyük bir gürültü
götürdü başımdan, zorla uyandırılan biri
gibi silkindim kendime geldim;
ayağa kalkıp, dinlenmiş gözlerimi
çevremde gezdirdim,
anlamak için bulunduğum yeri.
Sonu gelmez iniltilerin yükseldiği
acılı uçurum vadisi
yanıbaşımda duruyordu.
Karanlıktı, derindi içi,
öyle bir sis vardı ki,
dibine bakınca bir şey seçilmiyordu.
Yüzü sararan ozan: "Şimdi
karanlıklar dünyasına iniyoruz" dedi.
"Ben önden gideceğim, peşimden geleceksin sen
Yüzünün rengini görünce dedim ki:
"Nasıl gelirim, korkularıma su serpen
sen bile ürkersen?"

13/ Ozan = Vergilius.
15/ Ben önden gideceğim, peşimden geleceksin sen = ben senin ustanım, sen benim öğrencim olacaksın anlamına; (insan, günahlarının sonuçlarını değerlendirirken bir yol göstericiye gereksinme duyar.)

Dedi ki: "Yüzüme vuranı korku sanma,
aşağıdaki insanların durumuna
duyduğum acıma.
"Haydi yürü, yolumuz uzun, gelmez oyalanmaya."
Bunları dedi yürüdü, uçurumun çevrelediği
ilk daireye soktu beni
Burada kulağıma gelenler hıçkırık değildi,
duyduğum, sonu olmayan havayı
titreştiren iç çekişleriydi;
çocuklu, kadınlı, erkekli
kalabalık kümelerin işkence görmeden
çektikleri acının sesleriydi.
İyi yürekli usta dedi ki:
" Niçin sormuyorsun gördüğün ruhların sahiplerini?
Gitmeden daha ileri, bil ki bunlar günahkâr değil,
erdemleri var, ama yeterli değil,
çünkü senin inancının da giriş kapısı
vaftizden yoksun kalmışlar;
Hıristiyanlıktan önce yaşamışlar,
ama Tanrı'ya gerektiği gibi tapınmamışlar:
Onlardan biriyim ben de.
Bu yüzden yitiğiz biz,
başka bir suçtan değil, tek cezamız
umutsuz bir özlemle birlikte yaşamamız."

24/ İlk daire = Cehennem'in Limbus adı verilen ilk dairesi; burada değerli insanlar bulunur, ancak vaftiz olmamışlardır.
31/ Usra = Vergilius.
36/ Vaftiz = Hıristiyan dininde bireyin Hıristiyan toplumuna katılmasını sağlayan kutsal işlem.
37/ Hıristiyanlıktan önce = İsa'dan önce.
38/ Tapınmamışlar = İsa'ya inanmayanlar.
40/ Bu yüzden = vaftiz olmadığımız ve İsa'ya inanmadığımız için.

Dediklerini dinleyince, büyük bir acı doldu içime
çünkü Limbus'ta sallantıda olanların içinde
değerli insanların bulunduğunu anlamıştım.
" Ustam, efendim söyle bana"
diye söze girdim, sarılmak amacıyla
her hatayı alt eden o inanca:
"kendisinin ya da başkasının çabasıyla
buradan çıkıp da kutsanan biri var mı?"
Üstü kapalı sözlerimi anlamıştı,
yanıt verdi: " Buraya yeni gelmiştim ki,
başına zafer tacı giymiş güçlü biri
de buralara indi.
İlk atasının, onun oğlu Habil'in, Nuh'un,
yasa koyucu uysal Musa'nın,
İbrahim peygamberle kral Davut'un,
İsrail'le babasının ve çocuklarının,
ve daha birçoklarının,
ve uğrunda onca şeye katlandığı
Rachele'nin gölgelerini cennetlik kıldı.
Şunu da bilmeni isterim ki,
daha önce hiçbir ruh kurtulabilmiş değildi."

49/ Bir başkası = İsa.
52/ Gelmiştim ki = Vergilius İÖ 19 yılında ölmüştür: İsa kimi ruhları kurtarmak için 33 yılında Cehennem'e indiğinde, Vergilius 52 yıldır orada bulunmaktaydı.
53/ Güçlü biri = İsa.
55/ İlk ata = Adem.
56/ Yasa koyucu uysal Musa = Musa Tanrı'nın emirlerine uygun yasalar koymuştu.
57/ Davut = Davut peygamber.
58/ İsrail = Yakup peygamber.
60/ Onca şeye katlandığı = Yakup peygamber Rachele'yi alabilmak için tam on dört yıl kızın babasının yanında çalışmıştır.
61/ Rachele = Yakup peygamberin ikinci karısı (Raşel)
63/ Kurtulabilmişdeğildi = Hıristiyan inancına göre ancak İsa'nın ölümünden sonra ruhların kurtuluşu başlar

O konuşurken yürümeyi sürdürüyorduk,
ormanın içinden geçiyorduk,
yoğun orman ruhlardan oluşuyordu, dediğim gibi.
Uyuyakaldığım yerden çok uzaklaşmamıştık ki,
gölgeler içinde bir yarı küreyi
aydınlatan bir ışık belirdi.
Oldukça uzaktaydık daha, ama
yine de saygın kişilerin
bulunduğunu seçebiliyordum orada.
"Sen ki onurusun sanatın, bilimin,
ötekilerden ayrı tutulan, bunca
onurlandırılan bunlar kim?" Dedi ki:
"Ayrıcalıklı konumlarının nedeni
senin dünyanda hâlâ
yankılanmakta olan ünleri."
Bu sırada bir ses işitildi:
"Saygılar sunalım yüce ozana,
bizden ayrılan gölgesi geri geldi."
Ses kesildi, ortalık sessizleşti,
dört iri gölge ilerledi,
yüzlerinde hüzün de, sevinç de yoktu sanki.
İyi yürekli usta söze girdi:
" Elinde kılıcı ötekilerin önünde
krallar gibi yürüyene

69/ Işık = Limbus'un üst bölümünün karanlık olmasına karşılık, insanlığa katkısı bulunmuş ünlü kişilerin yer aldıkları alt bölüm aydınlıktır.
80/ Ozan = Vergilius.
85/ Usta = Vergilius.

iyi bak: ozanlar ozanı Homeros;
ardından gelen taşlamacı Horatius;
üçüncüsü Ovidius, sonuncusu Lucanus.
Az önceki sesin dediklerini
her biri hak ettiği için benim gibi,
yerinde davranıyor, yüceltiyorlar beni."
Kartallar gibi arkadaşlarının üstünde
uçan bu yüce ozanın yolundan gidenleri
birlikte gördüm böylece.
Bir süre aralarında söyleştiler,
sonra bana dönüp selam verdiler,
ustam bu davranışa gülümsedi;
beni daha da onurlandırdılar,
çünkü aralarına çağırdılar,
bilgeler topluluğunun altıncısı kıldılar.
Işığın yanına gittik, o sırada gerekli,
ama şimdi söylenmesi gerekli
olmayan şeylerden söz ettik.

88/ Homeros = Yunan destan şairi (İÖ IX. yy). *Ilyada* ve *Odysseia* adlı destanların yazarı.
89/ Horatius = Quintus Horatius Flaccus; Latin şair (İÖ I. yy); Dante taşlamacı olarak nitelese de, lirik şiirleriyle tanınır.
90/ Ovidius = Publius Ovidius Naso; Latin şair (İÖ I. yy).
90/ Lucanus = Anneus Lucanus; Latin şair (I. yy).
93/ Yerinde davranıyor = şiiri övmekle.
95/ Yüce ozan = Homeros.
99/ Ustam = Vergilius.
102/ Altıncısı kıldılar = Dante kendisini de klasik şiir ustalarıyla eşdeğer tutuyor.
104/ Şimdi söylenmesi gerekli olmayan = altı kişi arasında geçen şiirle ilgili konuşmalar.

Soylu bir şatonun önüne geldik,
yedi kat yüksek duvarla çevrili,
şatoyu güzel bir akarsu koruyordu.
Akarsuyun üstünden kuru toprakmış gibi geçtik,
yedi kapıdan girip bilgelerle birlikte,
çimeni taze bitmiş bir çayıra geldik.
Burada ciddi bakışlı, durgun insanlar vardı,
bilgili oldukları anlaşılıyor, az konuşuyorlardı
kulakları okşayan bir sesle.
Bir kenara çekildik biz de,
herkesi görebileceğimiz açıklık,
aydınlık, yüksek bir yerde durakladık.
Karşıdaki yemyeşil çayırda duran
yüce ruhları gösterdiler bize,
büyük bir coşku doldu içime onları görünce.
Elektra'yı gördüm arkadaşlarıyla birlikte,
Hektor'u, Aieneias'ı, bir de
silahı alev alev gözleri Caesar'ı tanıdım içlerinde.
Cammilla'yı, Penthesileia'yı gördüm,
bir başka köşede de, kızı Lavinia ile birlikte
oturan kral Latinus'u.

106/ Şato = insanlığa katkıda bulunmuş olanların oturdukları bu şato, insan aklının ürünü felsefeyi simgeliyor; yedi duvar felsefenin yedi bölümünü simgeliyor; akarsu da buraya girme hakkı olmayanların girişini engelliyor.

121/ Elektra = Troya'nın kurucusu Dardanus'un anası.

122/ Hektor = Troya kralı Priamos'un oğlu; Troya savunmasının kahramanı

122/ Aeineias = Bkz Cehennem II(31).

123/ Caesar = Bkz Cehennem I(70).

124/ Cammilla = Bkz Cehennem I(106).

124/ Penthesileia = Amazon kraliçesi Ares'in kızı; Troyalılarla birlikte savaşırken Akhilleus tarafından öldürülmüştür.

127 Tarquinius'u kovan Brutus'u,
Lucretia'yı, Iulia'yı, Marcia'yı, Cornelia'yı
ve tek başına bir kenarda duran Salahaddin'i gördüm.
130 Biraz daha kaldırınca gözlerimi,
bilginlerin en bilginini
filozoflar arasında oturur gördüm.
133 Herkes ona bakıyordu, herkes saygı sunuyordu:
Sokrates'le Platon'u gördüm orada,
ötekilerin önünde, daha yakın oturuyorlardı ona.
136 Dünya'yı rastlantıya bağlayan Demokritos'u,
Diogenes'i, Anaksagoras'ı, Tales'i,
Empedokles'i, Herakleitos'u, bir de Zenon'u gördüm.

126/ Latinus = Latinlerin ilk kralı.
127/ Brutus = baskıcı bir yönetim kuran Roma kralı Tarquinius'u tahttan indirerek sürgüne göndermiştir (İÖ I. yy).
128/ Lucretia = Sextus Tarquinius tarafından tecavüze uğrayınca canına kıyan Romalı kadın.
128/ Iulia = Caesar'ın kızı Pompeius'un karısı.
128/ Marcia = Utica'lı Cato'nun karısı
128/ Cornelia = Scipio Africanus'un kızı, Graccus'ların anası.
129/ Salahaddin = Eyyubi devletinin kurucusu; 1174-1193 yılları arasında krallık yapmış, Kudüs'ü Haçlıların elinden kurtarmıştır; Limbus'ta yer alan tek Müslümandır.
130/ Biraz daha kaldırınca gözlerimi = filozoflar daha yüksek bir yerde bulundukları için Dante gözlerini kaldırmak zorunda kalmıştır.
131/ Bilginlerin en bilgini = Aristoteles (İÖ IV. yy); Aristoteles Dante'nin gözünde bilgiyi simgeler.
134/ Sokrates'le Platon = Dante İÖ I. yy'da yaşayan bu filozofları ahlak felsefesinin kurucuları sayıyordu.
136/ Demokritos = dünyanın atom denilen küçük parçacıklardan (ve bir rastlantı sonucu) oluştuğunu öne süren Yunan filozof (İÖ V. yy).
137/ Diogenes = büyük bir olasılıkla sinik filozof Diogenes (İÖ I. yy); bir fıçının içinde yatıp kalktığı, bir isteği olup olmadığını soran Büyük İskender'e "gölge etme başka ihsan istemem" dediği bilinir; Diyojen.
137/ Anaksagoras Yunan filozof (İÖ I. y).
137/ Tales = İyonyalı filozofların ilki; Miletlidir.
138/ Empedokles = Sicilyalı hekim ve filozof (İÖ V. yy); Cehennem'in on ikinci kantosunda Dante onun görüşlerine yer verir.
138/ Herakleitos = Efesli filozof.
138/ Zenon = stoacı filozof Zenon (İÖ I. yy) ya da Elea'lı Zenon (İÖ I yy).

Bitkilerin özelliklerini inceleyeni de gördüm,
Dioskorides demek istiyorum; Orfeus'u,
Tullius'u, Linus'u, ahlakçı Seneca'yı da gördüm;
geometrici Euklides ile Ptolemaios'u,
Hippokrates'i, İbni Sina'yı, Galienos'u,
büyük yorumcu İbni Rüşt'ü gördüm.
Hepsinin adını birer birer sayamam,
anlatacağım çok şey var daha,
çoğu kez söz yetmiyor olaylara.
Altı kişilik topluluk ikiye indi,
bilge rehberim bir başka yola götürdü beni,
dinginlikten çıkıp titreşen havaya girdik:
ışığı hiç olmayan bir yere geldik.

140/ Dioskorides = şifalı bitkilerle ilgili bir kitap yazan Yunan hekim (I. yy).
140/ Orfeus = Yunan mitolojisinde çalgısıyla hayvanları büyüleyen, ölümü bile alt eden ozan.
140/ Tullius = Marcus Tullius Cicero (İÖ I. yy); Dante'nin ilk gençliğinden beri çok sevdiği Romalı yazar ve konuşmacı.
140/ Linus = Yunan mitolojisinin, Orfeus'la birlikte lirizmin simgesi ve kurucusu sayılan bir başka ozanı.
140/ Seneca = Romalı filozof (I. yy).
142/ Euklides = İskenderiyeli matematikçi (İÖ III. yy).
142/ Ptolemaios = İskenderiye yakınlarında doğan Yunan gökbilimci ve coğrafyacı (II. yy); dünyayı evrenin merkezi sayan kuramı ortaçağ gökbiliminin temelini oluşturmuştur; Dante de bu görüşü benimsemiştir.
143/ Hippokrates tıp biliminin kurucusu sayılan Yunan hekim (İÖ V. yy).
143/ İbni Sina = ünlü İslam hekimi ve filozofu (X. yy); tıpla ilgili yapıtları Latinceye çevrilmiştir.
143/ Galienos = Bergamalı hekim (II. yy).
144/ İbni Rüşt = Aristoteles'in yapıtını yorumlayarak ortaçağ felsefesini ve bu arada Dante'yi etkilemiş olan İslam hekimi ve filozofu.
149/ Bilge rehberim = Vergilius.

Beşinci kanto

Böylece indim ikinci daireye;
alan daha dar, ama çekilen acı fazlaydı,
işkence görenler çığlıklar atmaktaydı.
Homurdanan, korku salan Minos da buradaydı:
gelenlerin suçlarını değerlendiriyordu,
kuyruğunu dolayarak herkesi yerine gönderiyordu.
Demem şu ki, kötü bir ruh onun önüne gelince
günahlarını bir bir anlatıyordu;
bu günahçı başı da, onun Cehennem'in neresine
gideceğine karar veriyordu;
ruh kaç kat dibe inecekse,
kuyruğunu onca kez gövdesine doluyordu,
Önünden kalabalık eksik olmuyordu;
sırası gelen yargılanıyor, kararı dinliyordu,
sonra aşağıya gönderiliyordu.
"Sen ki acılar diyarına geldin"
dedi, beni görünce
işini yarıda kesen Minos, "nereye girdiğine,

1/ İkinci daireye = aşağıya doğru inildikçe daire daralmakta, çekilen acı ise artmaktadır.
4/Minos = klasik mitolojide sertliği ve adalete saygısıyla ünlü Girit kralı. Dante, Minos'u şeytan yapıp Cehennem'de yargıçlık görevi veriyor.
19/ Kendini kime emanet ettiğine = Dante'yi geri döndürmek amacıyla, Vergilius'un güvenilir bir kişi olmadığını belirtmek istiyor.

kendini kime emanet ettiğine
dikkat et, girişin genişliğine aldanayım deme!"
Rehberim ona dedi ki: " Niçin bağırıyorsun böyle?
Bırak alnına yazılı yolculuğa çıksın:
her isteğini yerine getirebilenin de isteği böyle,
daha fazla bir şey sorayım deme."
Kulağıma acılı iniltiler ulaşıyordu;
hıçkırık seslerinin duyulduğu
yere gelmiştim.
Her ışığın sustuğu bir yerdeydim,
her yer, fırtınalı havada karşıdan esen rüzgârın
dövdüğü deniz gibi uğulduyordu.
Dinmek bilmeyen cehennem burgacı
öfkeyle sürüklüyordu ruhları;
döndürüyor, silkeliyor, savuruyordu onları.
Yıkıntının önüne vardıklarında
çığlıklar, hıçkırıklar, yakınmalar yükseliyordu,
Tanrı'nın adaletine sövülüyordu burada.
Bu işkenceyi çekenlerin, akıllarını
isteklerine boyun eğdiren şehvet günahı
işlemiş oldukları anlaşılıyordu.
Rüzgâr bu kötü ruhları,
soğuklar bastırınca kanat çırpa çırpa
giden upuzun sığırcık sürüleri gibi,

20/ Girişin genişliğine aldanayım deme = giriş geniştir ama çıkış böyle değildir
22/ Alnına yazılı yolculuk = yolculuğu Tanrı öngörmüştür
23/ Her isteğini yerine getirebilen = Tanrı
34/ Yıkıntı = İsa'nın ölümünün yol açtığı deprem sonucunda oluşan ve Cehennem'in dairelerine inilen yar; Bkz Cehennem XII
39/ Anlaşılıyordu Vergilius'tan öğrendim anlamına.

43 sürüklüyordu oradan oraya;
ne biraz olsun dinlenme umutları vardı,
ne de cezalarının inmesi umudu kalmıştı.
46 Havaya uzun bir çizgi çizip yakına yakına
öterek geçen turnalar gibi
kasırganın önüne kattığı ruhların,
49 çığlıklar ata ata geldilerini
görünce dedim ki: "Usta, bu kapkara havanın
cezalandırdığı bunlar da kim?"
52 "Kimliğini öğrenmek istediğin ilk kişi"
dedi, "dilleri çok çeşitli
halkların kraliçesi;
55 öyle şehvet düşkünüydü ki,
yasal kılmıştı zevk alınan her şeyi
örtmek için kendi ayıbını.
58 Semiramis'tir adı, Ninus'un karısı
olup, onun yerine geçtiği bilinir:
Sultan'ın topraklarının eski sahibidir.
61 Öteki kadınsa, sevdiği uğruna canına kıydı,
Sichaeus'un külleri üzerine içtiği andı tutmadı;
arkadan gelen, şehvet düşkünü Kleopatra.

50/ Usta = Vergilius.
53/ Dilleri çok çeşitli = Babil halkı.
57/ Ayıbını = öz oğluyla evlenmişti.
58/ Semiramis = güzelliğiyle ve cinselliğe düşkünlüğüyle ünlü Kalde ve Asur kraliçesi (İÖ XIV. yy); yakınlarıyla cinsel ilişkiyi hoşgören bir yasa çıkarttığı söylenir.
60/ Sultan = Mısır sultanları; Dante büyük bir olasılıkla Mezopotamya'daki Babil'le Mısır'daki Kahire dolaylarındaki Babil'i karıştırıyor.
61/ Öteki kadın = Kartaca kraliçesi Dido; Vergilius'un da *Aeneis*'te değindiği Dido, anısına bağlılık andı içtiği kocası Sichaeus'un ardından sevdiği Aineias'ın kendisini bırakıp Troya'ya dönmesi üzerine canına kıyar.
63/ Kleopatra = önce Caesar'ın, sonra Antonius'un sevgilisi olan Mısır kraliçesi (İÖ I. yy).

Mutsuzluklara yol açan Helena'yı görüyorsun,
sonunda sevdaya yenik düşen
büyük Akhilleus'u görüyorsun,
Paris'i, Tristan'ı görüyorsun."
Ve bana sevda yüzünden yeryüzünden göçen
binden çok gölge gösterdi.
Ustamın saydığı eski kadın, şövalye adları
hüzünle doldurdu içimi,
kendimden geçtim sanki.
Dedim ki "Ozan, birlikte yürüyen,
rüzgârda tüy gibi giden
şu iki gölgeyle konuşabilsem keşke."
Dedi ki: "Yakına geldiklerinde
iyice göreceksin onları; kendilerini
sürükleyen sevda adına dilersen, yanına yaklaşırlar."
Rüzgâr onları bize doğru yönlendirince
seslendim " Ey acılı ruhlar,
engel olan yoksa, gelip konuşun benimle."
Güvercinlerin arzunun dürtüsüyle,
gerilmiş çırpmayan kanatlarla
sıcak yuvalarına uçmaları gibi, onlar da

64/ Helena = Troya savaşının çıkmasına yol açan, güzelliğiyle ünlü prenses.
66/ Akhilleus = Troya savaşının en önemli kahramanı (Aşil). Sevdiği Polyksene ile evlenmek isterken tuzağa düşürülerek öldürülür.
67/ Paris Troya kralı Priamos'un oğlu.
67/ Tristan Yuvarlak Masa şövalyelerinden.
70/ Ustamın = Vergilius'un.
75/ İki gölge = Francesca da Rimini ile sevgilisi Paolo Malatesta; Francesca çirkin kocasının yakışıklı kardeşi Paolo'yu sevince, kocası Gianciotto Malatesta ikisini de öldürür.
81/ Engel olan yoksa = Tanrı engel olmuyorsa.

ayrıldılar Dido'nun sürüsünden,
bize doğru geldiler bu kötü havada,
sevecen seslenişimin etkisiyle.
"Ey bu karanlık havada bizleri görmeye gelen
yufka yürekli, iyiliksever canlı,
biz ki kanımızla boyadık dünyayı,
dostumuz olsaydı evrenin efendisi,
ondan mutlu kılmasını isterdik seni,
çünkü korkunç yazgımız yüzünden acıyorsun bize.
Rüzgâr şimdiki gibi izin verdikçe,
söylemek istediklerinizi dinleriz,
dinlemek istediklerinizi size söyleriz.
Dünyaya geldiğim bölge,
Po'nun kollarıyla birleşip de
denize döküldüğü kıyıda.
Soylu yüreklere kolayca giriveren sevda
elimden alınan yakışıklı bedenimle
büyüledi onu; bu ayrılış içimde sızı hâlâ.
Sevileni sevmeye zorlayan sevda
öyle güzellikler tattırdı ki bana,
gördüğün gibi, eli hâlâ yakamda.
Sevda ortak ölüme götürdü bizi.
Kaina beklemekte bizi öldüreni."
Böyle sona erdi bize dedikleri.

96/ Size = Dante ile Vergilius'a.
97/ Dünyaya geldiğim bölge = Ravenna.
102/ İçimde sızı = ölmeden önce günahlarının bağışlanmasını dilemek olanağını bulamamıştır.
107/ Kaina = Cehennem'in akrabalarına ihanet edenlere ayrılan bölümü; sözcük Kabil'den türetilmişti. Bkz. Cehennem XXXII(58)

Bu yaralı ruhları dinleyince
başımı öne eğip, öyle uzun süre
tuttum ki, sonunda ozan " Ne düşünüyorsun? " dedi.
Yanıt vermek için söze girdim: "Yazık ki,
tatlı düşüncelerin, güzel isteklerin
kurbanı olmuş bunlar! "
Sonra onlara döndüm, ilkin
şunları dedim: "Francesca çektiklerin
üzüntüye, gözyaşına boğdu beni.
Söylesene: birbirinize içinizi
açmadan önce, sevdanın hangi belirtisi
gizli duygularınızı ele verdi?"
O dedi ki: "Mutlu günleri
anmak acılı günlerde, inan ki
acıların en büyüğü, ustan da bilir çok iyi.
Ama sevdamızın nasıl filiz verdiğini
öğrenmek istiyorsan ille de,
anlatayım ağlayarak konuşan biri gibi.
Bir gün vakit geçsin diye
Lancelot'nun sevda öyküsünü okuyorduk,
yalnızdık, art niyet taşımıyorduk.
Okurken birçok kez gözlerimiz karşılaştı,
birçok kez yüzlerimiz sarardı,
ama bir yer geldi, kendimizi tutamadık artık.

110/ Ozan = Vergilius.
123/ Ustan = Vergilius.
128/ Lancelot = Yuvarlak Masa şövalyelerinden; Kral Arthur'un karısı Guenevre ile yaşadığı aşk on ikinci yüzyıl romanlarında işlenmiştir.

İstek yüklü güler ağzı
sevgilisinin öptüğünü dinleyince,
yanımdan hiç ayrılmayacak sevgilim de,
tir tir titreyerek öptü dudaklarımı.
Galehaut hem kitap, hem yazar oldu bize;
o gün başka bir şey okumadık."
Bunları anlatırken ruhlardan biri,
öteki ağlıyordu; hali öyle dokundu ki,
kendimden geçtim, ölüyordum sanki;
yere düştüm, ölü bir beden gibi.

134/ Sevgilisinin = Lancelot'nun.
137/ Galehaut = Genievre'i Lancelot'ya öpmesi için yüreklendiren aracı. Dante ise öpeni Lancelot yapıyor.

Altıncı kanto

Bu iki sevgilinin verdiği üzüntüyle
kendimden geçip de, yeniden kendime
geldiğimde, çevremde
nereye baksam, nereye dönsem
nereye gitsem, yine acılar, yine
acı çekenler gördüm.
Üçüncü dairedeydim, sonu olmayan, iri taneli,
lanetli soğuk bir yağmur yağıyordu;
bu yağmur oldum olası böyle yağıyordu.
Karanlık gökyüzünden dolu taneleri,
kirli sular ve kar iniyordu;
bunları emen toprak leş gibi kokuyordu.
Korkunç görünüşlü azgın Kerberos hayvanı,
köpek gibi havlıyordu üç ağzının üçüyle,
sulara gömülü ölülere.
Gözleri kırmızı, sakalı yağlı, karaydı,
karnı kocaman, elleri tırnaklıydı;
ruhları tırmalıyor, derilerini yüzüyor, parçalıyordu.

7/ Üçüncü daire = oburlar dairesi.
12/ Leş gibi kokuyordu günah işlemiş olanların çektikleri acıyı daha da artırmak için toprak böyle kokuyordu.
13/ Kerberos antik mitolojide Cehennem bekçiliği yapan üç başlı köpek; kuyruğu kocaman bir yılan olup, sırtında kara yılanlar oturur; havlayarak ölü ruhlara korku saçar.

Ruhlar yağmurda köpekler gibi uluyordu;
bu zavallı dinsizler bir yanlarını destek yapıp,
durmadan bir yandan bir yana dönüyorlardı.
Bizi görünce Kerberos canavarı
ağızlarını açıp dişlerini gösterdi,
çırpınıp titreşiyordu her yeri.
Bunu gören rehberim ellerini uzattı,
yerden avuç avuç aldığı toprağı
aç ağızlara fırlattı.
Açlıktan havlayan bir köpek
kaptığı lokmayı midesine indirmek
için dişlerken, nasıl keserse sesini,
Kerberos iblisinin, ruhları sağır olmayı isteyecek
denli sersemleten o iğrenç yüzleri
de öyle sessizleşti.
Bardaktan boşanan yağmurun yere serdiği
gölgelerin üstünden geçiyorduk,
insan benzeri kalıplarını ayaklarımızla çiğniyorduk.
Hepsi uzanmış yerde yatıyordu,
içlerinden biri, önünden geçtiğimizi
görünce doğrulup oturdu.
"Ey Cehennem'den geçen yolcu"
dedi "istersen tanırsın beni;
ben daha ölmeden önce yaratmışlardı seni."

19/ Köpekler gibi uluyordu yaşamları boyunca midelerini düşünmüş olanlar şimdi burada kirli sular ve karla yerinmek zorunda kaldıkları için bağırıyorlardı.
21/ Dönüyorlardı = aynı yana yarmakran yoruldukları için öbür yana dönüyorlardı.
25/ Rehberim = Vergilius.
35/ Gölgeler = ruhlar.
36/ İnsan benzeri kalıplar = insan vücuduna benzeyen içi boş gölgeler.

Dedim ki: "Çektiğin acı belli ki,
belleğimden silmiş izini,
sanki hiç görmüş değilim seni.
Sen söyle kimliğini, sen ki, daha büyüğü bile
bu denli iğrenç olmayan bir işkence
çekmektesin bu acılı yerde."
O dedi ki: "Heybesi kıskançlık dolu
kentin konuk etmişti beni
yaşadığım günler boyunca.
Siz kentliler Ciacco derdiniz bana:
oburluk günahı yüzünden, gördüğün gibi
eriyip gidiyorum yağmurda.
Bir tek ben değilim bu acıyı çeken,
bunların hepsi aynı cezayı çekmekte
aynı günah yüzünden."
Yanıt verdim: "Ciacco, ağlayacağın neredeyse,
başına gelenler çok üzdü beni;
biliyorsan eğer, ikiye bölünen kentliler nereye
gidiyor, bana onu söyle;
aklı başında biri var mı içlerinde,
anlaşmazlığın nedeni ne?"

43/ Çektiğin acı = çektiklerin görünüşünü değiştirmiş.
50/ Kentin = Floransa.
52/ Ciacco = boğazına düşkünlüğüyle ünlü Floransalı şair Ciacco dell' Anguillara olabilir; (Ciacco sözcüğü Floransa ağzında domuz anlamına gelir.)
60/ Ikiye bölünen = feodalite yanlısı Ghibellin'leri (kral yandaşları) bozguna uğrattıktan sonra Guelf'ler (Papa yandaşları) Aklar ve Karalar olarak ikiye bölünmüşlerdi; Aklar, Toscana bölgesinin bağımsızlığından yana olan demokratlardı; Karalar Papa'nın Toscana üstünde hak iddia etmesini onaylıyorlardı; Dante'nin ailesi de Aklar'dandı.

O dedi ki: " Kavga uzun sürecek
kan bile dökülecek, sonunda yabaniler
ötekileri bozguna uğratıp sürecek.
Daha sonra, yenenler de yenik düşecek
üç yıl içinde, ötekiler üstün gelecek
düşündüğünü belli etmeyen kişinin desteğiyle.
Yenen, yıllarca başı dik dolaşacak,
ötekini boyunduruk altında tutacak,
gözyaşlarına, yakınmalara aldırmayacak.
Dürüst iki kişi var içlerinde,
ama kulak veren yok sözlerine,
kıskançlık, kurum, cimrilik sarmış yürekleri."
Acıklı sözlerini burada kesti.
Ona dedim ki: " Daha bilgilendir beni,
Bir şeyler daha söyle.
İkisi de çok değerli Farinata ile Tegghiaio,
sonra Jacopo Rusticucci, Mosca ile Arrigo
ve iyilik yapmak için çırpınan ötekiler

65/ Kan bile dökülecek = Aklar'la Karalar 1300 yılında çarpışırlar.
65/ Yabaniler = Aklar; Cerchi ailesinin başkanlığındaki Aklar Floransa'ya Val di Sieve ormanlarından geldikleri için yabani sayılıyorlardı.
66/ Sürecek = Aklar 1301 yılında Karalar'ın ileri gelenlerini sürgüne gönderirler.
68/ Üstün gelecek = Karalar üç yıl sonra Aklar'ı bozguna uğratırlar.
69/ Kişinin = o zamana dek yansız izlenimi uyandıran papa Bonifazio VIII'in.
73/ Dürüst iki kişi = Bu iki kişiden biri Dante, öteki de Cavalcanti ya da Dino Compagni olabilir.
79/ Farinata degli Uberti Ghibellin'lerin yöneticilerinden; Bkz. Cehennem X(32)
79/ Tegghiaio Aldobrandi San Gimignano kentinin yöneticisi; Bkz Cehennem XVI(41).
80/ Jacopo Rusticucci = Floransalı hukukçu; Bkz Cehennem XVI(44).
80/ Mosca dei Lamberti = Reggio'nun yöneticisi; Bkz Cehennem XXVIII(106).

neredeler, ne olursun bana onları göster,
Cennet'te bal mı yiyorlar, Cehennem'de
ağı mı içiyorlar bilmek istiyorum ille de."
Dedi ki: "Onlar en kara ruhlarla birlikteler;
çeşitli suçlardan aşağıya gönderildiler:
oralara inersen görürsün onları.
Ama güzel yeryüzüne döndüğünde,
ne olur anımsat beni insanların belleklerine:
artık söyleyecek sözüm, verecek yanıtım kalmadı."
Sonra ileriye bakan gözlerini kaydırdı,
biraz daha bana baktı, ardından başını eğdi:
onunla birlikte yere yığıldı, öbür körler gibi.
Rehberim dedi ki: "Kendine gelemeyecek,
kötüleri korkutan güç gelip de,
melekler borularını öttürmeden önce:
o zaman herkes hüzünlü mezarını görecek,
yüzüne, bedenine bürünecek, sonsuza dek
yankılanacak yargıyı dinleyecek."
Korku saçan, bu yağmur ve gölge
karışımını, ağır adımlarla yürüyerek,
gelecek günlerden söz ederek geçtik böylece;
dedim ki: "Usta, kıyamet günü gelince
bu çekilenler ne olacak, artacak
azalacak mı, yoksa aynı mı kalacak?"

80/ Arrigo = kim olduğu bilinmiyor.
93/ Körler = akıldan, anlayıştan yoksun olanlar.
95/ Kötüleri korkutan güç = İsa.
103/ Usta = Vergilius.

O dedi ki: "Bildiklerini düşünsene,
bir nesnenin kusurları eksildikçe
aldığı tat da, duyduğu acı da artar, bilim böyle der.
Bu lanetli ölüler
gerçek kusursuzluğa erişmeseler de,
kıyamet gününden sonra olgunlaşacaklar yine de."
Anlattıklarımdan daha uzun söyleştik,
sonra o yolu dolanıp geçtik,
aşağıya inilecek noktaya eriştik:
burada amansız düşman Pluton'la yüz yüze geldik.

106/ Bildiklerini düşünsene = Aristoteles felsefesini anımsa.
115/ Amansız düşman = insan soyunun düşmanı.
115/ Pluton = Cenennem tanrısı; ortaçağda sık sık varsıllık tanrısı Plutos'la karıştırılmıştır.

Yedinci kanto

"*Pape Satan, pape Satan aleppe!*"
diye söylendi Pluton boğuk sesiyle;
her şeyi bilen soylu bilge
yüreklendirdi beni: "Korkuya yenik düşme,
elinde bunca güç olsa bile
engel olamaz bayırdan inmemize."
Sonra öfkeden şişmiş o yüze
dönerek dedi ki: "Hain kurt kes sesini,
öfkenle kendi kendini ye.
Karanlıklara inişimizi gerekçesiz sanma,
Mikail'in isyanın öcünü aldığı yukarıda
karar verildi bu yolda."
Yelken direği kırılınca rüzgârda şişen
yelkenler nasıl sönüp inerse,
o gözü dönmüş hayvan da öyle düştü yere.
Evrenin olanca kötülüğünü içeren
bu acılı bayırda yolculuğumuzu sürdürüp,
dördüncü çukura ulaştık böylece.

1/ *Pape Satan, pape Satan aleppe* = değişik biçimlerde yorumlanan ve bir anlamı olmayan bu dizede şeytan (satan) yeriliyor; yorumculardan Benvenuto Cellini dizenin Fransızca "*Paix, paix, Satan, paix, paix, Satan, allez paix*" (bizi rahat bırak git şeytan) sözlerinden türemiş olabileceğini öne sürer.

2/ Pluton = Bkz Cehennem XVI (116)

3/ Her şeyi bilen soylu bilge = Vergilius, Pluton'un söylediklerini bile anlamıştır.

11/ Yukarıda = Cennet'te.

11/ Mikail = başkaldırıyı bastıran, kötülük canavarını öldüren melek.

Ey Tanrı'nın adaleti! Bir araya getiren
kim, bu görülmemiş acıyı işkenceyi?
Suçumuz yok etmekte bizi, gerekçesi ne?
Kharybdis'in önüne gelince
kırılan dalgalar örneği, buradaki ölüler de
havaya sıçrıyordu. Gördüğüm insan sayısı
her yerdekinden fazlaydı,
çığlıklar atıyorlardı,
göğüsleriyle koca yükleri iterken.
Birbirlerine de çarpıyorlardı,
sonra geri dönerken "Niye tutuyorsun sen?"
"Niye saçıyorsun sen?" diye bağırıyorlardı.
Karanlık dairenin her köşesinde
işte böyle dönüyorlardı ters yöne,
utanç verici cümleyi yineliyorlardı;
bu karşılaşmanın ertesinde
herkes gidiyordu yine kendi yarı dairesine.
Acıma duygusu dolmuştu yüreğime,
dedim ki: "Usta söylesene,
solumuzda duran saçları kazılı
kalabalığın tümü de din adamı mı?"
Dedi ki: "Yeryüzünde
yaşarken gözleri körelmişti sanki,
düşünmeden harcamışlardı ellerine geçeni.

22/ Kharybdis = Messina boğazında yaşadığı varsayılan canavar; Homeros'un anlattığı bu canavar büyük bir olasılıkla bir anafordur.
29/ Niye tutuyorsun sen? = savurganlar cimrileri suçluyor (parayı harcamayıp tuttukları için).
30/ Niye saçıyorsun sen? = cimriler savurganları suçluyor.

İşledikleri günahın tersi,
dairenin iki yerinde onları püskürtünce
ulumaları da, doğruluyor dediğimi.
Başlarında saç örtüsü olmayanlar
papa, kardinal gibi din adamıydılar,
cimrinin dik âlâsıydılar."
Dedim ki: "Usta öyleyse,
bu iki günahı işleyenler içinde
tanıdığım kişiler olmalı."
Dedi ki: "Umutlanma boş yere,
sürdükleri kirli yaşam öyle kararttı ki
yüzlerini, tanınmaz hale geldi bu soysuzlar.
Sonsuza dek böyle çarpışacaklar,
diriliş günü mezarlarından avuçları kapalı,
ya da başları kazılı çıkacaklar.
Para canlısı oldukları ya da parayı savurdukları
için Cennet'ten yoksun kalıp, bu dalaşa mahkûm oldular;
bu konuyu burada kesiyorum.
İnsanların peşinde koştukları
talihin dağıttığı ödüllerin, aldatıcı
olduğunu görmektesin işte oğlum;

47/ Din adamıydılar = din adamlarının cimriliğine sık sık değinir Dante.
54/ Tanınmaz hale geldi = sürdükleri yaşam nedeniyle yüzleri tanınmaz hale gelmiş bu insanları tanıyamaz Dante.
56/ Avuçları kapalı = cimrilik göstergesi.
57/ Başları kazılı = savurganlık göstergesi; bir İtalyan atasözü "başındaki saçlara dek her şeyi savurdu" der.
62/ Talih = Dante talihi insan ilişkilerini düzenleyen bir melek olarak ele alıyor.

ayın altındaki gelmiş geçmiş altının tümü
bu yorgun ruhlardan birinin olsun
dinlenmesine yetmez çünkü."
"Usta" dedim "ne olursun
söyle, yeryüzü nimetlerini elinde
tutan bu talih de neyin nesi?"
"Ey budala canlılar" diye yanıt verdi,
"cahillik nasıl da eline almış sizi!
İyi dinle söyleyeceklerimi.
Bilgisi engin olan, gökleri
yaratınca onlara rehberler de verdi,
her bölüm eşit ışık saçsın diye öbür bölümlere.
İşte bunun gibi, dünya nimetleri için de
bir rehber görevlendirdi, geçici nimetleri
insan aklının engeline
takılmadan bir aileden bir aileye,
bir halktan bir halka aktarsın diye;
işte bu nedenle, otların arasında gizli
bir yılan gibi görülmeyen onun verdiği
karar gereği, bir halk ileri giderken
bir başka halk gider geriye.
Bilginiz ona karşı koymaya yetmez:
o da tıpkı öteki tanrılar gibi
yönetir, karar verir, sürdürür egemenliğini.

67/ Usta = Vergilius.
73/ Bilgisi engin olan gökleri yaratınca = Tanrı dokuz kat göğü yarattıktan sonra, sağladığı bilgiyi gök cisimlerine yansıtmaları için herbirini akıl ışığıyla donatır; Dante'ye göre dünyanın çevresinde içiçe dokuz yuvar vardır; ilk yedi yuvar gezegenleri (güneş ve ay da gezegendir) oluşturur; sekizinci yuvar yerinde duran yıldızları içerir; dokuzuncu yuvar hem kendini, hem öteki yuvarları döndürür.
86/ Öteki tanrılar = öteki akıl sahipleri (melekler).

Yaptığı değişiklikler dur durak bilmez:
elini çabuk tutar zorunluk nedeniyle;
insanlar sık sık konum değiştirir böylece.
Kendisine övgü borcu olanlar bile
ikide bir suçlarlar onu, haksız yere
adını çıkartırlar kötüye;
ama mutludur o, söylenenleri duymaz bile:
ilk yaratılanlarla birlikte
yuvarını döndürür sevinçler içinde.
Haydi daha büyük acılara doğru inelim şimdi,
yola çıktığında ışıyan yıldızlar kararmaya
başladı, burada duramayız uzun süre."
Kendinden kaynaklanan bir kanalla
sularını boşaltan bir kaynağı aştık,
daireden çıkıp karşı kıyıya ulaştık.
Acem halısından çok karaya çalıyordu su,
ırmak boyundan giderek
garip bir yoldan aşağılara ulaştık.
Bu hüzünlü akarsu
karaya çalan yamacın dibine varınca,

95/ İlk yaratılanlar = melekler.
96/ Yuvarını döndürür = insanların yazgısını yönlendirir.
98/ Yıldızlar kararmaya başladı = aradan on iki saat geçmiş, neredeyse gece yarısı olmuştur.
99/ Duramayız uzun süre = çünkü gezinin tümü yirmidört saat sürecektir.
101/ Bir kaynağı = Cehennem'in akarsularının tümü Akheron'dan kaynaklanır.
102/ Karşı kıyıya ulaştık = dördüncü daireye varıyorlar.
103/ Acem halısı = Acem halısı rengi; karanın ağır bastığı kızıl ve kara karışımı.

Styks denilen bataklığı oluşturuyordu.
Dikkat kesilip çevreme bakınca,
çamura bulanmış insanlar gördüm bataklıkta,
yüzlerinden öfke akıyordu, hepsi çırılçıplaktı.
Yalnızca elleriyle değil, başları,
göğüsleri ayaklarıyla da birbirlerine vuruyorlardı,
dişleriyle birbirlerini parçalıyorlardı.
İyi yürekli usta dedi ki: "Oğul bu gördüklerin
öfkeye yenik düşenlerin
ruhları; üstelik şunu da bil ki,
inleyen insan dolu suyun dibi,
gözlerini nereye çevirirsen gördüğün gibi,
yüzeye dek onlar dalgalandırıyor suyu.
Diyorlar ki, gömüldükleri çamurda:
'Güneşin neşe saçtığı güzel havada
hüzünlüydük, kara dumanlar sarmıştı içimizi:
kara çamurlar içinde yaşıyoruz hüznü şimdi.'
Bu yakınmayı ağızlarında geveliyorlar,
çünkü artık sözcük söylemeyi beceremiyorlar."
Çamur yutanlardan ayırmadan gözlerimizi, böylece
batağın kuru kesiminden yaş kesimine
doğru büyük bir yay boyunca gittik:
sonunda bir kulenin dibine geldik.

108/ Styks = klasik mitolojide yeraltı ırmağı olan Styks'i Dante (Vergilius'tan esinlenerek) bir bataklığa dönüştürüyor.

Sekizinci kanto

Dediğim gibi giderken,
yüksek kulenin dibine gelmeden çok önce
gözlerimiz kulenin tepesine yönelince
burada iki ışığın yakıldığını gördük,
ta uzaklarda, zor seçilen bir ışık
karşılık verdi onlara.
Bilgi deryasına döndüm dedim ki:
"Bu ışık ne diyor? Öteki ne karşılık veriyor?
Bunları kim yakıyor?"
"Bataklığın sisi engellemiyorsa görmeni"
diye yanıt verdi, "neyin beklendiğini
görebilirsin çamurlu dalgalarda."
Tam o sırada, suda
bize doğru gelen küçük bir tekne belirdi,
hiçbir kirişten atılan hiçbir ok, havada
onun hızıyla gidemezdi,
dümende tek bir denizci vardı, bana bağırdı:
"Lanetli ruh, sen de geldin sonunda!"

4/ İki ışık = Dante ile Vergilius'un yaklaşmakta olduklarını haber veren ışıklar.
5/ Ta uzaklarda, zor seçilen bir ışık = haberin alındığını belirten ışık.
7/ Bilgi deryası = her şeyi bilen Vergilius.
11/ Neyin beklendiğini = tekne.
19/ Phlegyas = kızının ırzına geçen Apollon'dan öç almak için, Delphoi tapınağını yakan mitolojik kişi; Dante onu şeytan kılığına sokup beşinci dairenin bekçisi yapıyor; Vergilius daha önce de Cehennem'e indiği için, Phlegyas'ı tanımıştır.

"Phlegyas, Phlegyas boşuna bağırma"
dedi ustam ona, "bu kez yalnızca
bataklıktan geçireceksin bizi."
Kandırıldığını anlayan bir kişi
nasıl üzülürse, Phlegyas da
öfkeden öyle küplere bindi.
Rehberim kayığa bindi,
sonra beni bindirdi;
kayık ben binince yükünü aldı sanki.
Rehberimle ben biner binmez, köhne tekne
suyu başka seferlerine göre
daha derinden yararak gitti.
Bu ölü sularda yol alırken, önüme
çamura bulanmış biri dikildi,
"Zamanı gelmeden buraya gelen sen de kimsin?" dedi.
Dedim ki: "Geldim ama kalıcı değilim;
bunca çirkinleşmiş sen kimsin peki?"
Yanıt verdi: "Gözleri yaşlı biriyim, gördüğün gibi."
Dedim ki: "Yasınla, gözyaşınla
başbaşa kal ey lanetli,
tanıdım seni çamurlar içinde olsan da."

20/ Ustam = Vergilius.
25/ Rehberim = Vergilius.
27/ Kayık ben binince yükünü aldı = Dante'nin vücudu ağırlık yapar, ötekiler ruh oldukları için ağırlıkları yoktur.
28/ Rehberimle = Vergilius'la.
30/ Daha derinden yararak = kayık Dante'nin ağırlığıyla suya gömüldüğü için, ruh taşıdığı seferlere oranla suları dahaderinden yarar.
32/ Çamura bulanmış biri = Filippo Argenti degli Adimari; atına gümüş nal yaptırdığı için Argenti (argento = gümüş) sanıyla anılan bu Floransalı kişiye, siyasal görüş ayrılığı nedeniyle Dante düşmanlık besler.

Bunun üzerine kayığa doğru uzattı iki elini,
bilge ustam hemen itti o elleri,
"Defol, öbür köpeklerin yanına git" dedi.
Sonra kollarını boynuma doladı;
yüzümü gözümü öptü, dedi ki:
"Ey yüce ruh, seni doğuran ana kutsanmalı!
Gördüğün adam yeryüzünde kurumlunun tekiydi;
küçücük bir iyilik izi süslemez belleğini:
bu nedenle buradaki gölgesi bunca öfkeli.
Yeryüzünde kendini kral sanan birçok kişi,
buraya gelince domuzlar gibi pisliğe bulanacak
ardında horgörüden başka bir şey bırakmayacak."
Dedim ki: "Usta, karaya ayak basmadan önce
şunun çamurlara gömüldüğünü görürsem,
çok sevineceğim bil ki."
Dedi ki: "Karşı kıyı görünmeden önce
isteğin yerine gelecek:
ve bundan keyif alman gerekecek."
Çok geçmedi, çamura bulanmış kişiler
öyle bir yüklendiler ki ona,
hâlâ şükürler ediyorum bunu gösteren Tanrı'ya
Hepsi "Kahrolsun Filippo Argenti!"
diye bağırıyordu: çılgına dönmüş Floransalı ruh ise
kendini dişliyordu kendi dişleriyle.

41/ Bilge ustam = Vergilius.
46/ Gördüğün adam = Filippo Argenti.
47/ İyilik izi = yaşarken anılarda kalan hiçbir iyilik yapmamıştır.
51/ Horgörüden başka bir şey = aşağılık olayların anısı.
52/ Usta = Vergilius.

Orada bıraktık onu, bir daha sözünü etmeyeceğim;
kulağıma yine yakınmalar geliyordu,
gözlerim ise ileriye bakıyordu.
İyi yürekli usta dedi ki: "Oğul şimdi,
ağır suçluların bulunduğu, büyük bir ordunun sahibi,
Dite denilen kent görünüyor."
Dedim ki: "Ateşten yeni çıkmış gibi
kıpkırmızı camileri seçiliyor
şimdiden, uzaktaki vadide." Dedi ki:
"Cehennemin bu alt katında, gördüğün gibi
onları kırmızı gösteren,
sonsuza dek yanacak olan içerdeki ateş."
Sonunda bu acılı beldeyi çeviren
derin hendeklere geldik:
duvarlar sanki demirden yapılmış gibiydi.
Önce uzun süre bizi dolaştıran kayıkçı,
bir yere gelince var gücüyle: "İnin" diye bağırdı,
"giriş kapısı burası."
Kapıların üstünde binden çok iblis vardı,
hepsi gökten yağmıştı, öfkeyle bağırıyorlardı:
"Ölü canlar diyarına ölmeden gelen

67/ İyi yürekli usta = Vergilius.
68/ Büyük bir ordu = şeytanlar ordusu.
69/ Dite = Cehennem'in son dört dairesinin bulunduğu alt bölüm; adını şeytanın adlarından birinden (Dis) alır; Cehennem'in ilk beş dairesi daha yukardadır.
71/ Camiler = kule gibi yüksek yapılar anlamına kullandığını öne sürenler olduğu gibi, yozlaşmayı vurgulamak için kilise yerine cami sözcüğünün kullanılmış olduğu görüşünde olan yorumcular da vardır.
79/ Bizi dolaştıran kayıkçı önce surların çevresini dolaştırır.
83/ Gökten yağmıştı = gökten inmişti.

bu adam da kim?" diye.
Bilge usta onlara işmar etti,
gizlice görüşmek istediğini belli etti.
Öfkeleri biraz dindi bunun üzerine,
dediler ki: "Tek başına sen gel, bu ülkeye
izinsiz giren yanındaki gitsin.
Geldiği çılgın yoldan geri dönmeyi denesin
bakalım becerecek mi; sen ki
bu karanlıkta ona yol gösterdin, kalabilirsin."
Ey okur, bu uğursuz sözleri
duyunca ne olduğumu düşünebilirsin,
oradan hiç dönemeyeceğimi sandım inan ki.
"Ey beni en az yedi kez esenliğe çıkartan
korkunç tehlikelerden kurtaran
sevgili rehberim" dedim, "beni böyle
bırakma, eğer izin vermiyorlarsa,
daha ileri gitmemiz yasaksa,
birlikte geri dönelim geldiğimiz yere."
Beni oraya getirmiş olan usta yanıt verdi:
"Sakın korkayım deme, kimse kesemez önümüzü,
izin büyük yerden çünkü.
Beni burada bekle; yorgun ruhunu destekle,
içini güzel umutlarla besle,
seni bırakmayacağım Cehennem'in dibinde."

86/ Bilge usta = **V**ergilius.
91/ Geldiği çılgın yol = deliler gibi aşığı yol
97/ Beni ... yedi kez = birçok kez.
99/ Sevgili rehberim = **V**ergilius.
103/ Usta = **V**ergilius.
105/ İzin büyük yerden = Tanrı'dan.

Bunları dedi gitti, orada bıraktı beni
güzel babam, boşlukta asılı kalmıştım sanki,
evetlerle hayırlar çarpışıyordu beynimde.
Duymadım onlara neler dediğini,
ama yanlarında çok az kaldı ve iblisler
birbirlerini ezerek içeri girdiler.
Bu düşmanlar, kapıları ustamın yüzüne örttüler,
dışarıda kalan ustam
ağır adımlarla bana doğru geldi.
Gözleri yere bakıyordu, güveni yitmişti sanki,
içini çekip kendi kendine:
"Karşı çıkan kim bu bölgeye girmeme?"
diyordu. Sonra bana döndü: "Bakıp da öfkeme
telaşlanayım deme, savunma önlemi alsalar bile
bu denemeden üstün çıkacağım.
Bu küstahlıkları ilk değil; daha önce de,
bugün hâlâ kilidi olmayan daha az gizli
bir kapıda aynı şeyi yapmışlardı.
Sen de gördün o kapının üstündeki ölüm yazısını:
bak şimdiden, yanında kimse olmayan biri,
dairelerden geçerek bayır aşağı
iniyor, açmak için bize kenti."

110/ Güzel babam = Vergilius.
111/ Evetlerle hayırlar çarpışıyordu = korkuyla umut çarpışıyor.
115/ Ustamın = Vergilius'un.
125/ Daha az gizli kapı İsa. Cehennem'e indiğinde şeytanlar kapıdan girişini engellemek isterler (daha dışarıda olduğu için daha az gizlidir bu kapı) ve İsa kapıyı kırmak zorunda kalır.
128/ Yanında kimse olmayan biri bir ulak.
130/ Açmak için bize kenti kente girmemizi sağlamak için

Dokuzuncu kanto

Rehberimin geri geldiğini görünce
sararan yüzüm, onun ilk kez duyduğu korkuyu
bastırmasını sağladı.
Çevresini dinlemek ister gibi durdu,
gözleri öteleri göremiyordu,
hava karanlıktı, yoğun bir sis vardı.
"Kazanmak zorundayız bu savaşı"
diye girdi söze, "yoksa... yardım sözü verilmişti.
Beklediğim kişi çok gecikti."
Söze başlarken dediklerini
daha sonra değiştirdiğini sezmiştim,
çünkü ilkinden değişik şeyler demişti;
ama yine de beni korkuttu söyledikleri,
çünkü yarıda kestiği sözlerini
belki gereğinden çok önemsemiştim.
"Bu korkunç uçurumun ilk dairesinden,
tek cezası umutsuzluk olan biri
hiç aşağıya inebildi mi?"

1/ Rehberimin = Vergilius'un.
8/ Yardım sözü verilmişti = Beatrice yardım sözü vermişti.
9/ Beklediğim kişi = yardıma gelecek olan kişi.
16/ Bu korkunç uçurum = Cehennem.
16/ İlk daire = Limbus.
18/ Hiç aşağıya inebildi mi = Vergilius'a dolaylı bir biçimde aşağıya inip inmediğini soruyor.

Bu soruyu ben sordum, o yanıt verdi:
"Bizim gibi birinin, benim geçtiğim yerlerden
geçmesine az rastlanır" dedi.
"Şurası da doğru ki, Erikhton zalimi
gölgeleri bedenlerine çağırdığında da
bir kez gelmiştim buraya.
Bedenim benden sıyrılalı çok olmamıştı daha,
surlardan içeri o soktu, beni,
Yahuda dairesindeki bir ruhu kurtarmamı istedi.
Her şeyin döndüğü gökyüzünde
en karanlık, en ırak köşe o köşe:
yolu iyi biliyorum; sakın sıkma canını.
Leş gibi kokular saçan bu bataklık, acılı
kenti bir baştan bir başa kuşatıyor,
zor kullanmadan buraya girmemiz zor görünüyor."
Başka şeyler de dedi, ama aklımda kalmadı;
çünkü gözlerim bütün benliğimi
kulenin kızgın tepesine yöneltmişti,
kulenin bir yerinde birden kan rengi
üç cehennem cadısı belirdi;
görünüşleri, yürüyüşleri kadın gibiydi,
bellerine yeşil su yılanları dolamışlardı;
korku saçan alınlarında saçların yerini
boynuzlu yılancıklar almıştı.

22/ Erikhton = Romalı general Pompeius'a bir savaşın sonucunu önceden söyleyen büyücü.
24/ Bir kez gelmiştim buraya = dolaylı soruyu anlayan Vergilius yanıt veriyor.
27/ Yahuda = İsa'nın havarilerinden; İsa'yı para karşılığında Romalı askerlere ihbar ettiği için "hain" olarak nitelendirilir.
38/ Üç cehennem cadısı = temel ilkelere karşı çıkmış olanları cezalandırmakla görevli üç Erinys.

Ustam bunların ölümsüz gözyaşı
melikesinin nedimeleri olduklarını anlamıştı.
"Yırtıcı Erinys'lere bak" dedi.
"Megaira, sol tarafta gördüğünün adı;
sağda ağlayan Alekto; ortadaki
Tisiphone." Bunları dedi, sustu sonra.
Tırnaklarıyla göğsünü paralıyordu her biri,
vücutlarını yumrukluyor, öyle bağırıyorlardı ki,
korkudan ozana sarıldım sıkıca.
"Medusa gelsin: taş kestirelim onu burada!"
diyordu hepsi bakarak aşağıya:
"Hata ettik Theseus'tan öç almamakla."
"Arkanı dön ve gözlerini kapa;
eğer Gorgon görünür de görürsen onu,
bir daha çıkamazsın yukarıya."
Böyle dedi usta; ve bana doğru
döndü, benim ellerime güvenmedi,
kendi elleriyle kapattı gözlerimi.
Sizler ki akıllı kişilersiniz,
bu garip dizelerin bir tül gerisinde gizlediği
benzetmeyi anlayabilirsiniz.

43/ Ustam = Vergilius.
43/ Gözyaşı melikesi = Cehennem kraliçesi Persephone (Prosperina).
51/ Ozana = Vergilius'a.
52/ Medusa = kendisine bakanları taşa dönüştürme yetisine sahip olan mitoloji kişisi; üç Gorgo'nun (Keto'nun kızları) en küçüğü; gelip de Dante'yi taşa dönüştürmesi için adı anılıyor.
56/ Theseus = Persephone'yi kaçırmak isteyen arkadaşı Peirithoos'la birlikte Cehennem'e iner; Theseus'un bu davranışı cezalandırılmış olsaydı, şimdi Dante ölüler diyarına gelmeye cesaret edemezdi.
56/ Gorgon = Medusa'ların başı.
57/ Bir daha çıkamazsın yukarıya = çünkü taş kesilirsin.
58/ Usta = Vergilius.
63/ Benzetmeyi anlayabilirsiniz Dante, dizelerinin allegorik bir anlam

Bulanık sulardan, iki kıyıyı da titreten
korku yüklü bir sesin uğultusu
duyulmaya başladı birden.
Sıcaklık farkından kaynaklanan,
ormanlarda eserek engel tanımadan
dalları kıran, kopartan, savuran,
tozu dumana katıp çobanları, hayvanları
sürükleyen amansız bir kasırganın
uğultusu gibiydi.
Gözlerimi açtı: "Şimdi gözlerini
sisin daha da yoğunlaştığı
yaşlı köpüklerin oraya çevir" dedi.
Su kurbağalarının, baş düşmanları
su yılanlarından kaçıp, kendilerini
sudan karaya atmaları gibi,
binlerce ruhun, ayakları ıslanmadan
yürüyerek Styks'ten geçmekte olan
birinin önünden kaçtıklarını gördüm.
Sık sık sol elini uzatıyor,
ağır havayı yüzünden uzaklaştırıyordu:
bir tek bundan rahatsız olduğu anlaşılıyordu.
Onun göklerden gönderilen ulak olduğunu anladım,
ustama döndüm, o bana ses etmememi,
gelenin önünde eğilmemi işaretle anlattı.

içerdiğini vurguluyor ve okurdan yorum yapmasını istiyor; simgelerin kimi kez açık seçik olmasına karşılık, kimi kez de (burada olduğu gibi) yorumcular ortak bir görüşte birleşemezler; söz gelimi Cehennem cadılarının, Medusa'nın ve gelmesi beklenen ulağın işlevleri konusunda değişik yorumlar vardır

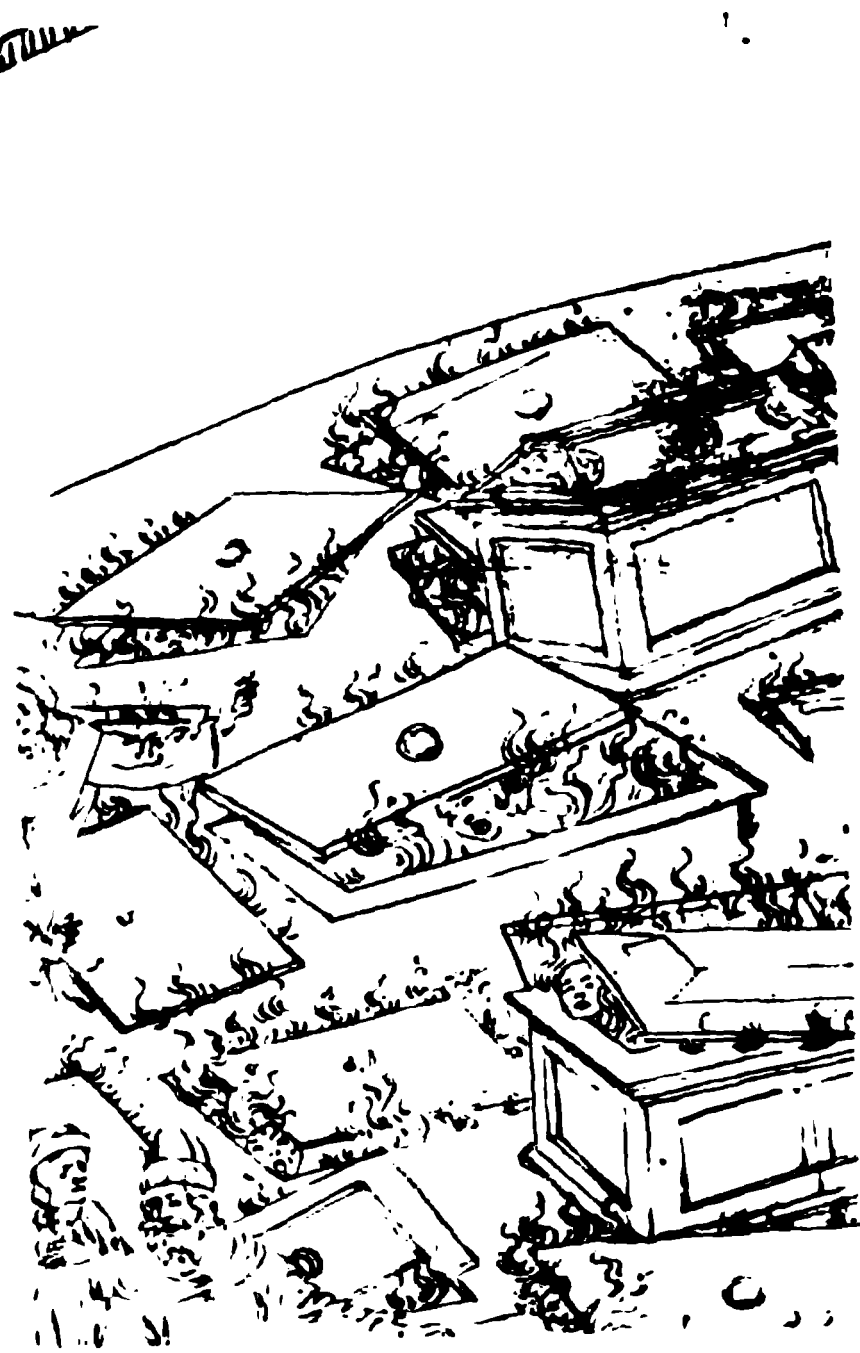
73/ Gözlerimi açtı Vergilius, Dante'nin gözlerindeki bağı açar.

75/ Köpükler Styks'in bulandırdığı suların köpükleri

86/ Ustama = Vergilius'a.

Ulak öyle horgörüyle yüklüydü ki!
Kapıya gitti, bir değnekle dokunup açtı
hiçbir zorlukla karşılaşmadı.
"Ey cennetten kovulmuş adi yaratıklar" diye
söze girdi, o korkunç kapının eşiğinde,
"bu küstahlık nasıl girdi içinize?
Çektiğiniz cezayı kaç kez ağırlaştıran,
isteklerine asla karşı koyulamayan
o büyük güce direnmenizin gerekçesi ne?
Yazgıya başkaldırmanın anlamı ne?
Unutmadınızsa eğer, Kerberos'un çenesiyle
boynunun havı döküldü bu yüzden."
Sonra bize bir şey söylemeden,
kafasını o anki işinden
daha önemli bir iş kurcalayan biri gibi;
çamurlu yola döndü yeniden;
bu kutsal sözlerin verdiği güvenceyle
adımlarımızı kente yönelttik biz de.
Hiçbir direnmeyle karşılaşmadan girdik kente;
bu kalenin içindekileri çok merak eden ben de,
gözlerimi çevrede gezdirince,
dört bir yanı iniltilerle,
korkunç işkencelerle
dolu büyük bir düzlük gördüm önümde.

95/ İsteklerine asla karşı koyulamayan = Tanrı.
98/ Kerberos'un çenesiyle boynunun havı dökuldü = Herakles (Herkül) Kerberos'u ölüler ülkesinden kaçırırken boynuna zincir vurduğu için, o bölgedeki tüyler dökülmüştür.
102/ Daha önemli bir iş = Cennet'i düşünmektedir o ara.
105/ Kente = Dite kentine.

Rhône ırmağının durulduğu Arles'da
ya da İtalya'yı ayırıp, sınırlarını
çizen Carnaro dolaylarındaki Pola'da
mezarlar toprağı nasıl engebeli kılarsa,
öyleydi toprak burada da,
ama buranın durumu daha acıklıydı;
mezarlar öyle kızınıştı ki, kendilerini
sımsıkı saran alazlardan, hiçbir demirci
daha kızgın bir demire gereksinme duymazdı.
Mezarların kapakları açıktı,
öyle acı çığlıklar yükseliyordu ki,
mezardakilerin eziyet çektikleri belliydi.
Dedim ki: "Usta, böyle acılı çığlıklarla
varlıklarını duyuran, bu mezarlara
gömülü ölüler kimler?"
Dedi ki: "Bunlar sapkınlarla
her mezhepten yandaşları,
sandığından da dolu buranın mezarları.
Burada birbirine benzeyenler birlikte
gömülü, sıcaklık da mezardan mezara değişik."
Bunları söyleyip, sağa doğru dönünce
mezarlarla yüksek surlar arasından geçip gittik.

112/ Arles = güneydoğu Fransa'da bir kent; burada bulunan, Romalılardan kalma Aliscan mezarlığı Ortaçağ'da çok ünlüydü.
114/ Carnaro = bugünkü Quarnaro körfezi.
114/ Pola = Istria'nın güney ucunda bir kent; burada da büyük bir Roma mezarlığı vardı; bu mezarlık günümüze ulaşmamıştır.
115/ Mezarlar toprağı nasıl engebeli kılarsa = Roma döneminden kalma çok sayıda mezar vardı.
124/ Usta = Vergilius.
132/ Sağa doğru dönünce = o zamana dek hep sol yönden Cehennem'e inmekte olan Vergilius ile Dante ilk kez sağdan giderler.

Ustam şimdi surlarla mezarlar
arasında gizli yolda yürüyordu,
peşinden yürüyordum ben de.
"Ey inançtan yoksun bu dairelerde,
beni istediği gibi dolaştıran yüce bilge"
diye, girdim söze: "konuş, yanıt ver isteklerime.
Mezarlarda yatan ölüleri
görecek miyim? Kapakların hepsi
açık, bekçi de yok görünürde."
O dedi ki: "Kapanacak hepsi,
yeryüzünde bıraktıkları cesetleriyle
birlikte Arasat'tan buraya döndüklerinde.
Epikuros'la onun yolunu izleyenlerin,
ruhun da vücutla öldüğünü söyleyenlerin
mezarları şu köşede.

2/ Gizli yol = gizli sıfatının dar anlamına geldiğini öne süren yorumcular da vardır.
4/ Dairelerde = Cehennem'in daireleri.
5/ Yüce bilge = Vergilius.
8/ Hepsi = mezarlar.
12/ Arasat = kıyamet günü ölülerin dirilerek toplanacaklarına inanılan Kudüs'le Zeytin dağı arasındaki vadi. Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlıkta aynı inanç geçerlidir; Bkz *Kitabı Mukaddes*, *Yoel* 3(12).
13/ Epikuros = ruhun ölümsüz olmadığını, bedenle birlikte öldüğünü savunan Yunan filozof (İÖ 341-270); Ortaçağ boyunca Epikürcü felsefenin özellikle bu yönüne önem veriliyordu; Dante Floransa'da Epikuros'un düşüncesini benimseyen birçok kişi olduğunu bildiğinden, bunları (özellikle de Farinara'yı) görmek istediğini belirtmiştir az önce.

16 Bana sorduğun soruya gelince,
yanıtı birazdan burada verilecek,
bana açmaktan kaçındığın gizin de."
19 Dedim ki: "Sevgili rehberim, yüreğimi
gizliyor değilim, az konuşmamın nedeni,
çok konuşmamı istemeyen sensin."
22 "Ey bu ateşler kentinden
dürüst sözler söyleyerek geçen
canlı Toscana'lı, biraz kalsana bizimle.
25 Konuşmandan belli ki,
belki de haksızlık ettiğim
o soylu toprağın çocuğusun sen de."
28 Mezarların birinden yükselmişti
bu ses; korku sarınca içimi
biraz daha sokuldum rehberime.
31 O dedi ki: "Ne yapıyorsun? Dönsene!
Bak, Farinata yerinden doğruldu:
belinden başına dek göreceksin onu."

18/ Bana açmaktan kaçındığın giz = Vergilius, Dante'nin bir Floransalıyı görmek isteğini düşünüyor; Floransalılar arasında ruhun da ölümlü olduğuna inananların sayısı yüksekti.
25/ Konuşmandan belli ki = konuşma biçiminden Floransalı olduğun anlaşılıyor.
26/ Haksızlık ettiğim = Floransalılarla savaşmıştır.
27/ Soylu toprak = Floransa
32/ Farinata = Floransalı krallık yandaşlarının (Ghibellin'ler) başı Farinata degli Uberti; Floransa'dan kovulduktan sonra (1258) Arbia ırmağının vadisinde papa yandaşlarının (Guelf'ler) ordularını bozguna uğratmış (1260) ve yeniden Floransa'ya dönmüştür; arkadaşlarının, papa yandaşı kent halkının ayaklanmasını önlemek için surları yıktırarak Floransa'yı küçük kasabalara bölmek önerisini uygulamamıştır; 1264 yılında ölmüştür. Ölümünden sonra aforoz edilmiştir (1283); Farinata ile Dante'nin bu konuşması Cehennem'in en önemli bölümlerinden birini oluşturur.

Gözlerimi onun yüzüne çevirmiştim bile;
göğsünü kabartmış, başını kaldırmış duruyordu,
sanki Cehennem'i lanetliyordu.
Rehberim becerikli, süratli elleriyle
mezarların arasından ona doğru itti beni,
"Çekinme, ne söyleyeceksen söyle" dedi.
Mezarın başına vardığımda, içindeki
bana baktı bir süre, sonra küçümser gibi
sordu: "Kimlerdensin sen?"
İsteğini yerine getirmek istedim,
her şeyi söyledim, hiçbir şey gizlemeden;
bunun üzerine kaşlarını kaldırdı
ve dedi ki: "Öyle düşmandılar ki,
bana da, atalarıma da, partime de,
iki kez sürmek zorunda kaldım onları."
"Kovulsalar da, dört bir yandan geri döndüler"
dedim, "hem ilk sürgünden, hem de ikincisinden;
ama sizinkiler aynı sanatı öğrenemediler."
Tam bu sırada mezarın ağzından bir gölge uzandı,
başı ilk gölgenin çenesinde kalıyordu,
sanırım dizleri üstünde duruyordu.

34/ Onun = Farinata'nın.
36/ Cehennem'i lanetliyordu = onuruna düşkün Farinata bulunduğu koşullara boyun eğmez.
42/ Kimlerdensin sen = Farinata, Dante'nın kimliğini öğrendikten sonra, hangi partiden olduğunu da öğrenmek istiyor.
44/ Her şeyi söyledim = hepsinin adını söyledim.
46/ Kaşlarını kaldırdı = Dante ünlü bir aileden olmadığı için, Farinata onu anımsamak için bir an düşünür.
51/ Sizinkiler aynı sanatı öğrenemediler = bizim yandaşlarımız Floransa'dan kovulduktan sonra geri dönmeyi başardılar, oysa sizin yandaşlarınız beceremediler bunu; gerçekten de bu karşılaşmanın olduğu tarihte Farinata'nın çocukları Floransa'ya dönememişlerdi daha.

Gözleriyle çevremi taradı,
sanki yalnız olup olmadığıma baktı;
içindeki kuşku silinince,
konuştu gözyaşları içinde: "Bu karanlık yere
akıllı olduğun için geldinse,
oğlum nerede? Niçin gelmedi seninle?"
Dedim ki: "Tek başıma gelmedim ki,
şurada bekleyen kişi yol gösteriyor bana,
belki de oğlunuz Guido saygısızlık etmişti ona."
Söylediği sözler, çekmekte olduğu ceza
anlamama yetmişti kim olduğunu,
bu nedenle, verdiğim yanıt da yerini buldu.
Yerinden doğrulup haykırdı: "Ne diyorsun öyle?
'Etmişti' ne demek, hayatta değil mi, söyle?
Ilık gün ışığı vurmuyor mu artık gözlerine?"
Kendisine karşılık vermeden önce
bir süre oyalandığımı görünce,
sırtüstü yere yattı bir daha dışarı çıkmadı.
Ama isteği üzerine durmuş olduğum öteki
soylu ruhun yüzünde bir değişiklik olmadı,
boynu sallanmadı, gövdesi kıpırdamadı;

59/ Akıllı olduğun için geldinse = akıllı olduğun için sana Cehennem'i gezme ayrıcalığı tanıdılarsa, senin gibi akıllı olan oğluma niçin aynı ayrıcalık tanınmadı; konuşan Cavalcante de' Cavalcanti'dir, oğlu dönemin ünlü şairlerinden Guido Cavalcanti, Dante'nin yaşıtı ve yakın arkadaşıdır.
62/ Bekleyen kişi = Vergilius.
63/ Guido saygısızlık etmişti ona = aklı temsil eden Vergilius'a karşı çıktığını belirtmek istemiş olabilir.
64/ Çekmekte olduğu ceza = Cavalcante de, Epikuros'un görüşlerini paylaşıyor ruhun ölümsüz olduğuna inanmıyordu.
72/ Sırtüstü yere yattı = Dante hemen yanıt vermeyince oğlunun öldüğünü sanıp mezarına yatıyor.
74/ Yüzünde bir değişiklik olmadı = Dante'nin anlattıklarının etkisinde kalan Farinata, Dante'nin Cavalcante ile yaptığı konuşma sırasında hep bunları düşünür.

bıraktığı yerden konuşmaya başladı:
"Aynı sanatı öğrenememiş olmaları,
yattığım bu yerden çok acı veriyor bana" dedi.
"Buralara egemen olan kadının yüzüne
elli kez aydınlık vurmadan önce, sen de
bu sanatın ne zor olduğunu öğreneceksin.
Dilerim, o güzel dünyaya yine dönersin;
ama söyle bana: o insanlar yaptıkları her yasada
niçin acımasız davranıyorlar benim adamlarıma?"
Yanıt verdim: "Tapınağımızda
bu ilahilerin söylenmesine, Arbia'yı
kızıla boyayan kıyımla korku yol açtı.
İçini çekip başını salladı:
"Savaşta yalnız ben yoktum" dedi,
"gereksiz yere de savaşmadım kimseyle.
Ama herkes Floransa'yı
yerle bir etmek istediğinde,
alnım açık, tek başıma ben savundum orayı."

77/ Sanatı = ülkelerine geri dönmeyi.
78/ Yattığım bu yerden = mezardan.
79/ Buralara egemen olan kadın = Cehennem kraliçesi Persephone.
80/ Elli kez aydınlık vurmadan önce = ay elli kez doğmadan (aradan elli ay geçmeden) önce; klasik mitolojide ay ile Persephone özdeştir.
81/ Bu sanatın ne zor olduğunu öğreneceksin = gerçekten de bir süre sonra Dante de sürgün edilecektir.
83/ O insanlar = Floransalılar.
85/ Tapınağımızda = Floransa'da yasaların yapıldığı San Giovanni kilisesi.
87/ Kızıla boyayan = Montaperti savaşı sonunda (1260) Siena dolaylarındaki Arbia ırmağı kana bulanmıştı.
93/ Tek başıma ben savundum orayı = Empoli Diyet Meclisi üyeleri Floransa'nın yerle bir edilmesini istediklerinde, Farina Floransa'yı yıkmanın bir "cinayet olacağını, kılıcını çekip kenti savunacağını" söyler.

"Gün gelir, sizin tohumunuz da rahat eder" dedim,
"burada aklımı çelen bir düğüm var,
bu düğümü çözün" diye ekledim.
"Eğer yanılmıyorsam sizler,
zamanın neler getireceğini görüyorsunuz,
ama şimdi olanları bilmiyorsunuz."
"Gözleri bozuk olanlar gibi görüyoruz"
dedi, "uzakta olan nesneleri seçebiliyoruz;
yüce Tanrı'nın bize verdiği ışık böyle.
Olaylar yaklaşıp da yanımıza gelince,
siz insanların halini bilmez oluruz
birisi bize bilgi vermedikçe.
Geleceğin kapısı örtülünce
bildiklerimizin uçup gittiğini
anlamışsındır sen de."
Bu sözler üzerine, özür diler gibi
dedim ki: "Az önce sırtüstü yatan gölgeye
oğlunun sağlar arasında olduğunu söyleyin;
az önce yanıt vermeyişimin,
şimdi aydınlattığınız kuşkudan
kaynaklandığını da ekleyin."

94/ Sizin tohumunuz da rahat eder = sizin torunlarınızın (tohumunuzun) da iç savaştan kurtulmalarını dilerim; Dante, Farinata'nın yapmış olduğu yararlı hizmetleri kabul ediyor.
95/ Aklını çelen düğüm = Farinata'nın daha ileride gerçekleşecek olayları bilmesine karşılık, Cavalcante'nin oğlu Guido'nun yaşayıp yaşamadığını bilememesi Dante'nin aklını kurcalar.
104/ Siz insanların halini bilmez oluruz = aklımız körelir.
106/ Geleceğin kapısı örtülünce kıyamet gününden sonra; kıyametten sonra gelecek zaman olmayacaktır.
110/ Sırtüstü yatan gölge = Cavalcante.

Ustam çağırıyordu beni;
ruhtan kendisiyle birlikte
kimlerin olduğunu söylemesini
istedim. "Benimle birlikte" dedi,
"binden çok kişi var, ikinci Federico benimle,
Kardinal benimle; ötekileri söyleyemem" dedi.
Sonra görünmez oldu;
yaşlı ozana doğru gittim ben de,
belleğimde kara haberler içeren sözlerle.
Yürümeye koyuldu; yürürken sordu:
"Niçin böyle düşüncelisin?"
Yanıtladım sorusunu.
"Seninle ilgili olumsuz sözleri
iyice belleğine kazı" dedi o bilge kişi
ve bir parmağını kaldırdı: "Şimdi iyi dinle,
güzel gözleri her şeyi gören güzelin
saçtığı tatlı ışığın önüne geldiğinde
kendi yaşam yolculuğunu öğreneceksin."
Sonra adımlarını sola yöneltti:
pis kokuları buraya dek ulaşan
bir vadiye açılan daracık bir yoldan,
merkeze döndük, uzaklaşıp surlardan.

115/ Ustam = Vergilius.
119/ İkinci Federico = 1212'de imparator oldu, 1250'de öldü; Epikuros'un görüşlerini benimsemişti.
120/ Kardinal = Ottaviano degli Ubaldini; 1265'de kardinal olmuş, krallık yandaşlarını desteklemiştir; bu tutumu nedeniyle lanetleneceğini bildiğini söyler.
122/ Yaşlı ozan = Vergilius.
130/ Güzel gözleri her şeyi gören = Beatrice.
136/ Merkeze = dairenin merkezine.

On birinci kanto

Kırılmış kayalardan oluşan, daire biçiminde
yüksek bir yarın tepesine geldiğimizde,
daha beter durumda ruhlar gördük bu yarın dibinde;
yardan yükselen iğrenç kokuya dayanamadık,
kendimizi büyük bir mezar kapağının arkasına attık,
mezarın üstünde bir yazı vardı,
şunlar yazılıydı:
"Photinos'un hak yolundan saptırdığı
Papa Anastasio yatıyor benim içimde."
"Biraz ara vereceğiz inişimize,
duyularımız bu pis kokuya alışsın diye;
burnumuz duymaz olur, alışınca iyice."
Böyle dedi ustam; ben de: "Öyleyse,
zamanı boşa geçirmeyelim bir şey yapalım" dedim.
"Aynı şeyi düşündüm ben de" diye yanıt verdi.

8/ Photinos = Selanik kentinin diyakosu; Papa Anastasio II'ye, İsa'nın tanrısal kökenli olduğunu kabul etmeyen Acacius'un (Bizans patriği) görüşlerini benimsettiği söylenir; ne var ki yanlış bir bilgidir bu, çünkü İsa'nın tanrısal kökenine karşı çıkan Bizans İmparatoru Anastasius I'dir.

9/ Anastasio = 496 ile 498 yılları arasında papalık eden Anastasio II, Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki anlaşmazlığı çözmeye çalışmış, Senik'ten Roma'ya gönderilen diyakoz Photinos'u kabul etmiştir.

13/ Ustam = Vergilius.

"Oğul, bu kayaların içinde" dedi,
"geride bıraktığımız dairelerin benzeri
üç küçük daire vardır, daireler gitgide daralır.
Hepsinin içinde lanetlenmiş ruhlar yer alır;
bundan böyle işledikleri günahı hemen anlamak için,
neden, nasıl burada toplandıklarını bilmelisin.
Tanrı'nın onaylamadığı her eylem
haksızlıkla sonlanır: kaba güçle, hileyle
zarar verir başka birine.
Tanrı en çok hileye öfkelenir, çünkü hile
insana özgü bir kusurdur; işte bu yarın dibinde
en büyük acıyı hileciler çekmekte.
Kaba güç kullananlar yer alır ilk dairede;
üç bölmeye bölünmüştür ilk daire,
çünkü kaba güç üç kişiye yönelebilir.
Tanrı'ya, kendisine, bir başka insana
saldırabilir insan, bunlara ve mallarına,
ne demek istediğimi anlayacaksın açıklayınca.
Kaba güç birini yaralayabilir, öldürebilir,
mala mülke zarar verebilir, yıkıma,
yangına, yağmaya yol açabilir;
katiller, durduk yerde birini yaralayanlar,
haydutlar, yağmacılar bu bölmede
ayrı bölüklerde cehennem azabı çekmekte.

18/ Üç küçük daire = yedinci, sekizinci ve dokuzuncu daireler; küçük olmalarının nedeni çapların gitgide daralmasıdır.

21/ Tanrı'nın onaylamadığı her eylem = Tanrı'ya karşı çıkan her davranış.

28/ İlk daire = kaba güce başvuran saldırganların bulundukları yedinci daire.

Kendi canına, kendi malına da
zarar verebilir insan; işte ikinci bölmede
canına kıyarak dünyadan ayrılanlar,
har vurup harman savuranlar,
kumar oynayanlar, gülecek yerde ağlayanlar,
pişmanlık getirmekte boş yere.
Saldırı Tanrı'ya da yönelebilir,
ona inanmayarak, ona söverek,
doğayı da, verdiklerini de küçümseyerek;
işte bu nedenle, bölmelerin en darı ve üçüncüsü,
Sodom ile Cahors'un, bir de Tanrı'ya sövenlerin
üstüne basar mührünü.
Vicdanları sızlatan hile ise,
bir insana güven duyana da yapılır,
o insana güvenmeyene de.
Hilenin bu ikinci biçimi, doğanın ürünü
sevgi bağlarını kopartır,
işte bu nedenle ikinci dairede
ikiyüzlüler, büyücüler, dalkavuklar,
kalpazanlar, din sömürücüleri, hırsızlar,
pezevenkler, dalavereciler gibi pislikler yer alır.

41/ İkinci bölme = yedinci dairenin, canlarına kıyanlarla para değeri bilmeyenlerin bulunduğu ikinci bölümü.
45/ Boş yere = çünkü pişmanlıkları kabul edilmeyecektir.
48/ Doğayı da, verdiklerini de küçümseyerek = dinsizler gibi akıl yoluyla değil, duygusal olarak doğaya ve Tanrı'nın verdiklerine karşı çıkanlar.
50/ Sodom = *Kitabı Mukaddes*'te adı geçen ve halkının ahlak yolundan sapması nedeniyle (erkekler arasında eşcinsellik yaygındı) Tanrı'nın yağdırdığı ateş yağmuruyla yanan kent;
50/ Cahors = Fransa'da bir kent. Ortaçağda tefecilik merkeziydi.
54/ Güvenmeyene de = hileciler adi hileci ve hain diye ikiye ayrılır; birinci bölümdekiler sekizinci dairede, ikinci bölümdekiler dokuzuncu dairede bulunur.

Hilenin öbür örneğinde ise,
doğanın verdiği sevgi de,
buna eklenen ve güveni doğuran sevgi de
göz ardı edilir; bu nedenle, dairelerin en küçüğünde,
Dite'nin bulunduğu yerde, evrenin merkezinde,
hainler sonsuza dek azap çeker."
Dedim ki: "Usta, sözlerin çok açıktı,
uçurumu da, içinde kimlerin olduğunu da
çok iyi anladım. Ama şunu söyle bana:
çamur batağına batmış olanlar,
rüzgârda savrulup yağmurda ıslananlar,
kötü sözler söyleyip çarpışanlar
bu kızgın kentte niçin ceza görmüyor,
Tanrı'yı öfkelendirdiklerine göre?
Böyle değil de suçları yoksa, burada işleri ne?"
O dedi ki: "Aklın niçin şaştı böyle,
her zaman gittiği doğru yoldan?
Başka bir şey mi amaçlıyor yoksa?
Elinden düşmeyen *Etika*'nın nefsine yenilmeyi,
kötülüğü, çılgın şiddeti,
Tanrı'nın istemediği bu üç eylemi

61/ Hilenin öbür örneği = insanın kendine güvenen birini aldatması (ihanet).
63/ Güveni doğuran sevgi kadaşlık.
64/ Dairelerin en küçüğü = Cehennem'in dokuzuncu ve son dairesi.
65/ Dite'nin bulunduğu yer Dite'nin bulunduğu (şeytanın bulunduğu) yer Dünya'nın ve dönemin anlayışına göre evrenin merkezi sayılıyordu.
67/ Usta = Vergilius
70/ Çamur batağına batmış olanlar = öfkeliler.
71/ Rüzgârda savrulanlar = cinsellik tutkunları.
71/ Yağmurda ıslananlar = boğazına düşkün olanlar.
72/ Kötü sözler söyleyip çarpışanlar = cimriler ve savurganlar.
73/ Kızgın kent = Dite kenti.
79/ *Etika* = Dante'nin de çok iyi bildiği Aristoteles'in *Etika*'sı; Aristoteles bu yapıtta çeşitli günahların ağırlık derecelerini tartışır.

vurguladığı bölümünü unuttun mu ne?
nefsine yenilmenin Tanrı'yı daha az incittiğini,
bu nedenle daha az ceza gerektirdiğini?
Bu gerçeği iyice düşünürsen,
bu kentin dışında ceza çekenleri
aklına getirirsen,
onların niçin bu kötülerin dışında
tutulduklarını, Tanrı'nın kamçısının
onları niçin daha az kırbaçladığını anlarsın."
"Ey bulanan gözleri gördüren güneş"
dedim, "kuşkularımı giderip sevindiriyorsun beni,
kuşku insana keyif veriyor tıpkı bilgi gibi.
Ama ne olur biraz geriye dön de,
'Tanrı tefeciliği sevmez ki,'
dediğin yere gel ve çöz bu düğümü de."
"Felsefenin birçok bölümü" dedi,
"doğanın gidişini Tanrı'nın aklına,
sanatına göre ayarladığını
öğretir anlayanlara; iyi okursan *Fizika*'yı
daha ilk sayfalarında,
elinden geldiğince sizin sanatınızın da,

86/ Bu kentin dışında = Dite kentinin dışında, daha üst dairelerde.
91/ Güneş = Vergilius.
96/ Dediğin yere = Dante, Vergilius'un Cahors'dan söz ettiği 50. dizeye gönderme yapıyor.
97/ Felsefenin = Aristoteles felsefesinin.
98/ Tanrı'nın aklına sanatına göre = Tanrı'ya ve yaptıklarına göre.
100/ *Fizika* = Aristoteles fiziği.
102/ Sizin sanatınız = insanların etkinlikleri.

ustasını izleyen bir çırak gibi
doğayı izlediğini görürsün,
öyle ki, sanatınız Tanrı'nın torunudur sanki.
Yaratılış'ın ilk dizelerinde
bu ikisi konusunda yazılanları anımsa
insan hem çalışmak, hem gelişmek zorunda;
oysa bambaşka bir yol izler tefeci,
doğadan da, sanatından da tiksinir,
umutlarını başka yere yöneltir.
Artık peşimdem gel, yola koyulma vakti geldi,
Balıklar çoktan ufukta belirdi,
Caurus, Araba'ya yüklendi,
az ötede bayırın inişi başlıyor yine."

105/ Sanatınız Tanrı'nın torunudur = Tanrı'nın yarattığı doğayı izleyen insan etkinlikleri Tanrı'nın torunu sayılır.
106/ Yaratılış'ın ilk dizeleri = *Kitabı Mukaddes*'in ilk bölümü olan *Tekvin*'in başlangıcında Tanrı insanları çalışmakla yükümlü kılar.
107/ Bu ikisi = doğa ve çalışmak.
111/ Umutlarını başka yere yöneltir = ödünç verdiği para karşılığında elde edeceği faizi bekler.
113/ Balıklar = Balık takımyıldızı; şafaktan üç saat önce ufukta belirir.
114/ Caurus = Büyük Ayı'nın bulunduğu kuzeybatıdan esen rüzgâr; yıldızlar Cehennem'den görülmezler, ama Vergilius, Dante'nin açıklık getirmediği bir yöntemle onların konumlarını bilir.
114/ Araba = Büyük Ayı.

On ikinci kanto

Bayır aşağı inmek için geldiğimiz yer sarptı,
öyle bir canavar duruyordu ki burada,
görür görmez insanın ödü kopardı.
Hani bir deprem sonrasında ya da
toprak kayması sonucunda Trento dolaylarında
tepelerden gelip Adice'nin bir yanına
düşen kaya, aşağıya ovaya
inerken bir yol açmıştır ya,
bu kayanın sürüklenirken açtığı
yola benziyordu yarın inişi de;
işte bu kayanın bir köşesinde
boylu boyunca uzanmış yatıyordu,
yapay bir inekten doğma, Girit'in yüz karası;
görür görmez bizi, tuttu kendini ısırdı
sanki içi öfkeden tutuşmuş yanıyordu.

2/ Canavar = Minotauros; mitolojide insan gövdeli boğa başlı canavar; tanrı Poseidon'un kral Minos'a gönderdiği bir boğayla, Minos'un karısı Pasiphae'den doğmuştur; sözcük anlamı "Minos'un boğası"dır.
6/ Adice = Adige ırmağı.
8/ Bir yol = Rovereto dolaylarında Adige'nin solundaki Slavini di Marco adını taşıyan çöküntü.
13/ Yapay bir inekten doğma Girit'in yüz karası = Minotauros; kraliçe Pasiphae gönlünü kaptırdığı boğa ile birleşebilmek için, Atinalı sanatçı Daidalos'un yaptığı tahtadan ineğin içine girmişti.

Bilge ustam seslendi ona: "Yoksa,
yeryüzünde canını alan Atina dukasının mı
geldiğini sandın buraya?
Defol pis hayvan, bu adam buraya
kızkardeşinin önerisiyle gelmedi,
çektiğiniz cezaları görmeye geldi."
Ölümcül bir yara alan bir boğa,
iplerini kopartıp nasıl sağa sola sıçrarsa
bilmeden nereye gideceğini,
Minotaurus da öyle sıçramaya başlamıştı;
uyanık ustam seslendi: "Geçide fırla;
öfkesi üzerinde, inmenin tam sırası."
Aşağıya inmeye başladık böylece,
alışık olmadıkları bu yük nedeniyle
ayaklarımın altından kayan taşlara basa basa.
İnerken düşünüyordum; ustam dedi ki:
"Az önce yatıştırdığım öfkeli hayvanın
bekçilik ettiği yıkıntıyı düşünüyorsun belki.
Bilmeni isterim ki,
Cehennem'in altına ilk kez indiğimde
bu kaya daha düşmemişti.

16/ Bilge ustam = Vergilius.
17/ Atina dukası = Theseus; Pasiphae'nin kızı Ariadne'nin yardımıyla Minotauros'u öldürmüştür.
20/ Kızkardeşim = Ariadne.
26/ Uyanık ustam = Vergilius.
29/ Alışık olmadıkları bu yük = canlı bir insanın (Dante'nin) ağırlığı.
31/ Ustam = Vergilius.
35/ İlk kez indiğimde = Vergilius daha önce de bu geziye değinmişti: Bkz. Cehennem IX(24); bu gezi sırasında İsa daha çarmıha gerilmemişti.

Ama yanılmıyorsam, Dite'nin üst dairesindeki
ganimeti almaya gelen kişiden az önce,
pis kokulu derin vadi
öyle bir sallanmıştı ki,
kimilerinin dediği gibi
evrende kargaşa yaratan sevgi
bir kez daha sarsıyor sanmıştım evreni;
işte bu yaşlı kaya tam o sırada
parçalanıp devrildi.
Gözlerini vadiye çevir şimdi,
zor kullanarak başkalarına zarar verenleri
içinde haşlayan kanlı ırmak, şu yaklaşan."
Ey, kısacık ömrümüzde bizi mahınuzlayan,
öbür dünyada acılara bulayan
gözü dönmüş açgözlülük ve çılgın öfke!
Yay biçiminde büyük bir çukur çıktı önümüze,
rehberimin de açıkladığı gibi
ovanın her yerini kuşatıyordu;
ırmakla yarın arasında dizi dizi
Kentaur'lar koşuşuyordu,
ellerinde okları, yeryüzünde ava gider gibi.

38/ Ganimeti alınaya gelen kişi = Isa Cehennem'e inerek Limbus'taki kimi ruhları alıp Cennet'e götürmüştü.
39/ Pis kokulu derin vadi = Cehennem.
41/ Kimilerinin dediği gibi = Empedokles'in görüşüne göre evren dört öğeden oluşuyordu: ateş, su, hava, toprak; sevgi bu öğeleri karıştırarak kargaşaya yol açıyordu; Dante, Empedokles'in görüşlerini Aristoteles' in *Metafizika* adlı yapıtı aracılığıyla öğrenmişti; ama Vergilius'un tanık olduğunu söylediği deprem, *Matta'ya göre İncil*'de belirtilen, Isa'nın ölümünü izleyen depremdir.
48/ Kanlı ırmak = Phlegeton ırmağı.; alev alev anlamına gelir; suları ateş gibidir; başkalarına karşı kaba güç kullananlar bu ırmağa atılmıştır.
53/ Rehberimin = Vergilius'un.
56/ Kentaur'lar = at adamlar. gövdelerinin yarısı insan yarısı attır; başları, göğüsleri, kolları insana, geri kalan bölümleri ata benzer.

Durdular, bizim aşağıya indiğimizi görünce,
içlerinden üçü ötekilerden ayrıldı,
ellerinde yayları, hazırlanmış okları;
içlerinden biri ta uzaktan bağırdı:
"Bayır aşağıya inenler, çarpıldığınız ceza ne?
Olduğunuz yerden söyleyin; yayıma davranırım yoksa."
Ustam dedi ki: "Yanına vardığımızda,
Kheiron'a veririm yanıtımı, böyle acele etme,
acele hep zarar veriyor size."
Sonra: "Nessos bunun adı" deyip beni dürttü,
"güzel Deianeira uğruna öldü,
kendisi aldı kendi ölümünün öcünü.
Gözleri yere bakan ortadaki
büyük Kheiron, Akhilleus'u beslemişti;
öteki de Pholos, öfke dolu yüreği.
Çukurun çevresinde bunların binlercesi
nöbet tutar, suçunun gerektirdiği
kan düzeyini aşan ruhları okla vururlar."

64/ Usram = Vergilius.
65/ Kheiron = en bilgili Kentaur; Akhilleus'u yetiştirmiştir.
66/ Acele hep zarar veriyor size = konuşan, karısı Deianeira'yı kaçırdığı için Herakles tarafından öldürülen Nessos'tur; Vergilius ona, düşünüp taşınmadan aldığı acele kararın yol açtığı kötü sonucu anımsatıyor.
67/ Nessos = bir Kentaur.
68/ Deianeira = Herakles'in karısı
69/ Kendisi aldı kendi ölümünün öcünü = Deianeira'nın kalbini kazanmak için Nessos'un hazırlamış olduğu büyülü gömleği Herakles giyince, acılar içinde kıvranarak ölür.
71/ Akhilleus'u beslemişti = Akhilleus, Kheiron'un en iyi öğrencisiydi; ondan avlanmayı, dövüşmeyi, çalgı çalmayı öğrenmiş, ahlak ve hekimlikle ilgili bilgiler edinmiştir.
72/ Pholos = saldırganlığıyla ünlü bir kentaur; Peirithoos ile Hippodameia'nın düğünü sırasında, gelini (Hippodameia) kaçırmaya kalkışmıştır.
75/ Kan düzeyi = ruhlar işlemiş oldukları günahlarla orantılı olarak ırmağa batırılmışlardır.

Yerlerinde duramayan canavarlar yaklaşmıştı,
Kheiron bir ok aldı, okun ucuyla
sakalını çenesinin arkasına attı.
Kocaman ağzı ortaya çıkınca,
"Geriden gelenin değdiği her şeyi oynattığına
dikkat ettiniz mi?" dedi, arkadaşlarına.
"Böyle yapamaz ölülerin ayakları."
Göğüs düzeyine, iki türün birleştiği
çizgiye ulaşmış olan iyi yürekli usta
ona yanıt verdi: "Bu insan canlı ve tek başına,
karanlık vadiyi gösteriyorum ona;
eğlenmek için değil, zorunlu olduğu için geldik buraya.
Bu yeni görevi vermek için bana,
birisi *alleluia* okumayı kesti yarıda:
ne o hırsızdı, ne ben hırsız ruhuyum.
Ne olur, bunca sarp bir yolda
yürümemi sağlayan o gücün adına
adamlarından birini versen de bana,
eşlik etse bize, ırmağın sığ yerini gösterse,
yanımdakini sırtında karşıya geçirse:
ruh olmadığı için havada yürüyemez de"
Kheiron sağına döndü, Nessos'a dedi ki:
"Geri dön de yol göster şunlara,
başka bir birlik çıkarsa karşılarına

80/ Geriden gelen = Dante.
83/ İki türün birleştiği çizgi = kentaur'un vücudunun insan bölümüyle at bölümünün birleştiği yer.
84/ İyi yürekli usta = Vergilius.
89/ Birisi = Beatrice.
89/ *Alleluia* = Tanrı'ya şükürler olsun anlamına İbranice kökenli sözcük.
89/ Okumayı kesti = Tanrı'ya övgüler düzülen yerden ayrıldı.
99/ Başka bir birlik başka bir Kentaur sürüsü.

göz kulak ol onlara." Güvenilir rehberle
yola koyulduk, haşlananların çığlık attıkları
kaynar kızıl sular boyunca.
Kirpiklerine dek suya batmış insanlar vardı;
koca Kentaur dedi ki: "Başkalarının kanını,
malını çalan zorba hükümdarlar bunlar.
Acıma nedir bilmez suçlarına ağlaşıyorlar;
İskender burada, Sicilya'ya yıllarca
kan kusturan eli kanlı Dionisio da.
Şu alnı kapkara saçlarla örtülü var ya,
Azzolino adı; yanındaki sarışın da,
Opizzo da Esti, üvey oğlu
canını almıştı yukarıdaki dünyada."
Ozana doğru döndüm bu sırada, o konuştu:
"Bundan böyle rehberin ben değilim, bu."
Çok gitmedik, Kentaur durdu
boğazlarına dek bu kanlı kaynağa
gömülü insanlar vardı karşımızda.

107/ İskender Makedonya kralı Büyük İskender.
108/ Dionisio = Siracusa'da krallık yapmış (IÖ IV. yy) baba oğul iki Dionisio'dan biri (büyük olasılıkla baba).
110/ Azzolino = Acımasız yönetimiyle ünlü Padova Kralı Ezzellino da Romano.
111/ Opizzo da Esti = Ferrara senyörü, evlilik dışı oğlu Azzo VIII tarafından boğdurulmuştu.
113/ Vergilius'a

Bir kenarda tek başına bir gölge gösterdi:
"Bu gördüğünüz, kanı hâlâ Thames sularına
damlayan yüreği, Tanrı'nın evinde delendir" dedi.
Başlarını, göğüslerini suların dışında
tutan insanlar gördüm daha sonra;
içlerinden çoğunu tanıdım.
Gitgide azalan kan, bir ara
yalnızca ayakları yakar oldu,
biz de tam bu noktada aştık çukuru.
Kentaur: "Gördüğün gibi bu yanda
derinlik durmadan azalmakta" dedi,
"ama şunu aklından çıkartma,
ırmak yatağı yine derinleşir karşıda
zorbaların eziyet çekmelerini
sağlayacak düzeye erişinceye dek.
Burada cezalandırıyor Tanrı'nın adaleti,
dünyayı kasıp kavuran Attila'yı, sonra
Pyrrhos ile Sextus'u; yollara
korku salan Rinier da Corneto ile Rinier Pazzo da,
haşlanarak sonsuza dek gözyaşı akıtmakta
bu kanlı ırmakta."
Sonra geri döndü, karşı yakaya geçti.

116/ Kaynağa = Dante burada kaynak sözcüğü yerine Viterbo dolaylarındaki kaplıcanın adını (bulicame) kullanıyor.
118/ Tek başına bir gölge = Guy de Montfort. 1272 yılında Viterbo'da San Silvestro Kilisesinde bir ayin sırasında İngiltere Kralı Richard'ın oğlu Henry'yi öldürmüştür; söylenceye göre, Henry'nin yüreği Thames kıyısında bir kutunun ya da yontunun içine yerleştirilmiştir.
120/ Tanrı'nın evinde = kilisede.
134/ Attila = Hun İmparatoru (V. yy).
135/ Pyrrhos = Akhilleus'un oğlu, Troya Kralı Priamos'u öldürmüştür.
135/ Sextus = Büyük Pompeius'un korsan oğlu.
136/ Rinier da Corneto ile Rinier Pazzo = Toscana'lı ünlü haydutlar.
139/ Geri döndü = Nesso geri döner.

On üçüncü kanto

1 Nessos daha karşı yakaya varmadan
içinde bir tek patika olmayan
bir ormana girmiştik biz de.
4 Yapraklar yeşil değil, koyu renkliydi;
dallar düzgün değil, budaklı, eğriydi;
meyve yerine zehirli dikenler sarkıyordu dallardan.
7 Cecina ile Corneto arasındaki
ekili alanlardan kaçan azgın bir hayvan, buradan
daha dikenli, daha sık bir çalılıktan geçemezdi.
10 Kendilerini bekleyen acıklı geleceği
söyleyerek, Troyalıları Strophades'ten kaçıran
ürkünç suratlı Harpya'lar burada yuvalanmışlardı.
13 Kanatları genişti, insan gibiydi boyunları yüzleri,
koca göbekleri tüylü, ayakları pençeli;
garip ağaçların üstünde sızlanıyorlardı.
16 İyi yürekli usta dedi ki: "Daha ileri
gitmeden, bil ki ikinci bölmedesin,
korkunç kumlara varmadan önce,

7/ Cecina ile Corneto = Toscana bölgesinin bataklık bölgesi; Cecina küçük bir ırmaktır; Corneto ise bugünkü Tarquinia'dır; Dante'nin döneminde bu bölgenin nüfus yoğunluğu çok yüksekti.
10/ Harpya'lar = kadın yüzlü, çirkin görünüşlü yırtıcı kuşlar; Vergilius A-ları kuşların Strophades adalarında yemeklerin üstüne pisleyerek ve kötülük haberi getirerek Troyalıların bu adalardan kaçmalarına yol açtıklarını anlatır.
15/ Garip = korkunç.
16/ İyi yürekli usta = Vergilius.
18/ Korkunç kumlar = üçüncü bölmeyi oluşturan çöl.

burada eyleşeceksin.
Ama çevrene iyi bak; söylense
inanmayacağın şeyler göreceksin."
Dört bir yandan iniltiler duyuyordum,
ama inleyen hiç kimse göremiyordum;
şaşırmıştım, olduğum yerde durdum.
Yanılmıyorsam ustam, bu sesleri
dikenlerin ardındaki kalabalığın çıkardığını
düşündüğümü sandı.
Bu nedenle olmalı: "Bu ağaçlardan birinden
küçük bir dal kesersen
değişir düşüncen" dedi.
Bu sözler üzerine elimi az ileri uzattım,
koca bir böğürtlenin bir dalını kopardım;
bağırdı gövdesi: "Niçin kopardın beni?"
Akan kana bulanıp mosmor kesince,
sürdürdü sözünü: "Niçin parçaladın beni?
Hiç mi acıma yok sende?
Bizde insandık, ama çalıyız şimdi;
ellerin acıma nedir bilmeliydi
biz yılan ruhu olsaydık bile."
Bir ucu tutuşmuş çıra
nasıl öbür ucundan çıtırdar da,
ıslık çalarsa esen rüzgârda,

20/ Söylense inanmayacağın şeyler = ben söylesem inanmayacağın şeyler.
30/ Değişir düşüncen = dikenlerin ardında insanların saklı olduğunu sanman.

kırılan daldan da, kan ve
sözcük fışkırıyordu peş peşe;
ürkmüştüm, dalı elimden düşürdüm.
"Ey yaralı ruh" diye yanıt verdi bilge usta,
"yalnızca benim dizelerimde okuduklarına
eğer daha önce inanabilseydi,
kaldırmazdı sana elini;
ama bu inanılmaz şey, beni bu eylemi
önermeye itti, çok üzgünüm şimdi.
Kim olduğunu söyle ki ona,
dönme hakkı olduğu yukarıdaki dünyada
anını tazelesin, hatasını gidersin."
Ağaç dedi ki: "Tatlı sözlerin
etkiledi beni, susamam daha fazla;
uzun konuşursam bağışlayın beni.
Federigo'nun yüreğinin
iki anahtarı benim elimdeydi,
öyle yavaş açar kapardım ki kilidi,

46/Bilge usta = Vergilius.
47/ Benim dizelerimde okuduklarına = Vergilius da *Aeneis*'te benzer bir olaya değinir; yapıtın üçüncü bölümünde Trakya'ya gelen Aineias, bir mersin ağacının dalını koparınca ağaçtan bir ses yükselir; ses, ihanete uğrayarak öldürülüp buraya gömülmüş olan Aineias'ın arkadaşı Polydoros'un sesidir.
59/ İki anahtar = evet ve hayır anahtarları.
59/ Benim elimdeydi = söz konusu kişi imparator Federigo II'nin adamlarından ünlü hukukçu ve ozan Pier della Vigna'dır; ihanetle suçlanıp tutuklanmış, gözleri oyulmuş, bunun üzerine başını zindanın duvarına çarparak kendini öldürmüştür; birçokları gibi Dante de onun suçlu olduğuna inanmadığı için, Cehennem'de yalnızca canına kıymış olanların arasında yer veriyor.
60/ Öyle yavaş açar kapardım ki kilidi = öyle ustaca yapardım ki işimi.

61 hiç kimse öğrenemezdi yüreğinin gizini;
bu onurlu göreve çok verince kendimi,
uyku nedir unuttum, sağlığım elden gitti.
64 Caesar'ın sarayından arsız gözlerini
hiç uzaklaştırmayan, insanların özellikle
sarayların baş belası, bütün ruhları ateşleyince
67 bana karşı, onlar da Augustus'u ateşlediler,
böylece yergiye dönüştü övgüler.
Ruhum büyük bir üzüntüye kapıldı,
70 bu aşağılık duruma
ölümün çare olacağını sandı,
haklıydım, haksız kıldı beni.
73 Bu ağacın genç kökleri adına ant içerim ki,
kötüye kullanmadım asla
saygın bir kişi olan efendimin güvenini.
76 İçinizden biri dünyaya dönecek olursa,
savunsun, kıskançlığın attığı tokatla
hâlâ yerlerde sürünen anımı."
79 Bir an bekledi ozan, sonra dedi ki bana:
"Konuşması bitti, kaçırma bu fırsatı,
konuş, ne soracaksan sor ona."

61/ Yüreğinin gizini = düşüncelerini kimseye açmazdı.
64/ Caesar'ın sarayından = imparatorluk sarayından
66/ Sarayların baş belası çekememezlik.
67/ Augustus'u = imparatoru (Federigo'yu).
72/ Haklıydım, haksız kıldı beni = masumdum (haklı) suçlu (haksız) oldum.
73/ Genç kökleri = ruhu; Pier della Vigna Cehennem'e geleli daha elli yıl olmuştu.

Dedim ki: "Ne varsa yarayacak işime,
sen sor yine, hüzün çöktü içime,
bir şey soramayacağım ben."
Bunun üzerine o girdi söze:
"İsteğini yerine getirecek yanımdaki kişi,
ama sakıncası yoksa, sen de bize
bir ruhun bu budaklı gövdelerle
nasıl birleştiğini söyle;
bir de, kimse çözebildi mi kendini."
Bunun üzerine ağaç bir rüzgâr estirdi,
ardından rüzgâr sese çevrildi:
"Kısa yanıt vereceğim size.
Kötü bir ruh kendi kendine
kendi bedenini terk ettiğinde,
Minos onu yedinci çukura yollar.
Ruh ormana düşer, düştüğü yeri seçemese de,
yazgının onu attığı bu yerde
bir tohum gibi kök salar.
Sap olur önce, sonra orman ağacı;
Harpya'lar yer yapraklarını,
canını yakar, acısına pencere açarlar.

83/ Sen = Vergilius.
86/ Yanımdaki kişi = Dante.
90/ Kimse çözebildi mi kendini = ruhlardan biri kendini budaklı gövdelerden ayırabildi mi.
96/ Minos = Bkz Cehennem V(4).
102/ Acısına pencere açarlar = dallarını kırıkları aracılığıyla acılar ko-

Ötekiler gibi biz de kalıplarımıza döneceğiz,
ama hiçbirimiz onları giymeyeceğiz,
doğru olmaz insanın çıkardığı şeyleri alması.
Buraya sürükleyeceğiz onları,
iç karartan bu ormanda her gövdeyi,
ruhumuzun bulunduğu böğürtlene asacağız."
Biz dikkatle ağaca bakıyorduk,
başka şeyler söylemek istediğini sanıyorduk ki,
beklenmedik bir gürültü koptu,
peşine avcı düşmüş domuzlar
yaklaşırken çıkan gürültüyü andırıyordu,
dal hışırtıları, hayvan sesleri duyuluyordu.
Birden sol yanımızda iki kişi belirdi,
çıplak vücutları tırmalanmıştı, hızla kaçıyorlardı,
ağaçların dallarını kırıyorlardı.
Öndeki: "Ey ölüm, yetiş kurtar beni!" dedi.
Aynı hızda koşamayan gerideki:
"Toppo'da cirit atarken ayakların böyle hızlı
koşmuyordu Lano" diye seslendi.
Sonra belli ki soluğu tükendi,
çalıların arasına çöküp gözden yitti.

103/ Biz de kalıplarımıza döneceğiz = kıyamet günü yeryüzüne dönüp bedenlerimizi alacağız.
111/ Beklenmedik bir gürültü koşarak gelen savurganların çıkardıkları gürültü; Dante canına kıyanlarla savurganları bir arada cezalandırıyor, Aristoteles de *Ethica Nikomakheis*'te savurganlığı, insanın kendini yok etmesiyle eş tutar.
121/ Lano = 1287'de, Siena'nın yenik düştüğü Toppo savaşında ölen, savurganlığıyla ünlü Siena'lı Lano; Dante, Lano'nun parasızlıktan kurtulmak için bile bile ölüme gittiğini vurguluyor.

Zincirden boşanmış tazılar gibi koşan,
karnı zil çalan, kapkara, dişi
köpeklerle doluydu, arkalarındaki orman.
Yere çökenin üstüne yüklendiler
onu paramparça ettiler,
sızlayan organları alıp götürdüler.
Rehberim elimden tuttu beni,
kanlar, çaresiz gözyaşları içindeki
çalının yanına götürdü.
Çalı: "Ey Iacopo da Santo Andrea" dedi,
"arkama gizlendin de, eline ne geçti?
İşlediğin suçlar benim mi?"
Ustam çalının önüne gelmişti, dedi ki:
"Yaralarından, kanla birlikte bu acıklı sözleri
püskürten sen, kimdin eskiden?"
O dedi ki: "Ey, beni
yapraklarımdan eden işkenceyi
görmeye gelen ruhlar, yaslı

125/ Dişi köpekler = (kimi yorumculara göre) alacaklılar.
130/ Rehberim = Vergilius.
132/ Çalı = canına kıymış birinin ruhu; Dante ruhun kimliğini açıklamıyor ama, araştırmacılar hukukçu Lotto degli Agli ya da iflas etmiş tacir Rocco de Mozzi olabileceğini öne sürüyorlar, ikisi de kendisini asmıştır.
133/ Iacopo da Santo Andrea = savurganlığıyla ünlü Padova'lı şövalye; konuklarını eğlendirmek için evini ateşe verdiği söylenir; idam edilmiştir.
136/ Ustam = Vergilius.
139/ O = adı verilmeyen bir Floransalı; kimliğinden çok, geldiği kent önem taşıyor.
141/ Ruhlar = Dante'nin canlı olduğunu bilmediği için ruhlar diyor.

çalının dibine toplayın yaprakları.
İlk koruyucusunun yerine Battista'yı
getiren kenttenim; ilk koruyucunun hüneri
mutsuz kılacak hep bu kenti;
Arno üzerindeki köprüde
kalmamış olsaydı izi,
Attila'nın kül ettiği kenti
yeniden kuran kentlilerin
boşa gitmiş olurdu emekleri.
Kendi evimde çarmıha gerdim ben kendimi."

143/ Battista Floransa kentinin koruyucusu San Giovanni Battista; kent Romalılar tarafından kurulduğunda koruyucusu savaş tanrısı Mars'tı.
144/ İlk koruyucusunun hüneri savaş yeteneği.
146/ Arno üzerindeki köprü = Floransa'nın ortasından geçen Arno ırmağı üzerindeki ünlü Ponte Vecchio (= Eski Köprü).
147/ Kalmamış olsaydı izi Floransalılar Hıristiyanlığı benimseyince, Mars tapınağını kaldırıp yerine bir kilise yaparlar; Arno kıyısına kaldırılan Mars heykeli de, Attila ordularının işgali sırasında ırmağa atılır; heykelin sağlam kalan gövdesi daha sonra karaya çıkartılarak Ponte Vecchio'nun ucuna yerleştirilir; Dante'nin burada gördüğü heykeli 1333'teki taşkında sular sürüklemiştir.
148/ Attila'nın kül ettiği kenti = batılı kaynaklara göre Attila 548 yılında Floransa'yı ateşe vermiştir.

On dördüncü kanto

Depreşen yurt özleminin etkisiyle,
dağılmış yaprakları bir araya getirdim,
artık sesi çıkmayan çalıya geri verdim.
İkinci bölmenin üçüncü bölmeyle
sınırına vardık az sonra,
Tanrı'nın adaleti korkunçtu burada.
Gördüğüm yeni şeyleri
anlatmak için, bağrına hiçbir bitkiyi
basmayan topraklara geldiğimizi
söylemeliyim. Toprağın çevresi,
acılı ormanla, orman da hüzünlü uçurumla
çevriliydi; durduk burada, sınırın yanında.
Yer, verimsiz kalın bir kum örtüsüyle
kaplıydı, Cato'nun ayaklarının vaktiyle
çiğnediği kumlar da böyleydi.
Ey Tanrı'nın intikamı, gözlerimin gördüklerini
okuyanlar, kim bilir nasıl bir korkuya
kaptıracaklar kendilerini!

1/ Yurt özlemi = yaprakları dökülen ağacın içindeki ruh Floransalı olduğu için, Dante kentini anımsar.
3/ Artık sesi çıkmayan çalı = çok konuştuğu için yorulmuştur.
6/ Tanrı'nın adaleti korkunçtu burada, yedinci dairenin üçüncü bölmesinde uygulanan cezalar daha öncekilerden ağırdı.
14/ Cato = Utica'lı Cato, Roma ordusunun askerlerini Libya çöllerinden geçirmişti (I. yy).

19 Sürüyle çıplak ruh gördüm, acı acı
ağlıyorlardı, her birine ayrı ayrı
yasalar uygulanıyordu sanki.
22 Kimisi yere uzanmış yatmıştı,
kimisi dertop olmuş, çömelmişti,
durmadan yürüyenler de vardı.
25 Çevrede dolaşanlar daha kalabalıktı,
acılar içinde uzanmış olanlar azdı,
ama başı çekiyorlardı yakınmada.
28 Rüzgârsız günlerde dağlarda lapa lapa
yağan kar gibi, ateş taneleri
düşüyordu kumların üzerine.
31 Hani Hindistan'ın sıcak bölgelerinde
ordusunun üstüne yağan alevlerin
sönmeden yere indiğini görünce,
34 yalnız kalan kor daha çabuk söner diye,
İskender toprağı çiğnetmeye
karar vermişti ya askerlerine:
37 bu sonsuz ateş de böyle iniyordu işte;
kumlar çakmak taşıyla tutuşmuş gibi yanıyor,
çekilen acı bir kat artıyordu.

19/ Çıplak ruh = Cehennem'deki her ruh gibi, buradaki ruhlar da çıplaktır; ateş yağmuru bu nedenle daha da acı verir.
26/ Azdı = ceza arttıkça günah işlemiş ruh sayısı azalmaktadır.
27/ Başı çekiyorlardı yakınmada = yere uzanmış olanlar Tanrı'ya sövme günahı işlemişlerdi; sayıları azdı ama ağızları lâf yapmayı bildiğinden en çok yakınanlar bunlardı; çömelmiş olanlar sanata, koşanlar da doğaya karşı çıkmışlardı.
35/ İskender toprağı çiğnetmeye karar vermişti Dante gerçeğe uygunluğu tartışmalı bu ayrıntıyı, din bilgini Alberto Magno'nun *De Meteoris* adlı yapıtından alır.

Çaresiz eller durmadan çırpınıyordu
bir o yana bir bu yana gidiyordu,
düşen yeni korlardan korunmak için.
Söze başladım: "Kapının önünde karşımıza
çıkan inatçı iblisler dışında
her engeli alt eden usta,
yangına aldırmayan, yağanlardan korkmayan,
şu iri yarı, ters bakışlı kaba saba
adam da kim, söyler misin bana?"
Adam, rehberime kimliği konusunda
soru sorduğumu anlayınca,
bağırdı: "Yaşarken nasılsam, öyleyim sonra da
Öfkelenen Jüpiter, son günümde bana attığı
keskin yıldırımı elinden aldığı
demirciyi yorsa da; Mongibello'da
kapkara ocaklarda sırayla başkalarını da yorsa,
'Yetiş, iyi yürekli Vulcanus yetiş!' diye
bağırarak var gücüyle bana saldırdığı

43/ Kapının önünde karşımıza çıkan = Dite kentinin girişinde; Bkz Cehennem VIII
45/ Usta = Vergilius.
51/ Yaşarken nasılsam öyleyim sonra da = pişmanlık duymadığını vurguluyor; bu sözleri söyleyen Kapaneus, Thebai kentini kuşatan yedi kraldan biridir; surların üstünde Jüpiter'e meydan okuyunca, Jüpiter bir yıldırım savurarak onu kül eder.
54/ Demirciyi yorsa da = doğanın yöneticisi Jüpiter'in yıldırımlarını, demirci ustası Vulcanus hazırlardı; Kyklop'lar da (alınlarının ortasında bir tek göz bulunan devler = Tepegözler) ona yardım ederlerdi; Vulcanus'un işliği Etna yanardağının (Mongibello) altındaydı.
55/ Başkalarını = Tepegözleri.
56/ Yetiş iyi yürekli Vulcanus Jüpiter Vulcanus'u yardıma çağırıyor.

Phlegra savaşında yaptığı gibi,
süremeyecek yine de,
benden öç almanın keyfini."
Rehberim öyle bir kükredi ki bunun üzerine,
hiç böyle yüksek duymamıştım sesini:
"Ey Kapaneus, eksilmeyen kurumun
sana en büyük ceza, kudurmuşluğun
dışında hiçbir işkence
veremez aynı acıyı öfkene."
Sonra bana döndü, daha sakin bir yüzle,
dedi ki: "Thebai'yi kuşatan yedi
kraldan biriydi; Tanrı'yı küçümserdi,
hâlâ küçümsediği belli, ama dediğim gibi,
öfkesi güzel bir süs gibi
yakışıyor göğsüne.
Peşimden gel şimdi,
kızgın kuma basma yine ayaklarını,
hep ormandan yana tut onları."
Konuşmadan geldiğimiz bir yerde,
küçük bir akarsu taşıyordu ormanın dışına,
bugün bile ürpertir beni kızıl suları.

58/ Phlegra savaşında = Teselya'daki Phlegra vadisinde tanrılarla devler karşılaşırlar; devler üç kez saldırırlar ve sonunda Jüpiter'in yıldırımına yenik düşerler.
59/ Süremeyecek yine de benden öç alınanın keyfini = çünkü yıldırım çarpsa bile beni, onu kınamayı sürdüreceğim.
61/ Rehberim = Vergilius.
64/ En büyük ceza = vicdan azabı çekiyorsun çünkü.
75/ Orman = canına kıymış olanlar ormanı.
77/ Akarsu = kanlı Phlegeton ırmağı.

Su, Bulicame'den çıktıktan sonra
günahkâr kadınların paylaştıkları
ırmak gibi, süzülüyordu kumların arasında.
Yatağı, yamaçları taşlarla kaplıydı,
böyle taşlıydı iki yakası da;
hemen anladım, geçit burasıydı.
"Girişi herkese açık kapıdan
içeri girdik gireli
sana gösterdiğim şeyler içinde,
gözlerin, alevleri kendi üstünde
söndüren bu akarsu değerinde
hiçbir şey görmedi."
Rehberim bunları dedi;
söyledikleriyle uyandırdığı
merakı gidermesini istedim ben de.
"Denizin orta yerinde düşkün bir ülke
vardır" dedi, "Girit'tir adı,
kralı başındayken altın çağını yaşadı.
Bir dağ bulunur burada, İda dağı adı,
mutluydu bir zamanlar, ağacı suyu boldu,
eskiyen her nesne gibi, şimdi unutuldu.

79/ Bulicame Viterbo dolaylarındaki kükürtlü su kaynağı; orospuların bu sularda yıkanma önceliği olduğu söylenir.
95/ Giriş herkese açık kapı = Cehennem'in kapısı; sekizinci kantoda belirtildiği gibi, İsa kapıyı kırıp girişi herkese açık kılmıştı.
91/ Rehberim = Vergilius.
94/ Deniz = Akdeniz.
96/ Kralı = Saturnus; bereket ve mutluluk getiren Saturnus dönemi, Roma'da "altın çağ" olarak adlandırılır.

Vaktiyle Rhea, güvenli diye beşik yapmıştı
burayı oğluna, iyi gizlemek için onu,
ağlayınca çocuk, dağda çığlıklar attırırdı.
Dağın içinde dimdik durur bir yaşlı,
Dimyat'a dönüktür sırtı,
Roma'ya bakar, aynaya bakar gibi.
İnce altından yapılmıştır başı,
saf gümüşten göğsü, kolları,
bakırdandır kalçalara inen kesimi,
en iyi demirden oradan aşağısı,
pişmiş topraktandır bir tek, sağ ayağı;
öbür ayağından çok, bu ayağına dayanır.
Altın başın dışında, bir delik vardır
her bölümde, buralardan akan gözyaşları
birikip oyar bu mağarayı.
Kayalardan atlayıp vadiye inen gözyaşları
Akheron, Styks, Phlegeton ırmaklarını oluşturur;
sonra dar bir kanalla aşağıya akar,

100/ Rhea = Saturnus'un karısı oğlu Jüpiter'i, babasının gazabından korumak için (Saturnus oğlu tarafından öldürüleceğini sandığından çocuğu parçalamak istiyordu) Ida dağının içindeki bir mağarada büyütür; çocuğun ağlama sesi duyulmasın diye, Korybant'lar (rahipler) çalgı çalar, şarkı söylerler.

103/ Bir yaşlı = insan türünün yozlaşmasını simgeliyor.

104/ Dimyat = Mısır'da Nil'in ağzında bir kent; Dante uygarlığın doğudaki köklerine gönderme yapıyor; insanlık sırtını doğuya, yüzünü batıya, Roma'ya dönmüştür.

106/ Altından = altın çağı simgeliyor; daha sonra gümüş, bakır ve demir çağları gelecektir.

111/ Bu ayağına dayanır = pişmiş topraktan ayak yozlaşmış papayı, demir ayak da saygınlığını yitirmiş imparatorluğu simgeliyor.

113/ Buralardan akan gözyaşları = bu gözyaşları Cehennem'in ırmaklarını oluşturur; sırtı doğuya, yüzü batıya dönük yaşlı adam zamanın tam merkezindedir.

daha aşağıya inemeyince Kokytos'u oluşturur;
kendin göreceksin bu bataklığı
söz etmek istemiyorum burada."
"Karşımızdaki bu akarsu" dedim ona,
"dediğin gibi dünyamızdan geliyorsa,
niçin yalnızca burada çıkıyor karşımıza?"
"Bildiğin gibi burası yuvarlak" dedi bana,
"çok uzun bir yol aşmış olsan da
hep soldan ine ine,
dairenin her yerini dolaşmadın daha,
karşımıza yeni bir şey çıktığında
şaşkınlığa yer verme yüzünde."
Yine ben: "Ne tarafta kaldı usta,
Phlegheton'la Lethe? Birinden söz etmedin,
birini bu yağmurun oluşturduğunu söyledin."
"Sorularını seviyorum, için rahat etsin"
diye yanıt verdi, "ama kızıl suyun kaynaması
ilk soruna yanıt olmalıydı.
Lethe'yi göreceksin, ama bu uçurumun dışında,
onun sularında yıkanır ruhlar
pişmanlık getirip de günahları bağışlanınca."
Şunları dedi sonra: "Bu ormandan ayrılmanın
sırası geldi; peşimden yürü şimdi
yanmamış kıyılar geçit veriyor,
buraya düşen her ateş hemen sönüyor."

On beşinci kanto

Taş kıyılardan birinde gidiyorduk şimdi,
ırmaktan yükselen buhar gölge oluşturuyordu,
suyu da, kıyıyı da ateşten koruyordu.
Dalgalardan korkan Flamanların
Wissant ile Bruges arasında
denizi durdurmak için yaptıkları setler gibi;
Carentana'yı sıcak basmadan Padovalıların,
kentlerini şatolarını korumak amacıyla
Brenta boyunca yaptıkları gibi;
engeller vardı burada da, ne var ki
kim olduğu bilinmeyen usta
ne yüksek, ne de enli tutmuştu bu engelleri.
Ormandan oldukça uzaklaşmıştık,
geriye dönüp baksam bile
nerede olduğunu göremezdim artık,
bir sürü ruhla karşılaştık bu sırada,
kıyı boyunca ilerliyorlardı, görünce bizi
her biri bize baktı, yeni doğmuş ay ışığında

5/ Wissant = Flandra'da önemli bir liman. O dönemde Bruges'ün konumu denize daha yakındı.
7/ Sıcak basmadan = Carinzia'da (Chiarentana = Alpler bölgesi) buzlar erimeden önce; buzların erimesi Padova'dan geçen Brenta ırmağının taşmasına yol açıyordu.
11/ Kim olduğu bilinmeyen usta = Tanrı.
16/ Bir dizi ruh = gelenler doğaya karşı çıkmış olan cinsel sapkınlardır.
18/ Yeni doğmuş ay ışığında = yeni doğmuş ayın ışığı az olur.

karşılaşanların baktıkları gibi;
göz kırptılar bize doğru, iğne deliğine
iplik geçiren yaşlı terziler gibi.
Topluluk böyle bakarken bize,
içlerinden biri tanıdı beni,
eteğimi çekip: "Olacak şey değil!" dedi.
Bana doğru uzatırken elini
yanmış yüzüne diktim gözlerimi
öyle dikkatle baktım ki,
yanık yüzonu tanımamı engelleyemedi,
yanıt verdim, yüzüne uzatarak elimi:
"Ser Brunetto, buradasınız demek ki?"
Yanıt verdi: "Oğul, kızmazsın değil mi,
Brunetto Latino arkadaşlarından ayrılıp da,
bir süre seninle birlikte geri dönerse."
Dedim ki: "Olanca içtenliğimle evet derim,
isterseniz yanınızda bile oturabilirim,
birlikte olduğum kişi karşı çıkmazsa."
"Oğul" dedi, "bu sürüdeki biri,
bir an duraklayacak olursa, yüz yıl boyunca
korunmasız yatar, yağan ateş altında.

23/ İçlerinden biri = Floransalı politikacı ve yazar Brunetto Latini (1212-1294); Guelf'lerin Kastilya elçiliğini yaptı; Guelf'lerin Montaperti'de yenilgiye uğraması üzerine Fransa'ya yerleşti; Floransa'ya dönüşünden sonra laik kültürün yayılması için çalıştı; Fransızca yazdığı *Le Trésor* (*Hazine*) adlı bir ansiklopediden başka İtalyanca *Tesoretto* (*Küçük Hazine*) adlı bir yapıtı daha vardır; Dante, Latini'nin düşüncelerinden etkilenmiştir.
28/ Yanık yüz = alevlerin etkisiyle değişmiş olan yüz.
36/ Birlikte olduğum kişi = Vergilius; Dante yine Vergilius'un adını vermiyor; iki ozan Cehennem boyunca birbirlerinin adlarını söylemezler.
39/ Korunmasız yatar = korlar üstüne düştüğünde bir yere sığınamaz.

Sen yürü, bir süre eşlik edeyim sana;
daha sonra yetişirim, sonsuz cezalarına
ağlayarak yürüyen arkadaşlarıma."
Yoldan inip onun yanına gitmeyi göze alamıyordum;
saygıyla yürüyen biri gibi
başımı öne eğmiş gidiyordum.
Söze girdi: "Hangi rastlantı, hangi yazgı
ölmeden önce seni buralara attı?
Kim oluyor sana yol gösteren kişi?"
Dedim ki: "Mutlu yaşam sürerken
yeryüzünde, yaşım olgunlaşmadan önce
yolumu yitirdim bir vadide.
Daha dün sabah sırtımı döndüm o vadiye,
orada karşıma çıktı yanımdaki kişi,
bu yoldan evime götürüyor beni."
Dedi ki: "Yaşarken öğrendiklerim doğruysa,
doğru limana varırsın mutlaka
yıldızını izleyince:
çok erken ölmüş olmasaydım,
Tanrı'nın sana ilgisini görünce
çabana destek verirdim ben de.
Ama vaktiyle Fiesole'den inen, yüreği
hâlâ taş gibi, değer bilmez, kötü niyetli
bu halk, sana düşman kesilecektir

50/ Yaşım olgunlaşmadan önce = otuz beş yaşına basmadan önce; Cehennem'in birinci kantosuna gönderme yapılıyor.
53/ Yanımdaki kişi = Vergilius.
54/ Evime götürüyor beni = Cennet'e götürüyor; Cennet her insanın evi, girmek istediği yerdir.
58/ Çok erken ölmüş olmasaydım = Latini öldüğünde, Dante çok gençtir daha.
63/ Bu halk = Floransalılar; söylenceye göre Fiesole'de oturan Etrüskler Romalıların saldırısına uğrarlar, kent

64 iyi davranışların nedeniyle;
haksız da sayılmazlar: çünkü ballı incir
meyve vermez acı üvezler içinde.
67 Köre çıkmıştır adları eski ünleri nedeniyle;
kurumlu, kıskançtırlar, üstelik de cimri;
dikkat et huyları etkilemesin seni.
70 Talih sana öyle onurlar hazırlıyor ki,
iki taraf da seni kıskanacak,
ama ot keçinin yanında olmayacak.
73 Fiesole hayvanları varsın birbirleriyle didişsinler,
gübrelerinin içinde günün birinde
bir çiçek açarsa, o çiçeği ellemesinler,
76 çünkü kötülükler gelip de yerleştiğinde,
orada kalan Romalıların kutsal tohumuna
o çiçek can verecek bir kez daha."
79 "Dualarım kabul edilseydi" diye yanıt verdim,
"insan yaşamının dışına
sürülmemiş olurdunuz daha;

yerle bir olur, daha sonra Etrüskler ile Romalılar birlikte Floransa'yı kurarlar; Floransalılar arasındaki çatışmalar, kentin kökenindeki bu ikiliğe dayandırılır.
65/ Ballı incir = Dante.
66/ Acı üvezler = Floransalılar.
68/ Kurumlu, kıskanç, cimri = Ciacco'nun daha önce değindiği niteliklerdir. Bk: Cehennem VI(75).
69/ Huyları etkilemesin seni = Floransalıların kötü huylarını benimseme.
71/ İki taraf da seni kıskanacak = gerçekten de, önce papa yandaşları Dante'yi sürgüne gönderecek, ardından krallık yandaşları ozanı küçümseyeceklerdir.
72/ Ot keçinin yanında olmayacak = keçi otu yiyemeyecek.
77/ Kutsal tohum = Dante, Floransa'nın kuruluşuna katılan Romalıların soyundan olmakla övünüyor.

yeryüzünde, sırası geldikçe,
insanın nasıl ölümsüzlüğe erişebileceğini
sevecen bir baba gibi öğreten yüzünüz, belleğimde
kazılı ve üzmekte beni şimdi;
öyle borçluyum ki size, yaşadığım sürece
gönül borcumu sözlerimle duyuracağım herkese.
Aklıma yazdım, geleceğimle ilgili dediklerinizi;
varabilirsem yanına eğer, bir kadına
yorumlatacağım başka sözlerle birlikte.
Yalnız şunu iyi bilmenizi isterim ki,
hazırım yemeye feleğin sillesini bile,
tek isteğim içimin rahat etmesi.
İlk kez kulağımagelmiyor böyle bir öngörü:
felek istediği gibi çevirsin çemberini,
istediği gibi savursun çapasını köylü."
Ustam bunun üzerine sağa döndü,
bana baktı, şunları dedi:
"Dinlemesini bilen, anlamayı da bilmeli."
Bu arada ser Brunetto ile konuşa konuşa
yürüyorduk, arkadaşlarının içinde en ünlü, en önemli
kişilerin kimler olduklarını sordum ona.
Dedi ki: "Bir bölümünü tanımak doğru olur;
hepsinden söz etmek ise yanlış olur:
zaman yetmez bunca adı saymaya.

83/ Ölümsüzlüğe erişebileceğini = insanın sürdüğü yaşamla, etkinlikleriyle ölümsüzlüğe erişmesi.
89/ Bir kadın = Beatrice.
90/ Başka sözlerle birlikte = Farinata'nın Cehennem'in onuncu kantosunda söylediği sözler.
97/ Ustam = Vergilius.
100/ Ser = messere'nin kısaltılmışı; (messere = bay).

Özetle şunu bil ki, din adamları
büyük yazarlar, ünlü kişiler hepsi,
yeryüzünde işledikleri günah hep aynı.
Priscianus ile Francesco d'Accorso da
bunlarla birlikte; sofuların sofusunca
Arno'dan Bacchiglione'ye
gönderilince gergin sinirlerini orada
bırakanı da görebilirsin, eğer içinde
böyle aşağılık bir istek varsa.
Çok şey söylemek isterim daha, ama
uzun süre yürüyüp konuşamam; ötelerde
bir kum bulutunun yükseldiğini görüyorum.
Bir arada olamam yeni gelenlerle,
sana emanet ediyorum *Hazine*'mi, hâlâ onda
yaşıyorum ben, başka bir şey sorayım deme."
Sonra geri döndü tıpkı Verona'da
yeşil bayrak peşinde koşanlar gibi;
yitirenleri değil, birinci gelenleri
çağrıştırıyordu gidişi.

108/ İşledikleri günah hep aynı = hepsi sodomi (erkeklerde cinsel sapkınlık) günahını işlemiştir.
109/ Priscianus = ünlü Latin dilbilimci (VI. yy).
109/ Francesco d'Accorso = Bologna'lı hukukçu (XIII. yy); Bologna ve Oxford üniversitelerinde ders vermiştir.
110/ Sofuların sofusu = papa.
113/ Bırakan = Papa VIII. Bonifazio'nun, cinsel sapkınlık gerekçesiyle Floransa'dan (Arno ırmağı) Vicenza'ya (Bacchiglione ırmağı) sürdüğü piskopos Andrea de' Mozzi; 1296'da Vicenza'da ölür (cinsel sapkınlığı nedeniyle gergin sinirlerini orada bırakır).
119/ *Hazine* = yazımışolduğu ansiklopedi.
122/ Yeşil bayrak peşinde koşanlar gibi = Santa Lucia'da (Verona) büyük perhizin ilk pazar günü yapılan kır koşusunda, birinci gelene bir yeşil bayrak armağan edilirdi.

On altıncı kanto

Öbür daireye akan suyun çıkardığı
arı kovanı uğultusu gibi
seslerin işitildiği
yere gelmiştim ki, işkence sağanağı
altında ilerleyen bir kalabalığı,
üç gölge koşarak terk etti. Her biri
bağırıyordu, üstümüze gelirken:
"Bekle bizi, karışık ülkemizden
geldiği, giydiği giysiden belli kişi!"
Ne yazık ki, vücutlarını, alevlerin yol açtığı
kimisi eski, kimisi yeni yaralar sarmıştı!
Aklıma geldikçe içim sızlar bugün de.
Durdu ustam, bu sesleri işitince;
yüzünü yüzüme döndü: "Biraz bekle"
dedi, "saygılı davranalım gelenlere.
Bu yörenin yapısı ateş yağdırmasaydı,
acele etmek böyle,
onlardan çok sana yaraşırdı."
Biz durunca yakınmaya koyuldular
eskisi gibi; yanımıza gelince
el ele tutuşup bir halka oluşturdular.

1/ Akan suyun = Phlegeton ırmağı.
9/ Giydiği giysiden belli = giydiği giysi Floransalı olduğunu gösteriyor.
13/ Ustam = Vergilius.

Güreş tutmadan önce, elleriyle
hasmının neresini tutabileceğini
hesap eden, yağlanmış çıplak güreşçiler gibi
birlikte dönerken, her biri
yüzünü benden yana çeviriyordu
ve boyunları ayaklarından ters yöne dönüyordu.
"Kumlarla kaplı bu yörenin iğrençliği,
yanmış yüzlerimiz, soyulmuş derilerimiz,
bizi ve isteklerimizi küçümsetmiyorsa sana"
dedi içlerinden biri, "sen kı canlı ayaklarınla
rahatça dolaşıyorsun Cehennem'de,
ruhun ünümüzden etkilensin de, bağışla bize kimliğini.
Peşinden gittiğimi gördüğün şu kişi,
çıplak, derisi soyulmuş da olsa şimdi,
konumu sandığından da yüksekti:
iyi yürekli Gualdrada'nın torunuydu,
adı Guido Guerra, yaşarken örnek oldu
hem aklıyla, hem kılıcıyla.
Peşimde yürüyen, kumları çiğneyen
Tegghiaio Aldobrandi, keşke yukarıda dediklerini
dünyalılar dinleseler di.
Onlarla birlikte aynı işkenceyi
çeken bana gelince, adım Jacopo Rusticucci,
ne çektimse kurumlu karımdan çektim."

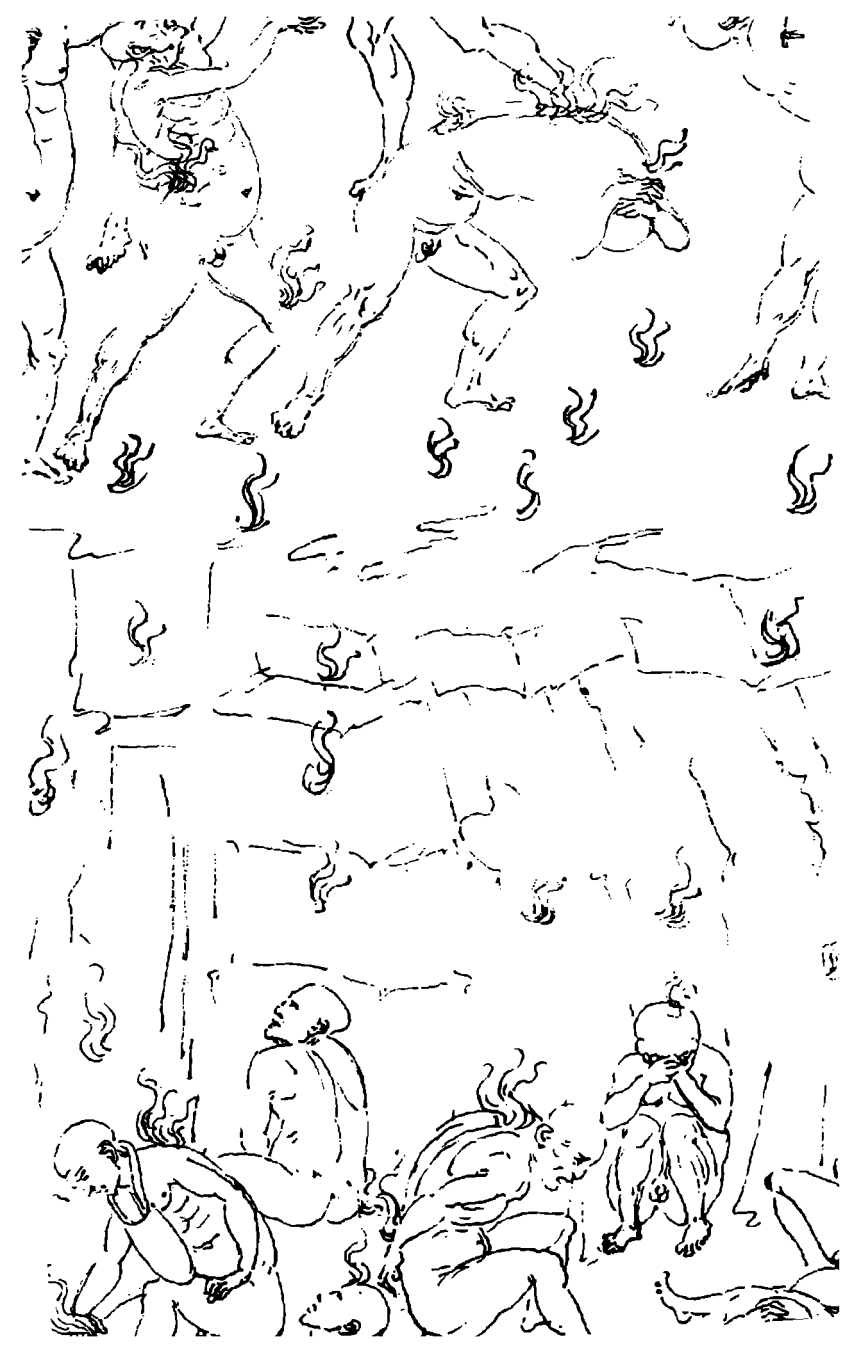
36/ Konumu = toplum içindeki yeri.
37/ İyi yürekli Gualdrada = güzelliği ve erdemleriyle ünlü Floransalı Gualdrada Beri de' Ravignanti; ev kadınlığının simgesi sayılır; adı Cennet'te (on beşinci kanto) geçecek olan Bellincione Berti'nin kızıdır.
38/ Guido Guerra = Arezzo'lu krallık yanlılarına karşı savaşan Floransalı papa yandaşlarının ünlü komutanı; soyadını (Guerra = savaş) askerlik alanındaki başarılarından almıştır.
41/ Tegghiaio Aldobrandini = Montaperti bozgunuyla sonuçlanan Sienalılarla savaşa karşı çıkan Floransalı Adimari ailesinden şövalye; Dante

Eğer ateşten korunabilseydim,
hemen onların yanına giderdim,
sanırım ustam da karşı çıkmazdı;
ama yanıp kavrulmak tehlikesi vardı,
korkum engelledi
onları kucaklamak isteğimi.
Dedim ki: "Yanımdaki ustamın sözleri,
buraya gelen sizlerin kimliğini
düşünmeye itince beni, küçümseme
ne demek, hüzün doldu içime
durumunuz nedeniyle,
bu hüzün silinmeyecek uzun süre.
Sizin oralıyım ben de,
saygın adlarınızı, yaptıklarınızı
övgüyle andım oldum olası.
Acıları bırakıp, tatlı meyvelere
gitmekteyim rehberimin peşinde;
ama merkeze inmem gerekiyor önce."
"Ruhun daha üzun süre bedenini taşısın,
ölümünden sonra da şanın ışısın"
diye yanıt verdi o, "ne olur söylesene,

Cehennem'in altıncı kantosunda Ciacco'ya Tegghiaio'nun nerede olduğunu sormuştu.
44/ Jacopo Rusticucci = Floransalı varlıklı bir şövalye; karısının aksiliği yüzünden oğlancı olduğu belirtiliyor.
48/ Ustam = Vergilius.
52/ Yanımdaki ustam = Vergilius.
61/ Acıları bırakıp tatlı meyvelere gitmekteyim = günahların acısını bırakıp Cenner'e gidiyorum.
62/ Rehberimin = Vergilius'un.
63/ Merkeze = dünyanın merkezine.
64/ Uzun süre bedenini taşısın = uzun ömürlü olsun.
65/ Şanın ışısın = öldükten sonra seni saygıyla anmalar.

67 eskiden olduğu gibi kentimizde
incelikler, değerler geçerli mi yine,
yoksa yeller mi esiyor yerlerinde?
70 Çünkü aramıza yeni katılan,
şimdi ötekilerle birlikte yürümekte olan
Guiglielmo Borsiere bizi çok üzdü dedikleriyle."
73 "Yeni gelen insanlar, kolay kazanılan para,
kuruma, aşırılığa yol açtı Floransa'da,
kent ağlıyor şimdi bu duruma."
76 Başımı kaldırıp bağırdım böyle,
üçü de birbirine baktı yanıtımı duyunca
bakar gibi gerçeğin ta kendisine.
79 "Başkalarının gönlünü etmen bunca kolaysa,
açık sözlü olduğun için ne mutlu sana!"
diye yanıt verdiler hep birlikte.
82 "Eğer günün birinde bu karanlık yöreden
kurtulur da, o güzel yıldızları yeniden görürsen,
'oraya gitmiştim' dediğinde, canlılara
85 bizden söz etmeyi unutma."
Bunları söyleyip halkayı bozdular,
kanatlanan ayakları üstünde kaçtılar.

70/ Aramıza yeni katılan = yeni olduğu vurgulanıyor.
72/ Guiglielmo Borsiere = Floransalı şövalye; Boccaccio başyapıtı *Decameron*'da Borsieri'yi öykülerinden birinin kahramanı yapar; Bkz Giovanni Boccaccio, *Decameron* (Birinci gün, [illegible] öykü) Türkçesi: Rekin Ü[illegible] Oğlak Yayınları, Birinci Baskı Eylül 1996.
72/ Bizi çok üzdü dedikleriyle = Guiglielmo Borsiere'nin Floransa'daki yozlaşmaya ilişkin sözleri.
73/ Yeni gelen insanlar = Floransa'ya kırsal kesimden gelenler.
73/ Kolay kazanılan para = Floransa'nın ekonomik gelişmesi vurgulanıyor.

Âmin demeye zaman bırakmadan, hızla
gözden kayboldular;
ustam yola koyuldu bu durumda.
Peşinden yürüdüm; birkaç adım atmadan daha,
suyun gürültüsü öyle yaklaştı ki,
seslerimizi zor duyar olduk konuşunca.
Apenninlerin sol yamacında
Viso dağından doğuya doğru akan, ovadaki
yatağa inmeden önce yukarılarda
Acquacheta adını taşıyan,
ama Forli'de bu adı bırakan
ırmak, San Benedetto'da tepelerden,
içine bin kişinin sığabileceği
bir yere dökülürken
nasıl uğuldarsa; kan rengi
bu suyun yalçın bir kayadan
inerken çıkardığı ses de öyleydi,
kısa sürede kulakları sağır edebilirdi.
Belime doladığım bir ip vardı,
bir ara derisi benekli parsı
yakalamayı düşünmüştüm bu iple.
Ustamın isteği üzerine
ipi belimden çıkardım,
toplayıp halka yaptım, ona uzattım.

90/ Ustam = Vergilius.
99/ San Benedetto'da = San Benedetto manastırı yakınlarında.
106/ Ip = yorumcular, Dante'nin beline doladığı ipin simgesel bir anlamı olduğu görüşünde; Dante'nin gençlik yıllarında bir ara katılıp, sonra ayrıldığı söylenen (bellerine ip dolayan) emniş Francesco tarikatı rahiplerine (Fransisken) gönderme yapılmış olabilir.

Sağ yana doğru döndü usta,
kayanın az ötesinde
sarkıttı ipi uçurumun derinliğine.
"Ustamın gözleriyle izlediği
bu yeni işarete, yeni bir şey karşılık vermeli"
dedim kendi kendime.
Ah, insanlar nasıl da dikkat kesilmeli,
eylemlerimizi gördükleri gibi,
düşüncelerimizi de okuyanların yanında!
Ustam dedi ki: "Benim beklediğim, senin de
aklından geçen, birazdan yukarıya gelecek;
senin de gözlerine görünecek."
Yalan görünüşlü bir gerçek karşısında,
insan çenesini tutmalı elinden geldiğince,
çünkü utanmak zorunda kalabilir kusuru olmasa da;
ama susmayacağım ben burada;
ey okur -uzun ömürlü olmasını dilediğim-
bu *Komedya*'nın dizeleri üstüne
ant içerim ki, o ağır, karanlık havada
korkusuz yürekleri bile
ürkütecek bir görüntünün, yüze yüze
geldiğini gördüm; bir taşa ya da başka bir nesneye
takılan çapayı kurtarmak için denize
dalan biri nasıl geri dönerse, öyle geliyordu yukarıya,
bacaklarını kıvıra kıvıra.

109/ Ustamın = Vergilius'un.
112/ Usta = Vergilius.
115/ Ustamın = Vergilius'un.
121/ Ustam = Vergilius.
126/ Utanmak zorunda kalabilir = adı yalancıya çıkabilir.
128/ *Komedya*'nın = Dante ilk kez yapıtının adını anıyor.
132/ Görüntü = Geryon; Bkz Cehennem XVII(97)
136/ Bacaklarını kıvıra kıvıra = suyu aşağıya doğru itmek için ilkin bacaklarını karnına doğru çekerek.

On yedinci kanto

"İşte dağları delen, surları, zırhları deşen,
kuyruğu sivri canavar,
işte dünyayı kokutan canavar!"
Ustam bunları dedi bana; sonra,
üzerinde yürüdüğümüz kayaların kenarına
yaklaşmasını işmar etti ona.
O iğrenç dalavereci yanımıza geldi,
başıyla gövdesini gösterdi,
ama kuyruğunu kıyıya çekmedi.
Yüzü dürüst insan yüzü gibiydi,
yanıltıcı bir uysallık içindeydi,
yılan vücuduydu vücudun geri kalanı;
koltuklarına dek kıllı iki pençesi vardı,
sırtı, göğsü, iki yanı
renkli yumrularla, halkalarla kaplıydı.
Türkler de, Tatarlar da, renkleri daha canlı
kumaşlar işleyip dokuyamazlardı,
Arakhne bile böyle kumaş yapamazdı.

4/ Ustam = Vergilius.
5/ Kayaların kenarı = Phlegeton ırmağının kenarı.
7/ İğrenç dalavereci = hile, dalavere simgesi Geryon.
16/ Türkler de Tatarlar da = ortaçağda en iyi dokumayı doğululer yapıyordu.
18/ Arakhne = Minerva'ya karşı geldiği için örümceğe dönüştürülen Lydia'lı dokumacı, nakışçı kız.

Hani kıyıya çekilmiş kayıklar olur ya
yarısı suyun içinde yarısı karada,
ya da pisboğaz Almanların orada
kunduz pusuya yatar ya, bu iğrenç hayvan da
öyle yerleşmişti
kumları kuşatan taşların kıyısına.
Kuyruğu boşlukta sallanıyordu,
kuyruğun ucundaki akrep zehirli
çatal yukarı kıvrılıyordu.
Ustam: "Şurada duran pis hayvanın" dedi,
"yanına gidinceye dek
yolumuzu değiştirmemiz gerekecek."
Böylece sağ yamaçtan aşağıya indik,
kumlardan alevlerden korunmak amacıyla
kıyının kenarında on adım gittik.
Hayvanın yanına vardığımızda,
ötede kumların üstünde,
uçurumun kenarında oturanlar gördüm.
Burada ustam: "Eğer bu daireyi
iyice tanımak istersen, git de
çektikleri cezayı gör" dedi,

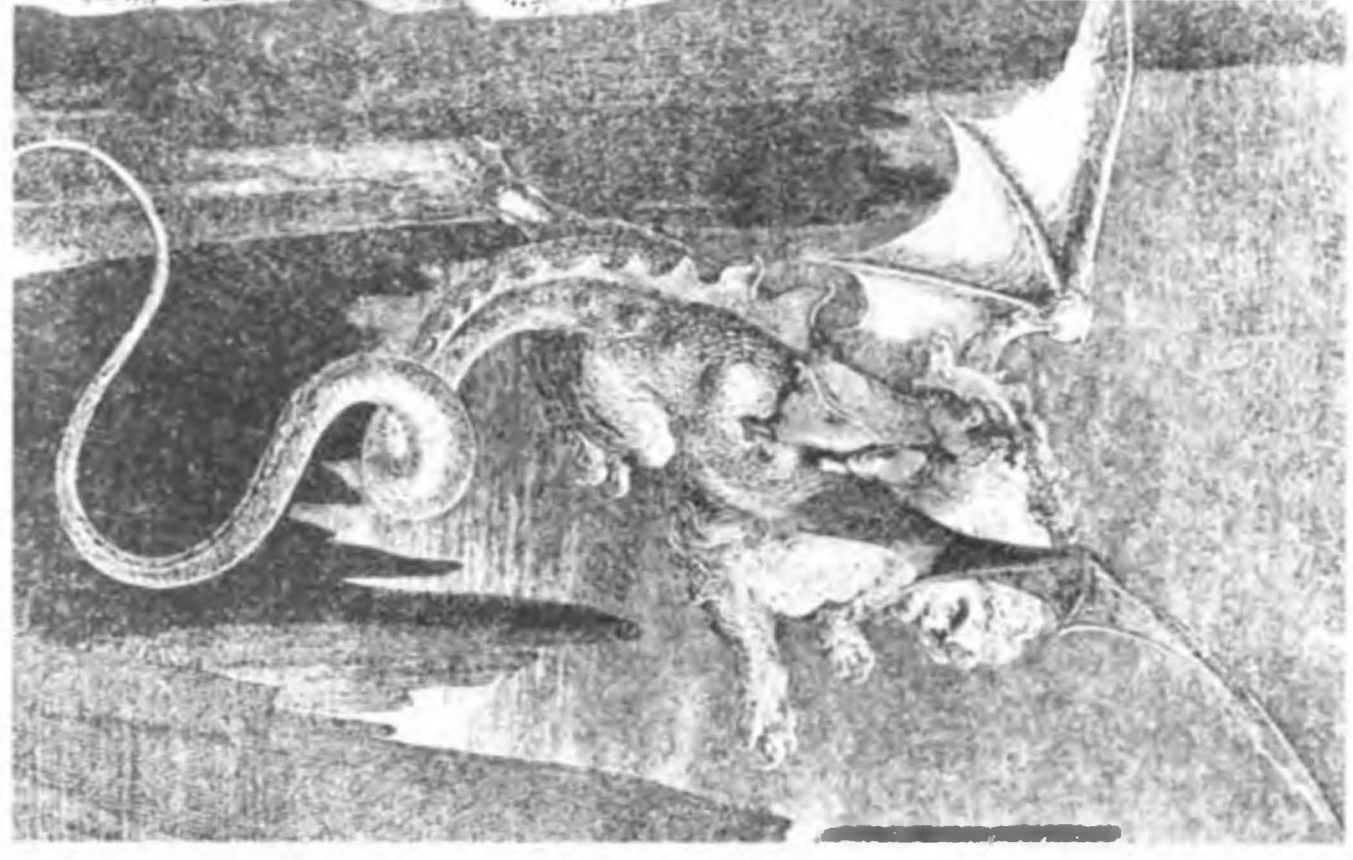
22/ Kunduz pusuya yatar ya = balık avlamaya hazırlanır.
28/ Ustam = Vergilius.
31/ Sağ yamaçtan = Dante ile Vergilius Cehennem'in dokuzuncu kanto'sundan sonra ikinci ve son kez sağdan gidiyorlar; hileden korunmak için doğru yoldan ayrılmak gereğini vurguluyorlar belki de.
36/ Oturanlar = tefeciler.
37/ Ustam = Vergilius.

"ama sözü fazla uzatma; seni beklerken ben de
bu hayvanla konuşurum, taşısın diye
güçlü omuzlarında bizi."
Bu yedinci dairenin en ucunda
oturan, acılı kalabalığın yanına
gittim tek başıma.
Gözlerinden okunuyordu çektikleri;
oralarına buralarına götürüyorlardı ellerini,
kızgın tabandan, alevlerden korunmak için:
yazın pire, sinek, büvelek ısırınca,
köpekler de böyle yapar,
ayaklarıyla burunlarıyla.
Üzerlerine bu yakıcı ateşin yağdığı
kalabalığa gözlerimi yöneltince
tanımadım hiçbirini; ama renkli bir kese
sarkıyordu herbirinin boynundan,
kesenin üzerinde bir çizim vardı,
gözlerini keseden ayırmıyorlardı.
Yanlarına varıp da bakınca, sarı bir kesede
aslan yüzlü aslan biçimli
mavi renkler gördüm.

45/ Tek başına = Dante ikinci kez Vergilius'tan ayrılıyor; ilk ayrılışı Cehennem'in sekizinci kantosunda Dite kentinin kapısında olmuştu.
57/ Gözlerini keseden ayırmıyorlardı = hileciler, dalavereciler tıpkı yeryüzünde olduğu gibi gözlerini keselerinden ayırmazlar.
59/ Aslan yüzlü aslan biçimli mavi renkler = Floransalı Gianfigliazzi ailesinin arması; buradaki kişi Fransa'da tefecilik yaparak para sahibi olan Catello Gianfigliazzi.

61 Bakışlarımı gezdirince yine,
kan rengi bir kırmızı gördüm,
tereyağından ak bir kaz gösteriyordu.
64 Ak kesesine mavi renkli
yağlı bir domuz çizili biri sordu:
"Ne işin var bu çukurda?
67 Çekil git; hâlâ canlı olduğuna göre
bil ki, komşum Vitaliano gelip
oturacak sol yanıma.
70 Bir ben Padovalıyım bu Floransalılar içinde:
ikide bir 'Kesesi üç gagalı
şövalyeler kralı gelsene!'
73 diye bağırır, sağır ederler kulakları."
Sonra ağzını büzdü, dilini çıkardı
burnunu yalayan bir öküz gibi.
76 Daha fazla kalıp da, oyalanma diyeni
kızdırmaktan çekindiğim için,
geri döndüm, bırakıp bu acılı ruhları.
79 Çoktan o yabaninin
sırtına binmiş buldum ustamı;
dedi ki: "Koçlanmanın, güçlü olmanın sırası.

63/ Ak bir kaz = Floransalı Obriachi ailesinin arması; buradaki kişi Ciappo Obriachi olabilir.
65/ Yağlı bir domuz = Padovalı Scrovegni ailesinin arması; buradaki kişi ünlü tefeci Scrovegni olabilir; bu tefecinin oğlu Enrico, Padova'da yaptırdığı Santa Maria dell'Arena kilisesinde ailesinin adını taşıyan ünlü fresklerini Giotto'ya yaptırmıştı.
68/ Komşum Vitaliano = Padovalı yönetici ve tefeci Vitaliano del Dante.
71/ Kesesi üç gagalı = tefecilerin en acımasızı sayılan Floransalı tefeci Giovanni Buiamonte'nin arması.
76/ Oyalanma diyeni = Vergilius'u.
79/ O yabaninin = Geryon'un.
80/ Ustamı = Vergilius'u.

Basamak basamak ineceğiz bundan böyle;
ortada olmak istiyorum ben, sen geç öne
kuyruğu acıtmasın canını."
Sıtma nöbetinin ilk ürpertisi gelince
tırnakları ağaran, gölge bir yer görünce
titremeye başlayan birine döndüm ben de
bu sözleri işitince;
bereket, iyi bir efendinin uşağına
korkusuzluk aşılayan utanç dikildi karşıma.
Ve o korkunç sırtın üstüne bindim;
"Kollarınla sar beni" demek istedim,
ama istediğim gibi çıkmadı sesim.
Daha önce de beni kaç kez
korumuş olan ustam, ben biner binmez
kollarıyla sarılıp tuttu beni.
"Haydi Geryon yürü" dedi;
"ağır ağır in, açıktan al dönemeçleri,
aklından çıkarma sırtına yeni bineni."
Hayvan, limandan çıkan bir gemi gibi
gerisin geri kıyıdan uzaklaştı;
artık özgür olduğunu sezince
kuyruğunu göğsüne doğru kıvırdı,
uzattı, yılanbalığı gibi oynattı,
havayı kendine çekti pençeleriyle.

95/ Ustam = Vergilius.
97/ Geryon = batıdaki adalardan birinin (Balear olabilir) kralı, konuklarını yiyerek karnını doyuran ve Hektot tarafından öldürülen üç başlı, üç gövdeli canavar.

Havanın dört bir yanımı sarıp da,
canavarın görüntüsü dışında
bir şeyin görülmediğini anladığımda
duyduğum korkuyu, sanırnam ki,
Phaeton da duymuş olsun, dizginleri bırakınca
gökyüzü tutuştuğunda, hâlâ görüldüğü gibi;
ne de bahtsız İkaros, balmumu akıp da
kanatları düştüğünde, bir yandan da,
babası "Yanlış yoldasın!" diye bağırdığında.
Yavaş yavaş yüzerek yol alıyordu;
döne döne inmeye koyuldu,
aşağıdan yüzüme vuran rüzgârdan anladım bunu.
Altımızdaki çavlanın korku veren sesi
sağ yanımızdan duyulmaya başlamıştı bile;
aşağıya eğdim başımla birlikte gözlerimi.
İçimi büyük bir düşme korkusu kapladı:
çünkü iniltiler duydum, ateşler gördüm;
tir tir titreyerek topladım ayaklarımı.

106–108/ Phaeton = güneş tanrı Helios'un oğlu; bir gün babasından izin alıp onun arabasını kullanırken azgın atlarla baş edemez, dizginleri bırakır; arabanın yeryüzüne düşmesini engellemek için, Jüpiter bir yıldırım savurarak Phaeton'u öldürür; Ovidius *Metamorphoses* adlı yapıtında anlatır bu olayı.

111/ Hâlâ görüldüğü gibi = Samanyolu; Phaeton'un yönetemediği güneş arabası aşağıya inip de gökyüzünü tutuşturunca Samanyolu oluşmuştur.

112/ İkaros = Giritli mimar Daidalos'un oğlu; babasının yapıp balmumuyla omuzuna yapıştırdığı kanatlarla uçmuş, babasının sözünü dinlemeyerek güneşe yaklaşınca balmumu erimiş, İkaros da denize düşerek boğulmuştur; Ege'de Sisam adasının çevresindeki deniz onun adını taşır.

123/ Topladım ayaklarımı = aşağıyı görebilmek için daha önce ayaklarını açmıştır.

Sonra inişi, dönemeçleri gördüm,
daha önce görmemiştim,
her yandan yaklaşan işkenceyi gördüm.
Hani uzun süre uçup da, avla, çığırtkanla
karşılaşmayan şahin, sahibine "İniyor tüh be!"
dedirterek, dipdiri havalandığı yere
yorgun argın dönüp de,
havada yüz kez süzüldükten sonra
sahibinin uzağına konar ya, kızgın, öfkeli;
Geryon da öyle bıraktı bizi
sarp yamacın dibine ve yükünü indirince,
oktan fırlayan bir yay gibi kaçtı gitti.

On sekizinci kanto

Cehennem'de Malebolge denilen bir yer vardır,
boydan boya demir rengi taştandır,
tıpkı kendisini kuşatan kayalar gibi.
Bu lanetli yerin tam ortasında,
ağzı geniş, derin bir kuyu yer alır,
daha sonra anlatacağım özelliklerini.
Dik yamaçla kuyu arasında bir alan kalır,
bu alan yuvarlaktır,
on vadiye ayrılır.
Kalelerin çevresini kuşatan,
surları koruyan
sıra hendeklerin görüntüsü
nasılsa, öyledir bu vadinin görüntüsü;
yardan uzanan kayalar,
tıpkı kale tabanından
hendeğin karşı yakasına ulaşan
küçük köprüler gibi, hendekleri aşar,
kuyuya ulaşır, orada son bulur.

1/ Malebolge = Dante'nin türettiği bir sözcük (male = kötü ; bolge = cepler); Dante sekizinci daireyi bu sözcükle adlandırıyor; bu daire ortak merkezli on hendekten (bölge) oluşur, yamacın kenarından uzanan kayalar dairesel köprüler oluşturarak, hendeklerin üstünden ortadaki kuyuya ulaşmayı sağlar; sekizinci dairede hile, dalavere yapmış olanlar bulunur.
4/ Lanetli = günahkârlar bulunduğu için lanetli.
17/ Küçük köprüler = Dante kaç köprü olduğunu belirtmiyor.

Geryon'un sırtından indiğimizde
işte burada bulduk kendimizi;
ozan sol yana gitti, peşinden gittim ben de.
Sağımda acınacak şeyler,
yeni işkenceler, yeni işkenceciler
gördüm, ilk hendek bunlarla tıka basaydı.
Dipteki günahkârlar çırılçıplaktı;
hendeğin ortasındakiler bize doğru geliyordu,
ötekiler bizim yönde, ama bizden hızlı yürüyordu:
Romalılar da jübile yılında
böyle yapmışlardı,
köprüden geçirirken büyük kalabalığı,
bir uçtakiler yüzlerini
şatoya dönüp San Pietro'ya,
öbür uçtakiler tepeye doğru gitmişlerdi.
Kara kayaların üstünde yer yer,
elleri kırbaçlı, boynuzlu zebaniler
acımasızca kırbaçlıyordu buradakileri.
İlk kırbacı yiyen, kaçıyordu hemen!
İkinci üçüncü kırbacı
beklemiyordu hiçbiri.

21/ Ozan = Vergilius.
24/ İlk hendek = burada kadın tellalları ile kadınları baştan çıkaranlar yer alır; Dante ile Vergilius'a doğru yürüyenler, kadınları başkaları için baştan çıkarmıştır (kadın tellalları, pezevenkler); ters yönde gidenler ise, bir kadını kendileri için baştan çıkarmıştır.
28/ Jübile yılı = Bkz Cehennem I(1); jübile yılında Dante de Roma'da bulunuyordu.
30/ Köprü = Roma'dan geçen Tevere ırmağı üstündeki Sant'Angelo köprüsü.
32/ Şato = Sant'Angelo şatosu; Cem Sultan da tutuklu olarak bu şatoda kalmıştı.
32/ San Pietro = Roma'daki (bugün Vatikan'ın sınırları içinde kalan) ünlü kilise.
33/ Tepe = Sant'Angelo'nun karşısında yer alan, Orsini ailesinin oturduğu Monte Giordano.

Yürürken gözlerim birine takıldı,
kendi kendime dedim ki:
"Gözüm bir yerden ısırıyor bu adamı."
Kim olduğunu çıkarmak için durdum,
iyi yürekli ustam da durdu benimle birlikte,
ses çıkarmadı birkaç adım geri dönmeme;
kırbaç yiyen saklanmaya yeltendi
başını öne eğerek, ama beceremedi,
dedim ki ona: "Ey gözlerini yere eğen kişi,
yüz çizgilerin yanıltmıyorsa beni,
Venedico Caccianemico senin adın:
söylesene, bu işkenceye niçin çarptırıldın?"
O dedi ki: "Açık sözlerin, bir zamanların
dünyasını getirdi aklıma,
istemeye istemeye söyleyeceğim her şeyi.
Ghisolabella'ya markinin isteğini
kabul ettiren benim,
kim ne derse desin o iğrenç olay konusunda.
Burada acı çeken tek Bolognalı değilim;
burası öyle dolu ki Bolognalılarla,
Reno ile Savena arasında

44/ İyi yürekli ustam = Vergilius.
46/ Saklanmaya yeltendi = buraya dek günahkârlar adlarının dünyalılara anımsatılmasını istemişlerdi; bundan böyle kimliklerini saklamaya çalışacaklardır.
50/ Venedico Caccianemico = Bologna'lı politikacı; birçok önemli görevde bulunmuştur; kızkardeşi Ghisolabella'yı, Ferrara Markisi Ereste Obizzo'ya peşkeş çektiği söylenir.
60/ Reno ile Savena = Bologna'dan geçen iki ırmak.

'sipa' diyen bunca dil yoktur;
belge, tanık istersen eğer,
ne denli cimri olduğumuzu anımsa yeter."
O böyle konuşurken bir zebani kamçısını
indirdi: "Yürü bakalım muhabbet tellalı"
dedi, "satılık kadın yok burada."
Rehberimin yanına gittim;
birkaç adım daha atınca,
kıyıdan bir kayanın çıktığı yere geldik.
Kolayca tırmandık kayaya;
sağa dönüp tepesinde yürüdükten sonra
öncesiz sonrasız bu dairelerden çıkıp gittik.
Köprünün kemer yaptığı yere geldiğimizde,
kırbaç yiyenler geçsin diye
rehberim dedi ki: "Biraz bekle de,
bizimle aynı yönde gittikleri
için yüzlerini göremediğin
bahtsızların da gör yüzlerini."
Bu eski köprünün üstünde, kırbaç yiye yiye
karşı yönden bize doğru gelen
kalabalığa çevirdik gözlerimizi.
İyi yürekli ustam, ben bir şey demeden
dedi ki: "Canı acısa da gözünden
yaş akmayan şu iri yarı adama baksana:

61/ Sipa = Bologna ağzında "evet" anlamında sözcük.
63/ Olduğumuzu = Bolognalıların.
67/ Rehberimin = Vergilius'un.
75/ Rehberim = Vergilius.
82/ İyi yürekli ustam = Vergilius.

85 ne soylu bir duruşu var hâlâ!
İason'dur adı, Kolkhis'e gitti,
yüreğiyle aklıyla altın postu elde etti.
88 Lemnos adasına da gitti,
taş yürekli, eli maşalı kadınlar erkekleri
öldürmüşlerdi o gittiğinde.
91 Orada tatlı sözlerle, yöntemlerle
Hysippyle'nin gönlünü çaldı, daha önce
bu kadın öbür kadınları kandırmıştı.
94 Gebe kalan kadını, adada bırakıp kaçtı;
bu suçtan işkenceye çarptırıldı.
Medeia'nın da öcü alınıyor böylece.
97 Hep başkalarını kandırdı, yanında yürüyenler;
birinci vadiyle, burada işkence görenler
konusunda bu öğrendiklerin yeter."
100 Daracık yolun ikinci yükseltiyle
kesiştiği yere gelmiştik bile,
bir başka kemer dayanıyordu bu yükseltiye.
103 İkinci hendektekilerin iniltilerini
işittik burada, burunlarından soluyor,
avuçlarıyla tokatlıyorlardı kendilerini.

86/ İason Argonaut'lar seferinin kahramanı; Argo gemisini yaptırmış, yanına aldığı yiğitlerle birlikte Karadeniz seferine çıkarak, altın postu elde geçirmek için Kolkhis'e gitmiştir.
88/ Lemnos = Limni adası.
91/ Hypspyle = Lemnos kraliçesi; Lemnoslu kadınlar bir gece adadaki erkekleri öldürdüklerinde, kadınları dokunmak babasını kurtarır; Argonaut'lar adaya geldiklerinde İason tarafından itzma geçilir.
96/ Medeia = Kolkhis kralının kızı; İason, altın postu ele geçirmesine yardım eden Medeia ile evlenir ama daha sonra terk eder onu; Medeia iki çocuğunu öldürtetek öç alır kocasından.
103/ İkinci hendektekiler = bu hendekte dalkavuklar yer alır.

Aşağıdan yükselen soluklar yoğunlaşıyor,
yamaçları vıcık vıcık küf kaplıyordu,
insanın gözleri de, burnu da rahatsız oluyordu.
Aşağısı karanlıktı, kemerin üstüne,
kayanın en yüksek yerine
çıkmadan bir şey görünmüyordu.
Oraya çıktık; hendeğin dibinde
insanlar vardı, pisliğe gömülmüşlerdi,
belli ki pislik keneflerden çekilmişti.
Gözlerimle tararken hendeğin dibini
birini gördüm, öyle boka bulanmıştı ki başı,
anlayamadım din adamı olup olmadığını.
Bağırdı bana doğru: "Ötekilere değil de
niçin bana bakıyorsun bunca dikkatle?"
Dedim ki: "Belleğim yanıltmıyorsa beni,
saçların kuruyken de görmüştüm seni:
Lucca'lı Alessio Interminei'sin sen;
ötekilere değil de sana bakmamın nedeni bu."
Bunun üzerine ellerini başına vurdu:
"El etek öptüğüm için pisliğe gömdüler beni,
dilim övgüler düzmekten bıkmak bilmezdi."

117/ Anlayamadım din adamı olup olmadığını = başı pislik içinde olduğu için din adamları gibi başında takke olup olmadığını anlayamadım.
122/ Alessio Interminei Lucca'lı krallık yanlısı soylu.

Rehberim bana: "Gözlerini" dedi,
"biraz daha öteye çevir de,
kir pas içinde, saçları cadı gibi,
şu kızın yüzüne bak iyice,
boklu tırnaklarıyla vücudunu kaşıyor,
kâh yere çömeliyor, kâh ayağa kalkıyor.
'Verdiğimi sevdin mi?' diye
sorunca sevgilisi, 'Hem de nasıl!' diye
yanıt veren Thais orospusu bu.
Gözlerimiz artık görmeye doydu."

127/ Rehberim = Vergilius.
135/ Thais = Latin yazar Terentius'un (İÖ 185-159), bir kadını elde etmek için hadım olduğunu söyleyen bir erkeğin serüvenini işleyen güldürüsü *Eunuchus*'un (*Hadım*) baş kişisi.

On dokuzuncu kanto

Ey büyücü Simon, ey onu izleyenler,
Tanrı'nın, iyilikle gerdeğe girmesi gereken
nesnelerini, altınla gümüş uğruna lekeleyen
aç gözlü sefiller,
borular sizin için çalacak şimdi,
üçüncü hendektesiniz madem ki.
Bir sonraki mezara varmıştık artık,
hendeğin tam ortasındaki
kayanın tepesine çıkmıştık.
Ey ulu bilge, gökyüzünde,
yeryüzünde, yerin dibinde
dağıttığın adalet nasıl da yerinde!
Hendeğin çeperlerinde, dibinde
soluk renkli taşlar gördüm, üzerlerinde
delikler vardı, hepsi aynı genişlikte.

1/ Büyücü Simon = vaftiz yetkisini elde edebilmek için, İsa'nın havarilerine para öneren büyücü (Simon Magus); batı dillerinde din sömürücülüğü, dinden çıkar sağlama anlamına kullanılan "simoni" sözcüğü onun adından türetilmiştir.
1/ Onu izleyenler = dini kullanarak para, güç sahibi olanlar.
3/ Lekeleyen = satan, sömüren.
5/ Borular = cezaya çarptırılanlar cezaevine ya da idam sehpasına götürülürken boru çalınırdı.
10/ Ulu bilge = Tanrı.
11/ Yerin dibinde = Cehennem'de.

Bu delikler benim güzel San Giovanni'mde
açılmış vaftiz deliklerinden ne
daha dardı, ne daha enli;
boğulmaktan kurtarmak için birini
bunlardan birini kırmıştım birkaç yıl önce;
umarım sözlerim inandırır aksini düşünenleri.
Her deliğin ağzından bir günahkârın ayakları,
bacakları çıkıyordu dışarı,
gövde baldırlara dek içeride kalıyordu.
Her birinin ayak tabanları alev alevdi;
eklemler öyle hızlı çırpınıyordu ki,
sazlardan kamışlardan prangalar zor dayanıyordu.
Alev, yağlı bir nesne üzerinde
nasıl yukarıya doğru süzülürse,
topuklardan ayak uçlarına öyle süzülüyordu.
"Usta" dedim, "herkesten çok debelenen,
öfkesi burnundan tüten, daha da kızıl alev emen
şu adam kim?"
Yanıt verdi: "Eğer istersen,
şu az eğimli yokuştan seni indireyim,
kimliğini, günahlarını kendisinden öğren."

16/ San Giovanni = Floransa'daki San Giovanni kilisesi; Dante de burada vaftiz olmuştu.

21/ Sözlerim inandırır aksini düşünenleri = Dante vaftiz deliğini niçin kırdığını açıklayarak, büyük bir olasılıkla, kendisine yöneltilen kutsal yerlere saldırı suçlamasına yanıt veriyor; ancak deliklerde su bulunmadığı için "boğulmaktan" sözcüğü hakikaten boğulmak anlamına kullanılmış olabilir; bir yoruma göre de Dante, ayağı deliğe sıkışan bir çocuğu kurtarmak için deliğin taşlarını kırmıştır.

31/ Usta = Vergilius.

33/ Adam = 1277 ile 1280 yılları arasında papalık yapan ve dinden çıkar sağlayan Niccolo III; daha sonraki dizelerde başının altında başka papaların da yattığını söyleyecektir.

Dedim ki: "Ben de isterim, sen ne istersen:
efendimsin, sözünden çıkmadığımı bilirsin,
aklımdan geçenleri bile sezersin sen."
Bunun üzerine dördüncü yükseltiye geçtik,
sola dönüp, aşağıya indik,
delik deşik, daracık bir yere geldik.
İyi yürekli ustam ayırmadı yine beni yanından,
bir delikte bacaklarıyla ağlayan
adamın yanına götürdü.
"Ey tepesi toprağa gömülü
acılı ruh" diye söze girdim, "kim olursan
ol, konuş elinden geliyorsa."
Ölümünü geciktirmek için papaz çağırtan
bir ayağı çukurda azılı bir katile günah çıkartan
bir papaz gibiydim orada.
Seslendi bana: "Bonifazio, geldin mi yoksa,
sen misin ayakta duran orada?
Demek kitap kandırdı beni, erken öldürdü seni.
Uğrunda güzel kadını hileyle ele geçirdiğin,
sonra da sömürdüğün altınlara
bunca çabuk mu doydun yoksa?"

38/ Efendimsin Bkz Cehennem II(140).
43/İyi yürekli ustam = Vergilius.
45/Adamın = Niccolo III.
50/ Azılı bir katil = eski bir Floransa yasasına göre, adam öldürenler baş aşağı toprağa gömülür, ayakları dışarıda bırakılırdı.
52/ Bonifazio = 1294 ile 1303 yılları arasında papalık yapan Bonifazio VIII; baskı yaparak papa Celestino V'in görevi bırakmasını sağlamış (Bkz Cehennem III) böylece "güzel kadını" (Kilise) ele geçirmiştir.
54/ Kitap Cehennemdekilerin geleceği okudukları fal kitabı; Niccolo III, Dante'yi Bonifazio VIII sandığı için kitabın kendisine yanlış bilgi verdiğini söylüyor; çünkü Bonifazio 1303 yılında ölecektir, oysa Dante bu geziyi 1300 yılında yapmaktadır.

Söyleneni anlamayınca
vereceği yanıtı bulamayan,
şaşırıp kalan birine döndüm o an.
Bunun üzerine Vergilius: "Çabuk" dedi,
"senin sandığın kişi değilim de, ona";
yanıt verdim istediği gibi.
Bunun üzerine ruh olanca gücüyle
ayaklarını kastı, içini çekti,
yakarır gibi: "Ne istiyorsun peki?" dedi.
"Kim olduğumu bilmen önemliyse,
bu amaçla sarp yamaçtan indinse,
bil ki kutsal kaftanı giydim,
saf kan ayı soyundan geldim,
yeryüzünde yavrularıma kanat gerdim,
burada, altın kesesine kendim girdim.
Benden önce gelen din sömürücüleri
başımın altında üst üste yatmakta,
taşların oyuklarında.
Ben de düşeceğim aşağıya,
demin o ani soruyu sorduğumda
seni benzettiğim kişi gelince.

69/ Kutsal kaftan = papalığın simgesi.
70/ Ayı soyundan geldim = Niccolo III Orsini ailesindendi (Orsi ayılar)
71/ Yavrularıma kanat gerdim = akrabalarını kayırdığını itiraf ediyor.
72/ Burada altın kesesine kendim girdim = oysa yeryüzünde altınları [illegible] doldurmuyordu.

79 Ama onun kıpkırmızı ayaklarla yerde
çakılı durması, benim böyle tepesi üstü
ayaklarımın yanmasından az sürecek;
82 çünkü onun ardından batıdan,
yasa nedir bilmez bir çoban gelecek,
onu da, beni de mat edecek.
85 Makkabelerin yeni İason'u olacak:
kral, ilkine nasıl baş eğdiyse,
Fransa kralı da öyle davranacak."
88 Çılgınlık ettim belki
şu yanıtı vermekle: "Söylesene peki:
Efendimiz ermiş Petrus'dan neler istedi,
91 yetkesinin anahtarını
ona vermeden önce? Hiçbir şey istemedi,
yalnızca 'Peşimdem gel' dedi.
94 Ne Petrus, ne de ötekiler,
ne altın, ne gümüş istediler
Matya'dan, hain ruhun yerine geçtiğinde.

82/ Batıdan = Roma'ya oranla batıdan; çünkü daha sonra 1305 ile 1314 arasında papa olan Clemente **V**, daha önce Bordeaux (Fransa) piskoposuydu; Clemente **V**, papalığın merkezini Roma'dan Avignon'a taşımıştır.
83/ Bir çoban = papa (Clemente V.)
85/ Makkabelerin yeni İason'u olacak = *Kitabı Mukaddes*'e göre (Makkabeler bölümü) Simon II'nin oğlu İason, kral Antiokhus'a para vererek Yahudilerin baş rahibi olmuştur; Kral Antiokhus'un İason'un istediğini yerine getirmesi gibi, Fransa kralı (Güzel Philippe) da Clemente **V**'in isteklerini yerine getirecektir.
90/ Efendimiz = İsa.
94/ Petrus = Bkz Cehennem IX(134).
94/ Ötekiler = İsa'nın öbür havarileri.
96/ Hain ruh = Yahuda (Bkz Cehennem IX); Matya, Yahuda'nın yerini almıştır.

Sana verilen ceza yerinde;
Charles'a ters davranmana
yol açan haram parayı iyi sakla.
Yeryüzünde elinde tuttuğun
kutsal anahtarlara
duyduğum saygı engel olmasa,
daha da ağır sözler söylerdim;
çünkü cimriliğiniz dünyayı karartıyor,
iyileri ezip, kötüleri yüceltiyor.
İncil'i yazan, siz çobanları görmüş olmalı,
krallarla suların üstünde
orospuluk eden kadını gördüğünde:
yedi başlı doğmuştu o kadın
ve gücünü on boynuzdan almıştı
kocası erdemi benimsedikçe.
Altınla gümüşü tanrı yaptınız kendinize;
putatapardan farkınız,
bir yerine yüz puta tapmanız.
Ey Constantinus, mezhep değiştirmen değil ama,
zengin olan ilk papanın aldığı drahoma
nice kötülüğün anası oldu!"

98/ Charles'a ters davranmana yol açan haram para = Niccolò III'ün Napoli ve Sicilya kralı Charles d'Anjou'ya saldırmak için dönemin politikacılarından Giovanni da Procida'dan para aldığı söylenir.
106/ *İncil*'i yazan = havari Yuhanna (Giovanni, Jean).
108/ Çobanlar = din adamları.
108/ Kadın = Kilise.
109/ Yedi başlı = Hıristiyanlığın yedi kutsal ayinine (vaftiz, günah çıkartma vb) ya da pagan Roma'nın yedi tepesine gönderme yapılıyor.
110/ On boynuz = on emre (Sina dağında Tanrı'nın Musa'ya verdiğine inanılan on buyruk) ya da pagan Roma'nın on kralına gönderme yapılıyor.
111/ Kocası = papa.
116/ Zengin olan ilk papanın aldığı drahoma = Dante de papaların yer-

Bu notaları seslendirirken ben ona,
öfkesinin ya da vicdan azabının etkisiyle,
o, iki ayağını da büyük bir hızla sallıyordu.
Sanırım rehberim de durumdan hoşnuttu,
güleç bir yüzle dinliyordu
söylediğim sözlerin gerçek anlamını.
Bu nedenle olmalı, iki koluyla beni kavradı;
göğsünün üzerine bastırdı,
indiği yoldan yukarı tırmandı;
yol boyunca beni hiç bırakmadı,
dördüncü yükseltiden beşinciye geçilen
kemerin tepesine götürdü beni.
Orada yükünü yavaşça indirdi,
keçilerin bile geçemeyeceği
sarp, çetin kayanın üstüne.
Burada başka bir vadi göründü gözlerime.

yüzündeki yetkelerinin kökenini Constantinus'un bağışına bağlıyor; Constantinus dördüncü yüzyılda başkentini Bizans'a taşıdığında, topraklarının batıda kalan bölümünü Kiliseye bağışlamıştı; bu bağışı kabul eden (zengin olan) papa Silvestro I'dir.

121/Rehberim = Vergilius.

Yirminci kanto

Yeni acılar dökmem gerek dizelere,
ilk bölümün yirminci kantosunun konusu
yerin dibindekileri getirmek için dile.
Acılı gözyaşlarının biriktiği
karşımdaki hendeğin dibine
bakıyordum olanca dikkatimle:
değirmi vadiden gelen insanlar gördüm,
sessizce ağlıyorlardı, yeryüzünde
ayinde yürür gibi yürüyorlardı.
Bakışlarımı dibe, onlara doğru indirince
şaşırdım, çeneleriyle gövdeleri
arasının ters dönmüş olduğunu gördüm:
böbreklerine bakıyordu yüzleri,
gerisin geri yürüyorlardı,
çünkü önlerini görmüyorlardı.
Belki de inme nedeniyle
vücutları kıvrılmıştı böyle;
ama ne duymuş, ne de görmüştüm böyle inmeli.
Ey okur, Tanrı yararlandırsın seni
okuduklarından, ama yine de kendi kendine
karar ver, gözlerim kuru kalabilir miydi,

1/ Yerin dibindekiler = Cehennemdekiler.

13/ Böbreklerine bakıyordu = böbreklerinin bulunduğu bölgeye.

insanın görünüşünün, kaba etleri
gözyaşları sulayacak gibi
değiştiğini yakından görünce.
Sarp yamacın kayalarından birine
dayanıp öyle ağladım ki, rehberim şöyle dedi:
"Bu budalalar gibi misin yoksa sen de?
Burada acımanın ancak ölüsü bulunur;
Tanrı'nın verdiği cezaya acımaktan
daha büyük suç mu olur?
Kaldır başını, kaldır, Thebai'lilerin gözleri
önünde yarılan yerin içine düşeni
gör; 'Nereye düşüyorsun, niye savaşı bırakıyorsun
Amphiaraos?' diye bağırtmıştı herkesi.
Ama o, her geleni yakalayan Minos'un
önüne dek yuvarlanmayı sürdürmüştü.
Bak, sırta dönüşmüş göğsü;
çok ileriyi görmek istediği için,
arkasına bakıyor, gerisin geri yürüyor.
Teiresias'a bak, erkekti
kadın oldu, görünüşü değişti,
değişime uğradı her yeri;

19/ Tanrı yararlandırsın seni = ders alınanı sağlasın (da gelecekten haber vermeye kalkma).
21/ Gözlerim kuru kalabilir miydi = ağlamadan durabilir miydim.
26/ Rehberim = Vergilius.
30/ Daha büyük suç olur mu = Dante'nin acıma duyması karşısında daha önce tepki göstermeyen Vergilius, ilk kez böyle sert bir tepki gösteriyor; çünkü burada, gelecekten haber vermek gibi, insan aklıyla bağdaşmayan bir etkinlikte bulunanlar söz konusudur.
34/ Amphiaraos = Thebai kentine saldıran yedi kraldan biri; geleceği bilmek yetisi olduğu için savaşta öleceğini öğrenince kaçmak ister; ama Jüpiter'in gönderdiği bir şimşekle yer yarılır, herkesin gözleri önünde, arabası, atlarıyla birlikte toprağa gömülür.
35/ Minos = Bkz Cehennem V(4).
40/ Teiresias = Thebai'li bilici; çiftleşmekte olan iki yılana sopasıyla vurunca kadına dönüşür; yedi yıl süreyle kadın olarak kalır.

yeniden girebilmek için erkek kılığına,
birbirine sarılı iki yılana, sopasıyla
vurmak zorunda kaldı bir kez daha.
Onu izleyen, sırtı karnına dayalı Aronta,
aşağılarda oturan Carrara'lının kazma
salladığı Luni dağlarında,
ak mermerler arasında
bir mağaraya yerleşmiş, yıldızlara,
denize bakmıştı doya doya.
Göremediğin memelerini dağılmış saçları
örten, vücudunun kıllarla kaplı
bölümü önde olan kadının adı
Manto, bir sürü yer dolaştıktan sonra,
karar kıldı benim doğduğum topraklarda;
biraz ondan söz etmek istiyorum sana.
Babası bu dünyadan göçünce
Bacchus'un kenti tutsak düşünce,
dünyayı dolaştı uzun süre.
Güzel İtalya'nın yukarı kesiminde,
Alplerin eteğinde, Tyrol bölgesinde
Almanya'yı kuşatan bir göl vardır, Benaco adında.

46/ Aronta = Etrüsk bilici; Caesar ile Pompeius arasındaki iç savaş sırasında Caesar'ın savaşı kazanacağı haberini vermiştir.
48/ Luni dağları = La Spezia'nın kuzeyinde yer alan Lunigiana bölgesi; Dante 1306 yılında bir süre burada kalmıştır.
49/ Ak mermerler arasında = Carrara bölgesi mermer yataklarıyla ünlüdür.
55/ Manto = Teiresias'ın kızı ünlü bilici; babasının ölümünden sonra Thebai'den kaçar; son olarak yerleştiği yerde Mantova kenti kurulur. Vergilius Mantova'da doğmuştur.
63/ Benaco = bugün Garda gölü.

Garda ile Val Camonica arasında,
belki de binden fazla ırmağın suyu
Pennino'yu sulayıp, dökülür bu göle.
Bir merkez vardır buranın orta yerinde,
Trento, Brescia, Verona piskoposları birlikte
ayin yapabilirler bu yerde.
Kıyının en alçak kesiminde
göz alıcı, güçlü Peschiera kalesi yükselir
Brescia'lılarla Bergamo'lular ona vız gelir.
Benaco'nun içine sığmayan suları
buraya dökülür, aşağıda yeşil çayırları
sulayan bir akarsuya dönüşür.
Akarsu artık Benaco adını bırakır,
Governol'a dek Mincio adını alır,
burada Po ırmağına ulaşır.
Ama çok geçmeden bir ovaya yayılır,
burada bir bataklık oluşur;
kimi kez yaz boyunca hastalık kaynağı olur.
Yabani bakire oradan geçerken
bataklığın ortasında bir kara gördü,
ekilmemişti, insan eli değmemişti.
İnsanlardan kaçıp oraya yerleşti
uşaklarıyla birlikte ve sanatını uyguladı;
orada yaşadı, ruhsuz bedenini oraya bıraktı.

64/ Val Camonica = İtalya'nın Lombardia bölgesinde bir vadi.
66/ Pennino = Apennin dağları olabilir; bu durumda Dante yanlış bir bilgiye dayanarak, Alplerin Garda gölünün kuzeyinden Val Camonica'ya uzanan kesimine Apennin demiş oluyor.
77/ Governol = bugün Governolo.
82/ Yabani bakire = Manto.

Daha sonra, çevredeki insanlar
dört bir yana yayılan bataklığın sınırladığı
bu güvenli bölgede toplandılar.
Ölünün kemikleri üzerinde bir kent kurdular,
ilk oturanın anısına, Mantova adını verdiler,
başka ad aramaya gerek görmediler.
Eskiden, Casalodi budalası
Pinamonte'nin oyununa gelmeden önce,
oturanların sayısı daha fazlaydı.
Kentimin kuruluşunu değişik biçimde
anlatan olursa, yalanlar gerçeği
değiştirmesin diye uyarmak istedim seni."
Dedim ki: "Usta, söylediklerin öyle kesin ki,
öyle inanıyorum ki sana, başka sözlerin değeri
sönmüş kömür gibi, seninkilerin yanında.
Söylesene bana, gelenler arasında
dikkati çeken biri var mı?
Aklım hep bu noktaya takılı."
Dedi ki: "Yanaklarından esmer omuzlarına
sakalı dökülen adam var ya,
falcılık yapıyordu Yunanistan'da,
ülkenin erkekleri boşalıp da
yalnızca beşikteki çocuklar kaldığında;
Aulis'te Kalkhas ile birlikte

94/ Casalodi = papa yanlısı Mantova senyörü Alberto da Casalodi; krallık yanlısı Pinamonte Bonacolosi'nin oyunlarına uyunca, senyörlüğünden olur (1272).

97/ Değişik biçimde anlatan Vergilius *Aeneis*'te Mantova'nın kuruluşunu başka türlü anlatır; Dante Vergilius'a bu yanlışı düzelttiriyor.

100/ Usta = Vergilius.

ilk o verdi palamarı çözme
buyruğunu. Euryplos'tur adı,
benim tragedyam da över onu bir yerinde,
sen de bilirsin, baştan sona okudun kitabı.
Michele Scotto, yanındaki sıskanın adı,
büyü işlerinin bilirdi girdisini çıktısını.
Şu gördüğün Guido Bonatti, öteki de Asdente, keşke
deriyle iplikten başka şeye değmeseydi elim diyor,
ama son pişmanlık fayda etmiyor.
Şu bahtsız kadınlar da, falcı olmak istediler,
iğneyi, mekiği, iği bir kenara ittiler;
büyücülük yaptılar otlarla muskalarla.
Yürü gidelim artık, Kabil dikenleriyle
iki yarıkürenin sınırına ulaştı bile,
Sevilla'nın altında denize değmekte.
Ay yusyuvarlaktı dün gece,
sen de anımsamalısın bunu,
ormanda kaç kez yardımına koştu."
Bir yandan yürürken, bir yandan bunları diyordu.

111/ Kalkhas = Yunan bilici.
113/ Euryplos = Troya savaşı için yola çıkma vaktinin geldiğini belirten Yunan bilici.
114/ Benim tragedyam = Vergilius'un yazmış olduğu *Aeneis* destanı; o dönemde destansı biçeme tragedya adı veriliyordu.
116/ Michele Scotto = Michael Scot ya da Scott (1175-1255); İskoçyalı astrolog; Palermo'da Federigo II'nin sarayında bulunmuştur.
118/ Guido Bonatti = Guido Montefeltro'nun danışmanı Forlì'li astrolog.
118/ Asdente = bilicilik de yapan Parma'lı ayakkabıcı.
124/ Kabil dikenleriyle = ortaçağda ayın üzerindeki lekeler Kabil'in sırtında taşıdığı diken demetleri olarak yorumlanırdı.
126/ Sevilla'nın altında denize değmekte = ayın iki yarıkürenin ortak ufkunda olduğu. Sevilla'da (dünyanın batı ucu; Kudüs de doğu uç sayılıyordu)) en yüksek noktada olduğu belirtiliyor.

Yirmi birinci kanto

Böylece, komedyamın seslendirmeyi
önemsemediği şeylerden söz ede ede,
köprüden köprüye geçtik; kemerin en yüksek yerinde,
Malebolge'nin, umarsız iniltilerin yükseldiği
öteki yarığını görmek için mola verdik;
zifiri karanlıktı yarığın dibi.
Kışın denize açılamayan Venediklilerin,
kalafata çektikleri tekneleri
onarmak için tersanede zift kaynatmaları gibi
-bu sırada kimi gemisini yeniler,
kaç sefer yapmış geminin bordasını temizler;
kimi pruva, kimi pupa çekiçler;
kimi kürek yapar, kimi halat büker;
kimi mizana, kimi artene yelkeni diker;
işte buranın dibinde de,
ateşin etkisiyle değilse bile,
kutsal bir beceriyle bir zift kaynıyordu,
kıyıyı dört bir yandan sarıyordu.

19 Zifti görmesine görüyordum,
ama yalnızca, kaynaya kaynaya şişen,
ardından sönen kabarcıkları seçiyordum.
22 Sürekli aşağıya bakarken ben,
ustam "Dikkat et, dikkat et!" dedi,
beni bulunduğum yerden çekti.
25 Bunun üzerine ben, kaçması gereken
tehlikeyi görüp de, ne yapacağını bilemeyen,
ama yine de bakmaktan vazgeçmeyen
28 biri gibi arkaya döndüm:
kayanın üstünden bize doğru
kara bir zebaninin koştuğunu gördüm.
31 Öyle korkunçtu k i görünüşü!
yüzünde acıma duygusu kalmamıştı,
ayakları hızlı, kanatları açıktı!
34 Kalkık, sivri omuzlarının üstünde
bir günahkâr taşıyordu, sıkı sıkıya tutuyordu
adamın ayaklarını.
37 "Hey Malebranche'ler" diye bağırdı,
bizim köprüde: "Alın size eski bir Santa Zita'lı!
Ben geri dönüyorum, en alta atın onu,

23/ Ustam = Vergilius
37/ Malebranche = beşinci hendekteki zebaniler (male = kötü; branche = pençeler).
38/ Eski bir Santa Zita'lı = Lucca'lı bir devlet görevlisi; kadın ermiş (Santa) Zita, Lucca kentinin koruyucusu sayılıyordu. Toscana'da devlet görevlilerine "eski" sıfatı yakıştırılırdı; burada sözü edilen kişi, 1300 yılında olduğu bilinen Martin Bottaio olabilir.

orası böyleleriyle dolu,
herkes üçkâğıtçı, Bonturo dışında,
hayır diyenler evet diyor para uğruna."
Sırtındakini aşağıya attı, sonra
sarp kayadan geri döndü; bir çoban köpeği
hırsızın peşine o hızla düşemezdi.
Öteki zifte battı, sırtüstü yüze çıktı sonra,
köprünün altındaki zebaniler bağırdılar ona:
"Burada Santo Volto yardıma gelmez!
Burada Serchio'daki gibi yüzülmez!
Pençemizi tatmak istemiyorsan eğer,
sakın ziftin üstüne çıkma."
Sonra yüz zıpkınla onu aşağıya ittiler,
"Bu kapalı yerde oyna şimdi" dediler,
"dolap çevir gizlice, elinden gelirse eğer."
Yüzeye çıkan eti, aşçılar da
tencerenin dibine böyle iter,
yamaklarının elindeki çatalla.
Ustam: "Burada olduğunu görmesinler"
dedi, "bir kayanın arkasına
çök ki, siper olsun sana;

40/ Orası = Lucca.
41/ Bonturo = Bonturo Dati; bu kişi çevirdiği dolaplarla ünlüdür; Dante, "herkes üçkâğıtçı, Bonturo dışında" diyerek alay ediyor.
42/ Para uğruna = paranın açamayacağı kapı yok anlamına.
46/ Öteki = günahkâr.
48/ Santo Volto = Kutsal Yüz (Bizans döneminden kalma, İsa'yı çarmıhta gösteren, Lucca'lıların Tanrı'nın elinden çıktığına inandıkları tahta yontu).
49/ Serchio = Lucca yakınında bir ırmak; yaz aylarında Lucca'lılar bu ırmakta yüzerdi.
58/ Ustam = Vergilius.

ne denli söverlerse sövsünler bana,
sakın korkma, iyi bilirim bu işleri
ilk kez dalaşmıyorum onlarla."
Sonra, köprünün öbür yakasına geçti,
altıncı yükseltiye ulaştığında
korkusuz bir havaya girdi.
Zebaniler, sadaka istemek için duraksayan
yoksul birine fırtına gibi saldıran
bir köpek öfkesiyle, köprünün altından
çıktılar ve ellerindeki
bütün zıpkınları ona çevirdiler;
ama o: "Hainlik etmeyin!" diye seslendi,
"Zıpkınlarınız vurmadan önce bedenimi,
içinizden biri gelip dinlesin beni,
kararınızı ondan sonra verin."
Bir ağızdan bağırdılar: "Malacoda gitsin!";
hepsi durdu, öne çıktı biri,
rehberime doğru gelip: "Ne istiyorsun?" dedi.
Ustam yanıt verdi: "Malacoda, sanıyor musun ki,
Tanrı istemeseydi, yazgı destek vermeseydi,
kurduğunuz tuzakları atlatıp da
gelebilirdim buraya?
Bırak da gidelim, çünkü bu tehlikeli
yolu birine göstermem, cennetin isteği."

78/ Rehberime doğru = Vergilius'a doğru.
79/ Ustam = Vergilius.
79/ Malacoda = buradaki zebanilerin adı (mala = kötü; coda = kuyruk).
84/ Birine = Dante'ye.

Bu sözler öyle incitti ki
onurunu, ayaklarının dibine düştü zıpkını,
ötekilere: "Vurmayın bunları" dedi.
Rehberim de bana: "Köprünün kayaları
arasında iki büklüm oturan sen,
korkmadan yanıma gel şimdi" dedi.
Ayağa kalktım, ona doğru gittim koşar adım;
zebaniler öne çıktı hep birlikte,
öyle ki, sözlerini tutmayacaklar sandım;
verilen söze güvenip Caprona'dan çıkarken,
çevrelerinin kuşatıldığını görünce
korkuya kapılan askerleri görmüştüm vaktiyle.
Ustama sarıldım olanca gücümle,
gözlerimi hiç çekmeden
suratsız yüzlerinden.
Zıpkınları indirdiler: "Okşayayım mı"
dedi içlerinden biri, "şunun sırtını?"
Yanıt geldi: "Evet, tam orasını."
Ama ustamla konuşmuş olan zebani
hemen başını çevirdi,
"Dur Scarmiglione, dur!" dedi.

88/ Rehberim = Vergilius.
94/ Caprona'dançıkarken = 1289 yılı Ağustos ayında Floransa ve Lucca ile Pisa arasında çıkan çatışmada, Pisa'lıların elindeki Caprona kalesi teslim olmuştu; bu çatışmaya Dante de katılmıştı.
97/ Ustama = Vergilius'a.
103/ Ustamla = Vergilius'la.
103/ Zebani = Malacoda.
105/ Scarmiglione = Dante'nin uydurduğu bir ad (dağıtan, altüst eden anlamına).

106 Sonra bize: "Bu kayadan daha ileri
gidemezsiniz, çünkü olduğu gibi devrildi,
dipteki altıncı kemer" dedi.
109 "İlle de gitmek istiyorsanız ileri,
şu mağara boyunca gidin; önünüze bir kaya
çıkar az sonra, geçit veren bir kaya.
112 Dün, bu saatten tam beş saat sonra,
bin iki yüz altmış altı yıl doldu
yolun kapanışından bu yana.
115 Ziftin yüzüne çıkan var mı, baksınlar diye;
birkaç adam gönderiyorum o yana,
onlarla birlikte gidin, bir şey yapmazlar size."
118 Sonra, "Alichino, Calcabrina, buraya gelin,
bir de sen Cagnazzo" dedi ötekilere;
"Barbariccia da yol göstersin.
121 Libicocco ile Draghignazzo, siz de gidin,
çengel dişli Ciriatto ile Graffiacane,
Farfarello ile çılgın Rubicante, siz de.

108/ Altıncı kemer = Malacoda yalan söylemektedir, yalnızca altıncı kemer değil kemerlerin tümü, İsa'nın çarmıhta ölümü üzerine meydana geldiğine inanılan deprem sırasında yıkılmıştır.
113/ Bin iki yüz altmış altı yıl = Dante de, İsa'nın 34 yılında öğleye doğru öldüğüne inanır; yaptığı hesaba göre bu sahne 1300 yılının kutsal cumartesi günü sabah saat 7'de geçmektedir.
118/ Alichino = "eğik kanat"
118/ Calcabrina = "kirağı çiğneyen"
119/ Cagnazzo = "pis köpek"
120/ Barbariccia = "kıvırcık sakal"
121/ Libicocco = "Libyalı"
121/ Draghignazzo = "kötü canavar"
122/ Ciriatto = "domuz"
122/ Graffiacane = "köpek tırmalayan"
123/ Farfarello = "delişmen"
123/ Rubicante = "kızılımsı"

Kaynar zift'in çevresine göz atın;
bu iki kişinin, hendeklerin üstünden aşan
öbür kayaya varmalarını sağlayın."
"Usta, neler görüyorum böyle!"
dedim, "biz bize gidelim, başkası gelmesin,
yolu biliyorsan, sen yeterlisin.
Dikkat kesildinse, her zaman yaptığın gibi,
diş gıcırdatıp, kaş titrettiklerini
sen de görüyorsun değil mi?"
O dedi ki: "Sakın korkayım deme;
diş gıcırtılarını önemseme,
diş gıcırtıları ziftte pişenlere."
Yükseltinin üstünde sola döndüler,
ama daha önce dişleriyle dillerini
ısırıp, reislerine işaret verdiler;
o da, götünü öttürdü borazan gibi.

125/ Bu iki kişinin = Dante ile Vergilius.
126/ Sağlayın = bu kemer de yıkılmış olduğu için Malacoda'nın dediğinin gerçekleşmesi söz konusu değildir.
127/ Usta = Vergilius.
131/ Kaş titrettiklerini = tehdit savunduklarını.
138/ İşaret verdiler = söylenenleri onaylıklarını belirttiler.

Yirmi ikinci kanto

Çadır toplayan, düşmana saldıran,
geçit yapan, kimi kez ölümden kaçan
atlılar gördüm vaktiyle;
ey Arezzo'lular, akıncılar gördüm,
yarışlar gördüm sizin ülkenizde,
cirit atanlar, mızrak savuranlar gördüm;
kimi kez borazan, kimi kez çan sesleri
gelir, davullar çalınır, işaretler verilirdi
kalelerden, yerli, yabancı geleneklere göre;
ama böyle görülmedik nefesli bir saza
ayak uyduran ne atlı, ne yaya, ne de karaya,
yıldızlara bakarak yol alan bir gemi gördüm.
On zebaniyle birlikte gidiyorduk şimdi.
Ah, zebaniler öyle korkunçtu ki! Ne var ki,
kiliseye ermişle, meyhaneye boğazına düşkünle gidilirdi.
Gözlerimi zifte çevirmiştim yine,
amacım çukurun her bir yerini
ve içinde yananları iyice görebilmekti.

4/ Arezzo'lular = Dante'nin de süvari olarak katıldığı sanılan Arezzo savaşı; bu savaşta Floransalı papalık yandaşları, Arezzo'lu krallık yandaşlarını bozguna uğratmışlardı (1289).
10/ Görülmedik nefesli bir saz = Bkz Cehennem XXI(139)
11/ Karaya, yıldızlara bakarak yol alan bir gemi = eski denizciler yönlerini kara görünüyorsa karaya göre, kara görünmüyorsa yıldızlara göre bulurlardı
15/ Kiliseye ermişle = bir atasözü.

Sırtlarını çıkartarak, denizcilere
yaklaşan tehlikeyi
haber veren yunuslar gibi,
günahkârın biri
arada sırtını gösteriyordu,
sonra yıldırım hızıyla görünmez oluyordu.
Su dolu bir çukurun kıyısında
kurbağalar nasıl burunları dışarıda,
ayakları, gövdeleri suyun içinde dururlarsa,
her taraf öyle duran günahkâr doluydu;
ama yaklaşır yaklaşmaz Barbariccia,
hemen giriyorlardı ziftin içine.
Bir kurbağa suya dalarken, yanındaki
nasıl beklerse, bir günahkâr da öyle beklemekteydi,
hâlâ tüylerim ürperir aklıma geldikçe;
oradaki Graffiacane, hemen çengeliyle
ziftli saçlarından onu dışarı çekti,
havalanan, bir su samuruydu sanki.
Zebanilerin tümünün adını öğrenmiştim:
seçildiklerinde bellemiştim,
birbirlerine seslendiklerinde dikkat etmiştim.
"Haydi Rubicante, batır çengelini
şunun etine, yüzüver derisini!",
diye bir ağızdan bağırıyordu bu lanetliler.

20/ Yaklaşan tehlikeyi = yaklaşan fırtınayı. Ortaçağda yunus balıklarının denizcilere kopacak fırtınayı haber verdiklerine inanılırdı.
29/ Barbariccia = Bkz Cehennem XXI (120).
34/ Graffiacane = Bkz Cehennem XXI (122).
38/ Seçildiklerinde = Malacoda onlara görev verdiğinde
40/ Rubicante = Bkz Cehennem XXI (123).

43 Dedim ki: "Usta, elindeyse eğer,
düşmanlarının eline düşen bu zavallı
kimmiş öğreniver."
46 Rehberim onun yanına gitti,
kim olduğunu sordu, yanıt verdi öteki:
"Dünyaya geldiğim yer, Navarra krallığı.
49 Kendine de, malına da yararı olmayan
bir serseriden beni doğuran
anam, bir senyörün hizmetine verdi beni.
52 İyi yürekli kral Tebaldo'nun sarayına
girdim sonra; orada öğrendim para yürütmeyi,
şimdi cezamı çekiyorum bu sıcakta."
55 Ağzının iki yanından domuzlarınki gibi
birer diş çıkan Ciriatto da,
dişinin nasıl keskin olduğunu gösterdi ona.
58 Fare, azgın kedilerle yanyana gelmişti;
kollarıyla onun belinden kavrayan Barbariccia
"Olduğunuz yerde durun ben onu dişlerken" dedi.
61 Sonra yüzünü ustamdan yana çevirdi:
"Öğrenmek istediğin başka bir şey varsa"
dedi, "parça parça olmadan önce sor ona."

43/ Usta = Vergilius.
46/ Rehberim = Vergilius.
47/ Öteki = bu kişi Navarra'lı Ciampolo'dur.
52/ Tebaldo = Navarra kralı Thibault II; Tunus'a düzenlenen haçlı seferi sırasında vebadan ölmüştür.
56/ Ciriatto = Bkz Cehennem XXI (122)
57/ Dişinin nasıl keskin olduğunu gösterdi ona = onu ısırarak derisinden bir parça kopardı.
58/ Fare azgın kedilerle yanyana gelmişti = bir atasözü.
61/ Ustamdan = Vergilius'tan.

Rehberim sordu: "Söylesene: ziftin altında
günahkârlar arasında, Latin olan birine
rastladın mı hiç?" Yanıt geldi: "Az önce,
yanımda biri vardı, oralara yakındı;
keşke onunla birlikte olsaydım yine,
çengelden de, pençeden de korkum kalmazdı."
Libicocco: "Bu kadar sabır yetti" dedi
ve çengelini saplayıp onun kolunu biçti,
kolun bir parçasını alıp gitti.
Draghignazzo bacaklara saldırmak istedi;
ama dört döndü reisleri,
sert bakışlarla taradı çevreyi.
Ortalık biraz yatışınca,
rehberim vakit geçirmeden bir soru yöneltti,
hâlâ yarasına bakmakta olana:
"Yanından ayrılıp buraya gelmekle
hata ettiğini söylediğin kişi kimdi?"
Yanıt verdi o: "Gallura'lı keşiş Gomita,
düzenbazların en ustası,
efendisinin düşmanlarını eline geçirince
öyle iyi davrandı ki onlara, övgülerini kazandı.
Paralarını aldı, salıverdi onları,
kendisi de der bunu; başka görevlerinde de
küçük değil, yine büyük oynadı.

64/ Rehberim = Vergilius.
65/ Latin olan birine = bir İtalyan'a.
67/ Oralara yakındı = İtalya'ya yakın bir yerdeydi (Sardinya).
70/ Libicocco = Bkz Cehennem XXI (1.71)
73/ Draghignazzo = Bkz Cehennem XXI (1.71)
74/ Reisleri = Barbariccia.
77/ Rehberim = Vergilius.
81/ Keşiş Gomita = Sardinya'nın Gallura eyaletinden din adamı; Pisa'lı yargıç Nino Visconti'nin temsilcisiydi; Nino Visconti'nin düşmanlarını rüşvet karşılığında salıverdiği için asılmıştır.

88 En iyi arkadaşı Logoduro'lu Michel Zanche;
Sardinya'dan söz etmeye başladılar mı
artık durmak bilmez çeneleri.
91 Eyvah, dişlerini gıcırdatıyor içlerinden biri;
diyeceklerim daha bitmedi,
ama korkuyorum tırmalar diye beni."
94 Gözleri şaşı bakan, saldırmaya hazırlanan
Farfarello'ya büyük reis dedi ki:
"Pis kuş, defol git buradan!"
97 "Toscana'lı ya da Lombardia'lı görmek isterseniz"
diye sözünü sürdürdü korkuya kapılan
günahkâr, "getirebilirim buraya onlardan;
100 ama Malabranche'ler biraz geri gitsin
ki, gelenler ürkmesin;
ben burada tek başımayım ama,
103 yedi kişi getirebilirim bir ıslıkla,
içimizden biri dışarı çıkınca,
âdetimizdir, ıslıkla haberleşiriz."
106 Bu sözler üzerine burnunu havaya kaldırdı,
başını salladı Cagnazzo ve dedi ki:
"Aşağıya inmek için bulduğu dümene bakın siz!"
109 Bu sözün altında kalmayan öteki
yanıt verdi: "Bizimkilerin çektikleri acıyı
çoğaltmada kimse yarışamaz benimle."

88/ Michel Zanche = Sardinya'nın Logoduro eyaletinin yöneticisi; keşiş Gomita'dan daha fazla rüşvet yediği söylenir; Cehennem'in otuz üçüncü kantosunda adı geçen Branco d'Oria tarafından öldürülmüştür (1275).
91/ İçlerinden biri = Farfarello.
95/ Farfarello = Bkz. Cehennem XXI (123).
95/ Büyük reis = Barbariccia.
96/ Pis kuş = Şeytanların kanatları vardır.
109/ Öteki = Navarra'lı Ciampolo.

Kendini tutamayan Alichino, ötekilerle
çelişme bahasına ona dedi ki: "Dalarsan dibe,
sanma ki peşine takılırım,
kanat çırpar, ziftin üstüne konarım.
Kıyıdan ayrılıp kayanın gerisine gizlenelim,
tek başına bizden daha güçlü müsün, görelim."
Ey okur, yeni bir oyun öğreneceksin şimdi:
her biri gözlerini karşı yakaya çevirdi,
en acımasızları en önden gitti.
Navarra'lı uygun zamanı kolladı,
ayakları üzerinde yaylandı
ve birden atlayıp kendini kurtardı.
Bu kaçışta hepsinin kusuru vardı,
özellikle içlerinden biri hatalıydı;
bu nedenle "Yakaladım seni!" diye fırladı.
Ama çabası işe yaramadı: zebaninin kanatları
korku ile yarışamadı: biri zifte daldı,
öteki, göğsü üstte, havalandı:
ördek de böyle dalar suya
şahin ona yaklaştığında,
yenik düşen şahin geri döner hışımla.

119/ Gözlerini karşı yakaya çevirdi = zebaniler kayanın arkasına gizlenmeye giderler.
120/ En acımasızları = Cagnazzo; Bkz Cehennem XXI (119).
125/ İçlerinden biri = Alichino; Bkz Cehennem XXI (118).
138/ Caldabrina = Bkz Cehennem XXI (113).

Calcabrina kendisine oynanan oyuna kızmıştı,
peşlerinde uçarken, birinin kurtulmasını
istiyordu, hır çıkartmaktı amacı;
dalavereci gözden yitince,
arkadaşına doğrulttu pençelerini,
birbirlerine girdiler çukurun üstünde.
Ama öteki, keskin bakışlı bir atmacaydı sanki:
pençeledi karşısındakini, ikisi birlikte
düştü kaynar ziftin içine.
Sıcaklık hemen birbirinden ayırdı onları,
ama havalanma çabaları sonuçsuz kaldı,
yapış yapıştı çünkü kanatları.
Barbariccia da, yanındakiler de üzgündü,
ellerinde zıpkınları dört arkadaşlarını
karşı kıyıya gönderdiler;
bunlar büyük bir hızla denilen yere indiler;
yüzeyde pişmekte olan arkadaşlarını
çengelle kurtarmayı denediler.
Bu durumda bıraktık biz onları.

134/ Birinin = Ciampolo'nun.
147/ Karşı kıyı = beşinci yükselti.

Yirmi üçüncü kanto

Kimse yoktu yanımızda, konuşmuyorduk,
birimiz önde, birimiz geride yürüyorduk
biz bize, küçük keşişler gibi.
Zebaniler kavgası, Aisopos'un
kurbağayla fare masalını
aklıma getirmişti;
çünkü kavganın da, masalın da başı
sonu, hemen ile şimdi gibi,
birbirinin aynıydı.
Her düşüncenin bir başka düşünceyi
doğurması gibi, ilk düşünce de bir yenisini
doğurmuş, var olan korkumu bir kat artırmıştı.
İçimden şunlar geçti: "Bu iblisler
bizim yüzümüzden oyuna geldiler, zarar gördüler,
sanırım içerlemişlerdir bize.
Bir de öfke eklenirse kötü niyetlerine,
tavşan yakalamış bir köpekten bile
azgın bir biçimde düşerler peşimize."

3/ Küçük keşişler = genellikle peşpeşe yürüyen, Assisi'li Francesco tarikatı keşişleri (frati minor).

4/ Aisopos = İÖ VI. yy.'da Yunanistan'da yaşadığı sanılan hayvan masallarının yaratıcısı yazar.

4/ kurbağayla fare masalı = Ortaçağda okullarda okutulan ve daha sonra La Fontaine'in de yazacağı bu masalda, kurbağa sırtındaki fareyi suda boğmak isteyince, fare canını kurtarmaya çalışır, ama bir çaylak gelip ikisini birden kapar; bir önceki kantoda Calcabrina, Alichino'ya oyun oynamak istemiş, ikisi de zifte düşmüştür.

Tüylerim diken diken olmaya başlamıştı bile,
dikkat kesilmiş arkamızı kollarken
şunları dediğimde: "Usta eğer senle ben, hemen
gizlenmezsek, korkacağım Malebranche'lerden.
Peşimize düştüler şimdiden,
aklımdan çıkmıyorlar, kulağımda sesleri."
O dedi ki: "Kalaylı cam olsaydım,
dış görünüşünü, içinden geçenleri
okuduğum hızla yansıtamazdım.
Senin düşündüğünle benim düşündüğüm şimdi,
birbirinin öyle benzeri ki,
ikisini birleştirip tek bir karara vardım.
Eğer sağ yakanın eğimi
öbür hendeğe geçmemizi sağlayacak gibi
yumuşaksa, düşemezler peşimize."
Sözleri daha sona ermemişti ki,
geldiklerini gördüm az ötemize,
açık kanatları fazla uzun değildi.
Rehberim hemen kollarına aldı beni,
tıpkı, gürültüye uyanan, yanıbaşındaki
alevleri görünce yavrusunu kaptığı gibi,
aklı kendinden çok bebede,
üstünde tek bir gecelikle
durmadan kaçan bir ana gibi;

21/ Usta = Vergilius.
22/ Malebranche'ler = son iki kantoda adları geçen zebaniler.
25/ Kalaylı cam = ayna.
30/ Tek bir karara = kaçma kararına.
37/ Rehberim = Vergilius.

dik yamacın tepesinde,
öteki hendeğin bir yanını kapatan eğimli
kayanın üstünden sırtüstü bıraktı kendini.
Bir kara değirmenini döndüren
su bile, çarkın kanatlarını
gördüğünde, beni dost yerine
öz çocuğu gibi göğsüne
bastırarak yamaçtan indiren
ustamdan hızlı akamazdı.
Çukurun dibine değer değmez ayakları,
ötekiler yetişti, tam üstümüzdeydiler;
ama korkmak için kalmamıştı bir neden;
çünkü onları beşinci hendekte görevlendiren
yüce esirgeyici, hiçbirine vermemişti
hendekten çıkmak izni.
Orada boyalı insanlarla karşılaştık,
ağır adımlarla çevrede dolaşıyorlardı,
yorgun, bitkin, ağlaşıyorlardı.
Üzerlerinde cüppeler vardı,
gözlerine dek iniyordu külahları,
Cluny keşişlerini örnek almışlardı.
Dışları yaldızlı, göz alıcıydı;
içleri kurşundandı, ağırdı,
Federigo'nun cüppeleri tüy gibi kalırdı.

51/ Ustamdan = Vergilius'tan.
58/ Boyalı insanlar = altıncı hendeğin, dışı yaldızlı kurşun cüppeler giymiş ikiyüzlüleri.
63/ Cluny keşişleri = Fransa'nın Cluny kasabasında 910 tarihinde yapılan ünlü manastırın keşişleri.
64/ Dışları = cüppeleri.
66/ Federigo'nun cüppeleri = söylentiye göre imparator Federico II kendisine karşı çıkanları, üzerlerine kurşun bir zırh giydirip, kurşunun erimesi için kaynar bir kazana atarmış

Bu ağır cüppe sonsuza dek taşınacaktı!
Biz de sola döndük onlarla birlikte
acıklı yakarılarını dinleye dinleye;
Ama yüklerinin ağırlığı altında kıvranan
bu insanlar öyle ağır yürüyorlardı ki,
adım başında başkaları geçiyordu yanımızdan.
Bunun üzerine: "Gözlerini çevrede
gezdir de yürürken, öyle birini bul ki,
eylemleri ya da adı bilinsin" dedim rehberime.
Toscana ağzıyla konuştuğumuzu duyan biri:
"Bu karanlık havada koşa koşa gidenler,
adımlarınızı ağırlaştırın!" diye peşimizden seslendi.
"Aradığını bende bulursun belki."
Rehberim bana dönüp: "Biraz bekle" dedi,
"onun adımlarına uydur adımlarını."
Durdum, benimle birlikte olmaya can attıkları
yüzlerinden belli iki kişi gördüm;
yükleri ve dar yol engelliyordu adımlarını.
Yanımıza gelince bir şey demediler ,
göz ucuyla beni süzdüler;
sonra birbirlerine dönüp şöyle dediler:
"Boğazı oynadığına göre, şuradaki canlı;
ölüyseler eğer, nasıl edinmişler
ağır cüppe giymeme ayrıcalığını?"

75/ Rehberime = Vergilius'a.
80/ Rehberim = Vergilius.
88/ Boğazı oynadığına göre = soluk alıp verdiğine göre.

Bana döndüler: 'Bahtı kara ikiyüzlüler
arasına gelen Toscana'lı,
küçümseme bizi de, açıkla kimliğini."
Dedim ki: "Güzelim Arno kıyısındaki
o büyük kentte doğdum, yetiştim,
hiç ayrılmadığım bedenimle birlikteyim.
Çektiğiniz acıdan, yanaklarından su gibi
gözyaşı akan sizler kimsiniz peki?
Çarptırıldığınız ceza ne, ağır olduğu belli."
Yanıt verdi içlerinden biri:
"Bu turuncu cüppe kurşundandır, ağırdır,
gıcırdatır kefeleri.
Neşeli keşiştik, Bologna'lıydık ikimiz de,
benim adım Catalano, Loderingo onunki,
senin kentin, ikimize birlikte
verdi, hep tek kişiye verilen işi,
düzeni sağlama işini; öyle çalıştık ki,
izleri hâlâ görülür Guardingo'nun çevresinde."

94/ Arno = Floransa'nın ortasından geçen ırmak.
96/ Hiç ayrılmadığım bedenimle = hâlâ sağım.
102/ Gıcırdatır kefeleri = inletir ikiyüzlüleri anlamına.
103/ Neşeli keşişler 1261'de Bologna'da kurulan Santa Maria tarikatı keşişleri; dulları, yetimleri, yoksulları korumak amacıyla kurulan tarikatın keşişlerine neşeli sıfatının verilmesinin nedeni, bu keşişlerin dış adamlarına yaraşır bir biçimde yaşamayıp, dünya nimetleri peşinde koşmalarıydı.
104/ Catalano, Loderingo = Benevento savaşından sonra, 1266 yılında Catalano dei Malvolti ile Loderigo degli Andalo, Floransa'yı birlikte yönetmekle görevlendirildiler; biri papalık yandaşı, biri kral yanlısı bu iki yönetici kendilerini seçenleri yanılttılar ve kentten kaçmak zorunda kaldılar.
108/ Guardigno'nun çevresinde Guardigno şatosunun yakınında, iki yönetici döneminde Uberti'lerin malikânesi yakılmıştı.

109 "Ey keşişler, başınıza gelenler..." demiştim ki,
sözümü yarıda kestim, üç kazığa çakılı
biri takıldı gözlerime.
112 Titreşti bütün organları beni görünce,
içini çekti, soluğunu sakalına verdi;
bunu gören keşiş Catalano dedi ki:
115 "Gördüğün çarmıha gerili kişi,
halkın yararı için, Ferisilere
bir kişinin kurban edilmesini önermişti.
118 Gördüğün gibi, yolun orta yerinde
çırılçıplak yatar boylu boyunca,
geçenlerin ağırlığını duyumsar kendi vücudunda.
121 Kayınbabası da bu çukurda
işkence çekiyor, Yahudilerin kara
gün tohumlarını ekenlerle birlikte."
124 Bunun üzerine, sonu olmayan bu sürgünde,
haç biçiminde uzanmış bu kişiye
Vergilius'un baktığını gördüm hayretle.

110/ Üç kazığa çakılı = iki elinden, bir ayağından.
110/ Biri = İsa'nın ölmesi gerektiğini söyleyen Yahudi din adamı Kaifas; Ferisilere halkın yararı için bir kişinin (İsa) kurban edilmesi gerektiğini söylemişti; Kaifas, Cehennem'de İsa gibi çarmıha çivilerle mıhlanmamış, kazıklarla yere çakılmıştır; Bkz *Kitabı Mukaddes, Yuhanna'ya göre İncil* 10(50) ve 18(14).
116/ Ferisiler = (Latince pharisaeus'tan) İÖ I. ve II. yüzyıllarda etkinlik gösteren bir dinsel siyasal kuruluşun üyeleri.
121/ Kayınbabası = İsa'yı yargılayanlardan Yahudi din adamı Hanna; Bkz *Kitabı Mukaddes, Yuhanna'ya göre İncil* 18(13).
122/ Yahudilerin kara gün tohumlarını ekenler = İsa'yı ölüm cezasına çarptıranlar Yahudilerin başına gelen felaketlerin hazırlayıcısı olmuşlardır.
124/ Sonu olmayan bu sürgünde = Cehennem'de.

Sonra keşişe döndü, şunları dedi:
"Eğer bir sakınca yoksa,
kara meleklerin gelip de
bizi kurtarmalarına
gerek kalmadan, sağ yakada ikimizin
çıkabileceği bir çıkış varsa, söyler misin."
Yanıt verdi: "Sandığından da
yakın bir yerde bir kaya var,
büyük daireden çıkıp korkuç hendekleri aşar,
ama buradaki bölümü kırıldı, üstümüz açık kaldı;
tabandan yükselen, eğimi tatlı
yıkıntıdan çıkabilirsiniz yukarı."
Başını eğen rehberim bir süre öyle kaldı,
sonra: "Burada günahkârları şişleyen kişi,
yalan söylemiş demek ki bize" dedi.
Keşiş: "Bir zamanlar Bologna'da söylemişlerdi
ibliste oyunun çok olduğunu,
hem yalancı hem yalanın babası olduğunu."
Bu sözlere üzerine rehberim yola koyuldu
koşar adım, yüzünde öfke okunuyordu;
ben de, yük altında ezilenleri bıraktım,
sevgili ayakların peşine takıldım.

129/ Kara melekler = iblisler.
139/ Rehberim = Vergilius.
140/ Günahkârları şişleyen kişi = Malacoda; Bkz. Cehennem XXI(79).
141/ Rehberim = Vergilius.
144/ Ezilenler = ikiyüzlüler.
145/ Sevgili ayakların = Vergilius'un

Yirmi dördüncü kanto

Güneşin saçlarını kovada serinlettiği,
gecenin gündüze eşit geldiği
yılın genç döneminde,
kırağı, toprağa ak bacısının,
bir yazı kamışı gibi kısa ömürlü
görüntüsünü verdiğinde,
samanı tükenen köylü
kalkıp da her yeri bembeyaz görünce;
dövünür elleriyle ve döner evine,
yakınır bir o köşede, bir bu köşede,
ne yapacağını bilemeyen çaresiz biri gibi;
ama yeniden çıkıp da dışarı,
dünyanın yüzünün kısa sürede değiştiğini
görünce, umudu canlanır, alır sopasını,
otlamaya götürür koyunlarını;
ustam da böyle korkuttu beni
suratını asınca, ama çok geçmedi,
yüreğime su serpti:

3/ Yılın genç dönemi = güneşin Kova burcunda (20 Ocak - 18 Şubat) olduğu yılın başlangıç döneminde.
4/ Ak bacısının = karın.
16/ Ustam = Vergilius.

yıkılmış köprünün üstüne geldiğimizde
rehberim bana döndü, tepenin eteğinde
gülümsediği gibi gülümsedi.
Kollarını açtı, kendince bir karara vardı,
iyice inceledi yıkılmış taşları,
sonra beni kollarının arasına aldı.
Ne yaptığını iyi bilen, gerekli
önlemleri önceden alan biri gibi
kocaman bir kayanın tepesine kaldırdı beni,
bir yandan da bir başka kayayı gösterdi:
"Sıkı tut bu kayayı, çekecek mi seni,
önce bir dene" dedi.
Buradan cüppeli kişiler geçemezdi,
ben arkamdan itiliyordum, o hafifti,
yine de zorlukla geçiyorduk girintiden girintiye.
Bu yükseltinin boyu bir öncekine göre
düşük olmasaydı, onu bilemem
ama ben beceremezdim bu işi.
Ama Malebolge en dipteki
kuyunun ağzına doğru iniyordu,
her vadide yamaçların biri yükseliyor,
öteki aşağıya iniyordu:
sonunda son kayanın tepesindeki
doruğa ulaştık.

20/ Tepenin eteğinde = Dante ile Vergilius'un karşılaştıkları tepenin eteğinde; Bkz Cehennem I.

31/ Cüppeli kişiler geçemezdi = cüppenin ağırlığı geçmelerine engel olurdu.

Yürüyecek gücüm kalmamıştı artık,
ciğerlerimde soluk tükenmişti
buraya geldiğimde, çöküverdim olduğum yere.
"Silkip at üstünden tembelliği"
dedi ustam, "kuş tüyü üstünde,
yorgan altında kavuşulmaz üne;
üne kavuşmadan yaşamını tüketen kişi,
dumanın havada, köpüğün suda bıraktığı iz gibi
bir iz bırakır yeryüzünde.
Haydi kalk! Bedenin ağırlığı
altında ezilmedikçe, her savaşı
kazanan cesaretinle yen kapıldığın telaşı.
Daha uzun bir merdivenden çıkacağız şimdi;
iblislerden kurtulmuş olmak yeterli değil.
Sözlerimi anladınsa, ders almasını bil."
Ayağa kalktım bunun üzerine,
olduğumdam daha güçlüydüm sanki, dedim ki:
"Yürü, gücüm de yerinde, cesaretim de."
Kayanın üstünde yola koyulduk,
yol engebeli, bozuk ve dardı,
öncekinden daha sarptı.
Güçsüz görünmemek için, konuşuyordum yürürken,
bu sırada bir ses yükseldi öteki hendekten,
ama anlam çıkmıyordu sözcüklerinden.

47/ Ustam = Vergilius.
55/ Bir merdivenden çıkacağız Araf'a tırmanacağız.
65/ Öteki hendek = hırsızların bulunduğu yedinci hendek.

Anlamıyordum dediklerini, hendeği aşan yayın
ortasında olmama karşın;
ama öfkesi burnundan tütüyordu konuşanın.
Aşağıya eğildim, ne var ki canlı bir insanın
gözleri, bu karanlığı delip de göremezdi dibi;
dedim ki "Usta, ne yap yap öteki yükseltiye gidelim,
bu duvardan aşağıya inelim;
nasıl anlamıyorsam burada işittiklerimi,
seçemiyorum aşağıda gördüklerimi."
"Yanıtım eylemle olacak" dedi,
"çünkü haklı bir isteğin karşılığı
söz değil eylem olmalı."
Köprünün sekizinci yükseltiyle birleştiği
ucundan aşağıya inince,
hendek görünür oldu gözlerime:
bir sürü korkunç yılan gördüm burada,
türleri öyle garipti ki, aklıma geldikçe hâlâ
kanım donar damarlarımda.
Libya artık çölleriyle övünmesin;
chelydrid, cenchres, amphisbaena ya da
jaculi yılanlarıyla böbürlenmesin,

72/ Usta = Vergilius.
86/ Chelydrid = Latin ozan Lucanus'un (MÖ I. yy) *Pharsalia* adlı uzun şiirinde değindiği ve başından buhar çıktığını belirttiği Libya yılanı.
86/ Cenchres = Lucanus'un değindiği bir Libya yılanı.
86/ Amphisbaena = Lucanus'a göre kuyruğunda ikinci bir baş bulunan Libya yılanı.
87/ Jaculi = Lucanus'a göre uçabilen Libya yılanı.

88 çünkü Habeşistan'la Kızıldeniz'in üstünü de
eklese topraklarına, böyle
zehirli, korkunç bir sürüyü getiremez bir araya.
91 Ürkü salan bu gözü kara sürünün orta yerinde,
çırılçıplak insanlar koşuyordu korku içinde,
ne bir sığınak, ne de siğilotu bulma umutları vardı;
94 elleri yılanlarca arkalarına bağlanmıştı,
yılanlar onlara kuyruklarını, kafalarını
vuruyor, önlerinde çörekleniyordu.
97 Yanımızda bulunan birine birden saldıran
bir yılan, adamın vücudunu delip geçti,
boyunla omuzların birleştiği noktadan.
100 O ya da I harfi yazacak zaman dolmadan,
adam tutuşup cayır cayır yandı,
külleri etrafa dağıldı;
103 böylece yok olduktan sonra yerde,
küller kendiliğinden toplandı,
yeniden aynı görüntü ortaya çıktı.
106 Büyük bilgeler, zümrüdüanka
beş yüz yaşına yaklaştığında
ölür, sonra yeniden doğar derler;
109 bu kuş yaşamı boyunca ne ot, ne tohum yer,
kakule ile günlükle beslenir,
geyik otuyla dikenler ise kefenidir.

88/Kızıldeniz'in üstü = Arabistan.
92/ Siğilotu = insanları görünmez kıldığına inanılan bir ot.
105/ Aynı görüntü ortaya çıktı yeniden insan biçimine dönüştüler.
106/ Büyük bilgeler Dante burada Latin ozan Ovidius'a (İÖ I. yy) gönderme yapıyor; zümrüdüanka ile ilgili bilgiler Ovidius'un *Metamorphoseis* adlı yapıtından alınmadır.

Kendisini yere çeken iblisin etkisiyle
ya da elini kolunu bağlayan bir inmeyle,
nasıl olduğunu bilmeden yere yığılan biri,
ayağa kalkıp da çevresine baktığında
nasıl şaşkın şaşkın içini çekerse
çektiği büyük acının etkisiyle:
öyleydi yerden doğrulan günahkâr da.
Ey Tanrı'nın gücü, ne sertsin sen,
öcünü böyle darbelerle alırken!
Rehberim kim olduğunu sordu ona;
yanıt geldi: "Kısa bir süre önce
Toscana'dan düştüm bu korkunç çukura.
İnsan gibi değil, hayvan gibi yaşadım,
çünkü katırdım, adım hayvan Vanni Fucci,
Pistoia'yı bir in gibi kullandım."
Ustama dedim ki: "Söyle de bir yere gitmesin,
buraya atılmasına yol açan suçu neymiş söylesin,
ben onu katil, hırsız olarak tanımıştım."
Dediklerimi duyan günahkâr hiçbir şey gizlemedi;
ruhunu, yüzünü bana çevirdi
acılı bir utanç yayılmıştı yüzüne;

121/ Rehberim = Vergilius.
125/ Katırdım = piçtim.
125/ Vanni Fucci = Pistoia'lı Fucci de' Lazzeri'nin evlilik dışı oğlu; 1293 yılında Pistoia'da bir kilisenin kutsal eşya dolabını soymuş, ama yerine başkaları suçlanmış, gerçek ortaya çıkınca Vanni Fucci kaçmıştır.
127/ Ustama = Vergilius'a.

dedi ki: "Bu iğrenç durumda senin önünde
duyduğum acı, öteki yaşamdan koptuğumda
duyduğum acıdan daha fazla.
Geri çeviremem isteğini;
böyle aşağılara atılışımın nedeni
kutsal eşya dolabındaki güzel süslemeleri
çalınam ve yanlış yere başkasının suçlanması.
Ama bu karanlık diyardan kurtarırsan paçanı
gördüklerine sevinmeyesin diye,
kulaklarını aç, söyleyeceklerimi iyi dinle:
ilkin Pistoia'da Karalar azalacak;
sonra Floransa yenileyecek halkını, yasalarını.
Mars, Val de Magra'dan kara bulutlara sarılı
bir şimşek çaktıracak;
azılı, azgın bir fırtınada
Campo Picen'de bir savaş olacak;
tam o sırada şimşek sisi yaracak,
Akların her biri yaralanacak.
Üzülmen için, söyledim bunları sana!"

140/ Bu karanlık diyardan = Ce-hennem'den.
143/ Karalar azalacak = Vanni Fucci gelecekteki olayları haber veriyor; gerçekten de 1301 yılı mayıs ayında Pistoia'lı Aklar (krallık yandaşları) Karaları (papalık yandaşları) kentten kovar; ama aynı yıl Karaların başı Corso Donati, Floransa'yı ele geçirir, kurduğu hükümet yasaları yeniler, Akları (bu arada Dante'yi) kentten kovar (halkı değiştirir); 1302 yılında Malaspina Markisi Moroello'nun komutasındaki Pistoia'lı Karalar, Floransalı Karaların da desteğiyle, Akların elindeki Serravalle kalesini ele geçirir; bu savaş Akların kesin yenilgisini oluşturur.
145/ Mars Roma mitolojisinde savaş tanrısı (Yunan mitolojisinde Ares.)

Yirmi beşinci kanto

Sözü biten hırsız ellerini kaldırdı,
o ayıp işareti yaptı:
"Al Tanrı, bu da yüzüne karşı!" diye bağırdı.
O günden sonra dost bildim yılanları,
çünkü yılanın biri,
adamın boynuna dolandı "kes sesini" der gibi;
bir başkası kollarına sarıldı,
öyle bir düğümlendi ki,
adamı kıpırdanamaz kıldı.
Ey Pistoia, Pistoia, madem ki
atana bile rahmet okutuyorsun,
niçin kül olup yok olmuyorsun?
Cehennemin karanlık dairelerinde, senin gibi
Tanrı'ya karşı çıkan ruh görülmedi,
Thebai surlarından düşen bile böyle değildi.
O, tek söz etmeden kaçıp gitti;
öfkeli bir Kentaur çıkageldi,
"Nereye gitti o saygısız?" diye kükredi.

1/ Hırsız = Vanni Fucci.
2/ Ayıp işaret = başparmağı, işaret parmağıyla orta parmak arasına sokarak yapılan işaret.
10/ Pistoia = İtalya'nın Toscana bölgesinde bir kent.
11/ Atana bile rahmet okutuyorsun = kötülük yapmakta atandan bile ileri gidiyorsun (Pistoia'nın kurucusu sayılan Catilina, Senatoyu devirmeye kalkışmıştı.)
15/ Thebai surlarından düşen Kapaneus; Bkz Cehennem XIV(51).
17/ Kentaur = Bkz Cehennem XII(56)

İnsan yüzünün başladığı
yere dek sırtında taşıdığı yılan sayısı,
sanırım Maremma'daki yılanlardan fazlaydı.
Omuzlarında, ensesinin gerisinde
kanatları açık bir ejderha vardı,
ejderha birini görünce ateşler saçıyordu.
Ustam: "Bu gördüğün Cacus" dedi,
"Aventino dağının eteğini
kaç kez kan gölüne çevirdi.
Kardeşlerinin yolundan gitmedi,
çünkü yanıbaşındaki
büyük sürüyü hileyle ele geçirdi.
Herkül'ün gürzü karanlık işlerini
sona erdirdi, belki yüz gürz yedi,
ama onunu bile hissetmedi."
Ustam bunları derken, öteki çoktan gitmişti,
bu sırada altımıza üç ruh gelmişti,
ama "Kimsiniz siz?" diye bize seslenmeden önce,

20/ Maremma: İtalya'nın güney Toscana kıyıları; Dante'nin döneminde ıssız bir bölgeydi.
25/ Ustam = Vergilius.
25/ Cacus = ağzı ateş saçan üç başlı dev; Roma'daki Aventino (Aventinum) tepesinin altındaki mağarada otururdu; Tevere (Tiber) ırmağı kıyısında sürüsünü otlatırken uyuya kalan Herkül'ün sığırlarını çalar; hayvanları, ayak izi bırakmamak için kuyruklarından çekip gerisin geri yürüterek mağarasına götürür; uyanan Herkül mağaraya gidip Cacus'u boğar; Dante öyküyü Vergilius'tan (*Aeneis*) aktarıyor, ancak Cacus'u gürzle öldürtüyor.
31/ Herkül = Roma mitolojisinde insanın doğaya karşı yenilmezliğini simgeleyen kahraman; Yunan mitolojisindeki Herakles'in karşılığı.
34/ Ustam = Vergilius.
35/ Üç ruh = Floransalı üç hırsız: Agnello Brunelleschi, Buoso degli Abati (kimilerine göre de Buoso dei Donati) ve Puccio Sciancato.

37 geldiklerini anlamamıştık ustam da, ben de.
Konuşmamız kesilmişti,
olanca dikkatimiz onlara yönelmişti.
40 Tanımıyordum hiçbirini, ama sık sık olduğu gibi,
rastlantı sonucu, içlerinden biri
bir başkasının adını söyledi,
43 "Cianfa da nerede kaldı?" dedi.
Bunun üzerine, ustamı uyarmak istedim,
parmağımı çenemden burnuma yönelttim.
46 Ey okur, şimdi diyeceklerime inanmakta
zorluk çekersen şaşmam buna,
ben bile zor inanıyorum gördüklerime.
49 Dikkatle bakarken ben onlara,
altı ayaklı bir yılan atladı birinin üstüne,
dolanıverdi gövdesine.
52 Orta ayaklarıyla karnını sardı,
ön ayaklarıyla kollarını kavradı,
sonra, dişlerini geçirdi iki yanağına.
55 Arka ayaklarını kalçalara uzattı,
kuyruğunu bacak arasından geçirip, yukarıya,
bele doğru kaldırdı.
58 Hiçbir sarmaşık bir ağaca,
bu korkunç hayvanın bu organlara
sarıldığı gibi sarılamazdı.

37/ Ustam = Vergilius
43/ Cianfa = 1280'de öldüğü bilinen Floransalı hayvan hırsızı Cianfa dei Donati.
46/ Ustamı uyarmak istedim = sesini çıkarmaması için.
50/ Altı ayaklı bir yılan = Francesco Cavalcanti.
50/ Birinin üstüne = Buoso degli Abati'nin üzerine.

Birbirlerine karıştılar, renkleri içiçe geçti,
sıcak balmumundan yapılmışlardı sanki,
artık ikisi de eskisi gibi değildi:
kâğıt yanarken önce esmere dönüşür ya,
beyaz ölmekteyken kara değildir daha,
onların rengi de öyleydi işte.
Onlara bakıyordu öteki ikisi,
"Nasıl da değiştin Agnel!" diye bağırıyordu her biri,
"artık ne birsin, ne de iki!"
İki baş çoktan teke inmişti,
iki yüz birbirine geçmişti,
ikisinden izler içeren bir görüntü belirmişti.
Dört parçadan iki kol gelişti;
karınla göğüs, kalçalarla bacaklar,
görülmemiş organlar oluşturdular.
İlk görünüşleri silinip gitmişti,
ikisine de benzemeyen, ama ikisinin de benzeri
bu garip görüntü, ağır ağır uzaklaştı.
Yaz ortasında, güneşin kızgın ışınları
altında çalılık değiştiren bir kertenkele,
yoldan nasıl yıldırım hızıyla geçerse,
biber tanesi gibi kurşuni kara,
ateşler püsküren bir küçük yılan da,
o ikisinin karınlarına saldırdı.

68/ Agnel = Floransalı Agnolo dei Brunelleschi olduğu sanılıyor.
79/ Yaz ortasında = 22 Temmuz 23 Ağustos arası.

85 Bunlardan birini, ilk besinimizi
aldığımız yerden ısırdı;
ardından onun önünde yere uzandı.
88 yaralı ona baktı, hiçbir şey demedi;
ayakları yere çakılı, esnedi
sıtması tutmuş, uykusu gelmiş gibi.
91 O yılana, yılan ona bakıyordu,
birinin yarası, ötekinin ağzı duman tütüyordu,
dumanlar birbirine karışıyordu.
94 Lucanus sussun artık, bahtsız Sabellus'la
Nassidius'tan söz etmeyi kessin,
anlatacaklarıma kulak versin.
97 Ovidius, Kadmos'tan, Arethusa'dan söz etmesin;
birini yılana, ötekini pınara çevirse de şiiri,
kıskandıramıyor beni:
100 çünkü bu iki varlığı,
özleri birbirine karışacak biçimde
birleştirmeyi asla başaramadı.
103 Yılan, kuyruğunu çatal gibi
ikiye ayırdı, yaralı ise
ayaklarını yanyana getirdi.
106 Bacaklarla kalçalar öyle birleşti ki,
çok geçmeden, ek yerlerini bile
belli edecek bir iz kalmadı geriye.

85/ İlk besinimizi aldığımız yerden = ombeçmeden.

94/ Lucanus — Romalı şair. *Pharsalia* adlı yapıtında, Libya çöllerinde yılanların saldırısına uğrayan, Caton'un ordusundan (Sabellus ile Nassidius) öyküsünü anlatır.

97/ Ovidius — Romalı şair; *Metamorphoseis* adlı yapıtında Kadmos'un yılana, Arethusa'nın pınara dönüşmesini anlatır.

İkiye ayrılan kuyruk ötekinin yitirdiği
biçimi alıyordu; birinin derisi yumuşarken,
sertleşiyordu birininki.
Kollar koltuk altlarına girmişti,
hayvanın kısa ayakları uzarken,
kollar kısalıp çekilmişti.
Sonra arka ayaklar büzüldü,
erkeklerin gizledikleri organa dönüştü:
öteki zavallının organından iki ayak çıktı.
Duman ikisini de yeni bir renge büründürdü,
birinde kıllar çıkarken, ötekinin kılları döküldü,
biri ayağa kalkarken, öteki yere devrildi,
ve böylece değişirken yüzleri,
birbirlerinden ayrılmadı lanetli gözleri.
Ayakta duran gerince şakaklarını,
maddenin artakalanı,
düzleşmiş yanaklardan kulaklar çıkarttı;
maddenin arkaya gitmeyip yerinde kalanı
suratın ortasında bir burna dönüştü
ve yeterince kalınlaştırdı dudakları.
Yerde yatan, yüzünü öne uzattı
boynuzlarını içeri çeken bir salyangoz gibi,
kulaklarını kafasının içine çekti;
konuşmaya hazır yekpare dili

130/ Boynuzlarını = duyargalarını.

ikiye ayrılırken, ötekinin çatal dili
bütünleşti, duman da artık kesildi.
Hayvana dönüşen ruh, ıslık çala çala
vadiye doğru yürüdü gitti,
yere tükürüp konuştu geride kalan öteki.
Yeni omuzlarını ona döndürüp dedi ki:
"Buoso'nun da benim gibi,
bu yoldan dört ayak üzerinde gitmesini
istiyorum." Böylece yedinci dairedeki
pisliklerin dönüşümünü, değişimini
görmüş oldum; eğer kalemim sürçtüyse,
bu hata gördüklerimin yeniliğine verile.
Gözlerim biraz bulanmıştı,
kafam da karışmıştı,
ama yine de kaçanlar gizlenemedi yeterince,
Puccio Sciancato'yu tanıdım içlerinde,
az önce gelen üç arkadaş içinde
bir tek o değişmemişti.
Öteki ise, Gaville'yi ağlatan kişiydi.

139/ Buoso = Buoso degli Abari.
148/ Paccio Sciancato = 1280'de öldüğü bilinen Floransalı hırsız; topaldı.
151/ Gaville = İtalya'nın Val d'Arno bölgesinde bir kasaba; kasaba halkı Dante'nin "öteki" diye tanımladığı Francesco Cavalcanti'yi öldürmüş, adamları kasabayı yağmalayarak karşılık vermişlerdir.

Yirmi altıncı kanto

Sevin Floransa sevin, öyle büyüksün ki,
karaları denizleri tutmuş şanın,
Cehennem'e bile ulaşmış adın!
Hırsızlar arasında beş yurttaşına rastladım,
kendi payıma utandım,
sana da onur katmaz bu sanırım.
Sabah düşlerinin çıktığı doğruysa,
öğreneceksin kısa bir süre sonra
Prato ile başkalarının senin için düşündüklerini.
Olması gereken olduysa, erken değildi.
Olmadıysa, olsun ne olacaksa,
daha çok yanacak içim, başım kocadıkça.
Yola koyulduk, inerken yüreğimizi ağzımıza
getiren merdivenden çıkarken,
rehberim beni çekti; ıssız yolda ilerlerken
taşlarla köprünün kayaları arasında,
ellerimiz yardım etmeden
gidemiyorduk ileriye.

1/ Sevin Floransa sevin = alaycı bir sesleniş; çünkü Dante dördüncü dizede Floransa'dan utandığını belirtecektir.
9/ Prato = Floransa dolaylarında bir kasaba; başka kentlerle birlikte Floransa'nın egemenliğine başkaldırmıştı; bu dizedeki "başkaları" sözcüğü kimi yorumculara göre, 1304'te Floransa'da çarpışan tarafları barıştırmak isteyen, ancak bunu başaramayınca kentten ayrılan kardinal Niccolo da Prato'yu belirtmektedir.

Üzüntüye kapılmıştım o sırada, gördüklerim
aklıma geldikçe üzülürüm yine,
aklımı her zamankinden daha dizginlerim,
erdemin peşinden gitmezlik etmesin de,
güzel yıldız ya da daha iyi bir nesne
bana bir şey verirse, boşa gitmesin diye.
Dünyayı aydınlatanın yüzünü
bizden en az sakladığı,
sineğin yerini sivrisineğin aldığı
dönemde, bir tepede dinlenen köylü,
belki de üzüm toplayıp toprağı sürdüğü
aşağıdaki vadide nasıl ateşböcekleri görürse;
dibinin seçildiği yere geldiğimde,
sekizinci hendeğin de, alevlerle
öyle ışıdığını gördüm ben de.
Beygirler şahlanıp da İlyas'ın arabası gökyüzüne
yükseldiğinde, öcünü ayıların aldıkları kişi
gözleriyle izleyince,
nasıl küçük bir bulut gibi
yükselen bir alevden başka
bir şey göremediyse havada:

23/ Güzel yıldız = Dante'nin burcu İkizler; bu burç Dante'ye şiir yazma yeteneğini vermiştir ama, "daha iyi bir nesne" (Tanrı'nın desteği) yardım etmeyecek olursa bu yetenek yetersiz kalabilecektir.
28/ Dünyayı aydınlatan = güneş.
28/ Dönemde = yaz aylarında.
34/ İlyas'ın arabası *Kitabı Mukaddes*'in *Krallar Kitabına* (II/11) göre, atları ateşten bir araba İlyas ile Elize'yi birbirlerinden ayırır ve İlyas arabayla birlikte gökyüzüne yükselir.
35/ Öcünü ayıların aldıkları kişi = *Kitabı Mukaddes*'te adı geçen peygamber Elize; yolda yürürken, saçları dökülmüş olduğu için kendisiyle alay eden çocukları, ormandan çıkan iki ayı parçalar; Bkz *Kitabı Mukaddes*, *Krallar Kitabı II* (23-24)

hendeğin dibindekiler de öyle ilerliyordu,
hiçbir alev gizlediğini göstermiyordu,
her alev bir günahkâr içeriyordu.
Aşağıya bakmak için ayakta duruyordum köprüde,
kayanın çıkıntısını tutmasaydım ellerimle,
aşağı düşebilirdim, itmeden kimse.
Bunca dikkatle baktığımı görünce,
rehberim dedi ki: "Ruhlar bu alevlerin içinde,
her ruh kendini yakan aleve sarılı iyice."
"Usta, sözlerin kanımı pekiştirdi" dedim,
"böyle olduğunu ben de sezmiştim,
sana bir şey sormak istiyorum:
Eteokles'le kardeşinin ateşe verildiği
odun yığınından yükseliyormuş gibi
gelen, çatallı alevin içindeki kim, bilmek istiyorum."
Yanıt verdi: "Ulikses ile Diomedes ceza çekmekteler
bu alevin içinde; öfkede olduğu gibi,
cezada da birlikteler;
at hilesine gözyaşı dökmekteler,
Romalıların soylu tohumunun filiz verdiği
kapıyı açmıştı at hilesi.

47/ Rehberim = Vergilius.
49/ Usta = Vergilius.
52/ Eteokles'le kardeşi = Thebai'li iki kardeş olan Eteokles ile Polyneikes iktidar kavgası yapar, birbirlerini öldürürler; cesetleri aynı odun yığınında yakılırken, alevler kardeşler arasındaki uyuşmazlığı vurgulayarak ikiye ayrılır.
55/ Ulikses ile Diomedes = ilki (Ulikses = Yunancada Odysseus) Homeros destanlarının kahramanı Ithaka kralı; ikincisi Argos kralı.
58/ At hilesi = Troya'nın savaşla ele geçemeyeceğini anlayan Ulikses "tahta at" hilesini bulur; Troya surlarının karşısında tahta bir at yaptırır; Troyalıları atın Tanrı'nın bir armağanı olduğuna inandırır; Troyalılar atı kente sokunca, atın içinde saklı askerler dışarı çıkarak, kentin düşmesini sağlarlar. Homeros, Troya savaşını *Ilyada* adlı yapıtında anlatır.
59/ Romalıların soylu tohumu

Deidamia'nın, öldükten sonra bile
Akhilleus'tan şikâyet etmesine yol açan hileye
dövünüyor, Palladion için de ceza çekiyorlar."
Dedim ki: "Bu alevlerin içinde konuşabiliyorlarsa,
senden bir değil bin kez istiyorum usta,
tepesi çatallı alev buraya
gelinceye dek bir yere gitmememizi,
yerimizde beklememizi;
bak, nasıl istekle eğiliyorum onlardan yana."
Yanıt verdi: "İsteğin bana da
övgüye değer geldi, kabul ettim gitti,
dilini tutmasını bil yeter ki.
Bırak ben konuşayım, ne istediğini
anladım çünkü; Yunan oldukları için
hor görebilirler senin söyleyeceklerini."
Alev rehberimin konuşmaya elverişli saydığı yere
gelince, onun aşağıdaki gibi
konuştuğunu duydum uygun görünce:
"Ey, aynı ateş içindeki iki kişi,
eğer yaşamım övgünüzü kazanabildiyse,
az çok sevginizi kazanabildimse

Troya'dan kaçan Aineias, arkadaşlarıyla birlikte Italya'ya giderek, Latium'da (bugünkü Lazio) Roma'nın ilk yerleşim birimlerini kurar.
61/ Deidamia = Skyros adasının kralı Lykomedes'in kızı; Thetis, oğlu Akhilleus'un Troya savaşına katılmasını önlemek için onu, kadın giysileri giydirerek Lykomedes'in kızları arasında saklar. Deidamia ile sevişen (ya da evlenen) Akhilleus Troya'ya gidince Deidamia üzüntüden ölür.
63/ Palladion = Troya'yı koruyan heykel (Palladium); Ulikses ile Diomedes bu heykeli hileyle alıp götürünce, Troya savaşı yitirmiştir.
65/ Usta = Vergilius.
75/ Hor görebilirler senin söyleyeceklerini = Dante Italyanca konuşacağı için Yunanlar bu dili anlamayacaklar, üstelik Troya yenilgisini çağrıştıran Aineias'ın soyundan geldiği için onu küçümseyebileceklerdi.
76/ Rehberimin = Vergilius'un.

soylu dizelerimi yazarken yeryüzünde,
gitmeyin bir yere; içinizden biri, kaybolduktan sonra
nerede öldüğünü söylesin bana."
Eski alevin daha yüksek çatalı,
rüzgârda savrulan bir ateş gibi,
mırıldanarak sallanmaya başladı;
ucunu sağa sola oynattı,
sesler çıkardı konuşan bir dil gibi, dedi ki:
"Aineias ona bu adı vermeden önce
beni Gaeta'da bir yıl süreyle
ağırlayan Kirke'den ayrıldığımda,
yaşlı babama duyduğum acıma da,
çocuk sevgisi de,
Penelope'yi mutlu kılan sevgim de
içimde yanan dünyayı öğrenmek,
insanların erdemlerini,
kötülüklerini, değerlerini bilmek
isteğini yenememişti;
açık denizlere yelken açtım
bir tekneyle, yanımda
benden ayrılmayan üç beş arkadaşım.
İspanya'dan Fas'a iki kıyıyı da aştım,
Sardinya'yı da, bu denizin çevrelediği
öbür adaları da dolaştım.

82/ Soylu dizelerim = *Aeneis* destanı.
83/ İçinizden biri = Ulikses
85/ Eski alevin daha yüksek çatalı = Ulikses'in ruhu.
90/ Aineias = Bkz Cehennem II(31)
91/ Gaeta = güney İtalya'da bir kasaba; Vergilius'a göre kasabaya bu adı, Caieta adındaki sütninesi burada öldüğü için, Aineias vermiştir.
92/ Kirke = Ulikses ile arkadaşlarını domuza dönüştürerek bir yıl süreyle yanında tutan büyücü kadın.
95/ Penelope = Ulikses'in karısı.
100/ Açık denizlere = Akdeniz.

İnsanlar öteye geçmesinler diye
Herkül'ün direkler diktiği dar geçide
geldiğimizde, yaşlanmış, hantallaşmıştık
arkadaşlarım da, ben de;
Sevilla sağımızda kalmıştı,
Ceuta'ya solda bırakmıştın daha önce.
'Kardeşlerim' dedim, 'yüz bin tehlikeye
göğüs gerip batıya eriştiniz madem ki,
geri kalan kısa ömrümüzde, güneşi
izleyerek kimsenin oturmadığı bölgeleri
tanıma deneyiminden
yoksun kılmayın kendinizi.
Aslınızı düşünün isterseniz;
hayvanlar gibi yaşamak için dünyaya gelmediniz,
erdem ve bilgi peşinde koşmak göreviniz.'
Bu kısa sözler arkadaşlarımı
sabırsızlandırdı yola devam konusunda,
istesem de tutamazdım artık onları;
doğuya çevirdik pupamızı,
küreklerimizi bu çılgın uçuşa kanat yaptık,
durmadan sola doğru yol aldık.

107/ Herkül'ün direkler diktiği dar geçit = Cebelitarık boğazı; Cebelitarık sınır sayılır, oradan öteye geçilmezdi; Herkül'ün direkleri bu sınırı belirlerdi.
110/ Sevilla = Dante döneminde İspanya'nın güneyindeki bölgeye verilen ad; Sevilla sağda, Ceuta solda kaldığına göre, Dante ile arkadaşları Cebelitarık'tan çıkmış Atlas Okyanusu'na girmişlerdir.
111/ Ceuta = Cebelitarık'ın karşısında Afrika kasabası.
113/ Batıya eriştiniz = bilinen dünyanın sınırına eriştiniz.
126/ Durmadan sola doğru yol aldık = Ekvatora gelirler.

Gece öteki kutbun yıldızlarını
görüyordum, bizim kutup çok alçaktı,
artık kalkmıyordu deniz düzeyinden yukarı.
Biz bu korkulu yolculuğa çıkalı,
ayın alt yüzü beş kez aydınlanmıştı,
beş kez de kararmıştı ki,
kara bir dağ belirdi uzakta,
öyle yüksek göründü ki gözüme,
bir benzerini görmemiştim daha önce.
Sevindik ilkin, ama sevinç gözyaşına bıraktı yerini,
bu yeni karadan doğan bir kasırga
gelip teknemizin önüne bindirdi.
Tekneyi üç kez döndürdü sularla birlikte;
pupayı havaya kaldırdı dördüncüsünde,
sanki birinin isteği üzerine, pruva dibe battı,
sonunda deniz üstümüze kapandı."

127/ Öteki kutbun güney yarıkürenin.
131/ Beş kez aydınlanmıştı = aradan beş ay geçmişti.
133/ Kara bir dağ = Âraf; Dante'nin coğrafya bilgisine göre kuzey yarıküre karalardan, güney yarıküre ise denizlerden oluşur; ancak güney denizlerinde Kudüs'ün tam karşılığı olan noktada Âraf dağı vardır.

Yirmi yedinci kanto

Alev artık doğrulmuş, konuşmaz olmuş,
tatlı ozandan izin alınış,
bizden uzaklaşmıştı ki, bu sırada
peşinden gelen bir başka
alevin ucundan yükselen belli belirsiz
bir çıtırdıya yöneldi gözlerimiz.
İlk kez, kendisini törpüsüyle
yaratanın iniltisiyle
haklı olarak böğüren,
tunçtan yapılmış olsa da
acı çektiği izlenimi veren,
kurbanın sesiyle böğüren Sicilya öküzü gibi;
alevin içinden çıkacak delik de,
geçit de bulamayan acılı sözcükler,
karışıyordu alevin sesine.
Çok geçmedi sözcükler
alevin tepesine ulaştı,
titreşmesine yol açtı,

4/ Bir başka alev = Guido da Montefeltro (1223-1298); Romagna' lı krallık yandaşlarının ileri gelenlerinden, usta savaşçı ve politikacı.
12/ Sicilya öküzü = 16. yy.'da Atinalı Perillus'un, Agrigento (Sicilya) hükümdarı zalim Phalaris için yaptırdığı işkence aleti; ölüm cezasına çarptırılanlar tunçtan öküzün karnına yerleştirilirdi; öküzün altında ateş yakılıp da tunç kızınca, içindeki kurban sıcaktan kavrularak ölürdü; attığı çığlıklar ise, öküzün böğürmesi olarak yorumlanırdı; Phalaris tunç öküzü ilk kez Perillus üzerinde denemişti.

şu sözleri işittik: "Ey sesimin seslendiği,
az önce Lombardia diliyle
'Başka sorum kalmadı, git artık' diyen kişi,
gelmekte geciktim gerçi,
ama biraz daha kal benimle konuşmak için,
gördüğün gibi, yanıp tutuşuyorum bunun için!
Bu kör dünyaya yeni düştünse,
bütün günahlarımı getirdiğim
o güzel Latin ülkesinden, ne olur bana söyle,
barış mı, yoksasavaş mı var Romagna'da,
Urbino ile Tevere'nin çıktığı tepenin arasında
kalan dağların insanıyım ben de."
Eğilmiş can kulağıyla dinliyordum ki,
rehberim dürttü beni,
"Bu adam Latin, sen konuş" dedi.
Vereceğim yanıtı çoktan hazırlamıştım,
vakit geçirmeden konuşmaya başladım:
"Ey orada saklı ruh, senin Romagna,
zorbaların gönlünde hiç savaşsız kalmadı,
savaşsız kalmayacak da,
ama savaş yoktu daha, ben ayrıldığımda:

25/ Bu kör dünyaya = Cehennem'e.
25/ Yeni düştünse = karşısındakinin ölü olmadığını anlamamıştır.
28/ Romagna orta İtalya'da bir bölge.
30/ Dağların insanıyım = konuşan Guido da Montefeltro'nun doğduğu Montefeltro kasabası, Urbino ile Tevere (Tiber) ırmağının doğduğu dağların arasındadır
33/ Latin = İtalyan; daha önce Dante'nin Yunanlarla konuşmasını engelleyen Vergilius, bu kez bir İtalyanla konuşmasını destekliyor
37/ Zorbaların = yöneticilerin.

Ravenna yıllardır nasılsa yine öyle:
Polenta kartalı kuluçkaya yattı üstüne,
Cervia'ya dek uzattı kanatlarını.
Çetin bir sınav veren,
Fransızları kan gölünde dize getiren
belde, yeşil pençeler altında yine.
Montagna'yı canından eden
yaşlı Verruchio itiyle eniği,
avlarını dişlemekte aynı yerde.
Lamone kentiyle Santerno kenti,
yaz kış demeden dost değiştiren, ak inli
yavru aslanın egemenliğinde.
Savio'nun yanından geçtiği kente gelince,
ovayla dağ arasında yer aldığı için,
zorbalıkla özgürlük arasında yaşam sürmekte.
Ne olursun, şimdi kim olduğunu söyle:
bir başkası gibi aksilik etme de,
adın zamana yenik düşmeye."

41/ Polenta kartalı = Adriyatik kıyısındaki Ravenna'yı 1275 yılından beri Polenta ailesi yönetiyordu; 1300 yılında Ravenna'nın başında Guido Vecchio da Polenta vardı; Ravenna'nın güneyindeki Cervia kasabası da ona bağlıydı; Polenta ailesinin arması kartaldı.

45/ Belde = Forlì; 1282 yılında Guido da Montefeltro burada Fransızları büyük bir bozguna uğratmıştı; kent daha sonra, arması yeşil bir aslan olan Sinibaldo degli Ordelaffi'nin baskıcı yönetimi altına geçmiştir.

46/ Montagna = krallık yandaşlarının lideri Montagna dei Parcitati; 1295'de yenilgiye uğrayarak Rimini yöneticisi Malatesta Verrucchio'nun eline tutsak düşmüş, bunun oğlu Malatestino Verrucchio tarafından öldürülmüştür.

49/ Lamone kentiyle Santerno kenti = bu iki ırmağın kıyısında kurulu Faenza ve Imola kentleri.

50/ Ak inli yavru aslan = üstte adı geçen iki kentin yöneticisi Maghinardo Pagani; arması ak bir taban üzerinde mavi bir aslandı; sık sık görüş değiştirir, kuzeyde krallık yandaşı, güneyde (Floransa) papa yandaşı gibi davranırdı.

52/ Savio'nun yanından geçtiği kent = Cesena; 1300'de bağımsız bir kentken 1314'te Malatestino tarafından ele geçirildi.

Alev bir süre homurdandı kendine göre,
sivri ucunu yöneltti öteye beriye,
sonra şu soluğu üfledi:
"Eğer yanıtımın yeryüzüne
dönecek birine verildiğine
inansaydım, sesi soluğu kesilirdi bu alevin;
duyduklarım doğruysa, kimse
canlı çıkamamış buradan, bu nedenle
ihanet tasası taşımadan yanıt veriyorum işte.
Silah kuşanırken, Francesco keşişi oldum
bu giysilerin günahlarımı bağışlatacağını umdum;
umduğum gerçekleşecekti elbette,
kahrolası başpapaz karışmasaydı işe,
o papaz beni yeniden günaha soktu;
dinle bak, niçin, nasıl oldu.
Anamın verdiği etten kemikten biçimi
taşıdığım sürece, aslan gibi
değil, hep tilki gibi davranmıştım
Her türlü hileyi düzeni kavramıştım;
öyle ustalaşmıştım ki,
dünyanın öbür ucuna ulaşmıştı sanım.
Her insanın yelkenleri
indirip, halatları derlemesi
gereken yaşa erişince,

66/ İhanet tasası taşımadan = Cehennem'de olduğu haberinin yeryüzüne iletilmesi olanağının bulunmaması (Dante'nin ölü olmadığını anlamamıştır hâlâ.)

67/ Francesco keşişi oldum = Guido da Montefeltro 1296'da Francesco tarikatına girer.

70/ Başpapaz = papa Bonifazio VIII.

sevmez oldum eskiden sevdiğim şeyleri:
pişmanlık duydum, keşişlere katıldım;
kurtulacağımı sandım, oysa yanılmıştım!
Yeni Ferisilerin önderi
o sırada Laterano dolaylarında savaşıyordu
ne Müslümanlara, ne de Yahudilere karşı,
çünkü bütün düşmanları Hıristiyandı,
ne Akkâ'da yengi kazanmışlardı,
ne de Sultan'ın topraklarında ticaret yapmışlardı;
o, ne kutsal konumunu, ne yüce görevini,
ne de bir zamanlar kuşananları
incelten kemerimi önemsedi.
Constantinus'un, cüzamdan kurtulmak için
Siratti dağından Silvestro'yu getirtmesi gibi,
kendini üstünlük hummasından kurtarmam için,
hekimi kıldı beni;
akıl danıştı, yanıt vermedim,
çünkü sözleri sarhoş sözleriydi.

85/ Ferisilerin önderi = yine papa Bonifazio VIII.(IÖ I. ile II. yy.'da etkinlik gösteren Ferisileri, İsa ikiyüzlülükle suçlamıştı.)
86/ Laterano dolaylarında savaşıyordu = Papa Bonifazio VIII. Laterano (Roma'daki papalık sarayı) yakınındaki Penestrino'da (bugün Palestrina) bir şatoda oturan Colonna ailesiyle savaşmıştı (1297).
89/ Akkâ'da yengi kazanmışlardı = Akkâ 1291'de Müslümanların eline geçmişti.
90/ Ticaret yapmışlardı = Kilise, Müslümanlarla ticaret yapılmasını yasaklamıştı.
92/ Kuşananları incelten kemerimi = Francesco tarikatına girenler fazla yiyip içmedikleri için zayıflardı.
94/ Constantinus = efsaneye göre Roma imparatoru Constantinus cüzama tutulur; daha önce zulmünden kaçarak Roma yakınındaki Siratti dağında (bugün Santo Oreste) bir mağaraya sığınmış olan papa Silvestro'yu çağırtır, kendisini iyileştirmesini ister.

Bunun üzerine dedi ki: 'Ferah tut yüreğini,
şimdiden bağışladım ne suçun varsa,
sen de Penestrino'yu yere sermenin yolunu öğret bana.
Gökyüzünü açıp kapatmak benim elimde,
sen de bilirsin; ama benden öncekinin önem vermediği
anahtarlar iki tane.'
Bu önemli kanıtlar, susmanın daha iyi
olmayacağını düşünmeye yöneltti beni,
dedim ki: 'Şimdi işlediğim günahtan, madem ki
arındırıyorsun beni, bil ki
çok söz vermek, az yerine getirmek,
sağlam kılar yerini.'
Sonra ben ölünce Francesco geldi buldu beni;
ama kara meleklerden biri ona dedi ki:
'Götürme onu; hakkımdan etme beni.
O da, benimkilerle birlikte aşağıya inmeli,
hileli öğüt verdi vereli,
ensesinden çekmedim ellerimi;
pişman olmayanın bağışlanmaz işledikleri,
pişmanlık getiren ise günah işlemez,
iki kavram arasındaki çelişki buna izin vermez.'

102/ Penestrino = Colonna ailesinin şatosunun bulunduğu yer (Palestrina).
104/ Benden önceki = 1294'te kendi isteğiyle papalığı bırakan Celestino V.
110/ Çok söz vermek, az yerine getirmek = Bonifazio'nun Colonna ailesini tuzağa düşürmesini sağlayan ilke; Bonifazio barış sözleşmesi yapmayı kabul ederek karşı tarafa silah bıraktırmış, ardından şatoyu yerle bir etmiştir.
112/ Francesco Assisi'li ermiş Francesco.
113/ Kara meleklerden biri bir şeytan.

Zavallı ben! Öyle bir sarsıldım ki,
tutup da beni, şöyle deyince:
'Mantıkçı olduğumu bilmiyorsun belli ki!'
Minos'a götürdü beni; o da kuyruğunu
sekiz kez sert sırtına doladı;
sonra kuyruğu öfkeyle ısırdı:
'Bunun da yeri, hırsızların ateşi' dedi;
bu nedenle bu cezayı çekmekteyim gördüğün gibi,
söylene söylene gidiyorum, sırtımda bu giysi."
Sözleri biten alev, sivri
tepesini eğdi, titretti,
inildeye inildeye uzaklaşıp gitti.
Rehberimle ben oradan ayrıldık,
uyuşmazlık tohumu ekenlerin, bunun bedelini
ödedikleri hendeği örten, öteki
kemerin tepesine vardık.

Yirmi sekizinci kanto

Şimdi gördüğüm kanları yaraları,
zincirsiz sözcüklerle dese, üst üste yinelese de,
anlatacak biri var mı?
Kuşkusuz hiçbir dil bunu başaramaz,
düşüncemiz de, sözlerimiz de,
gördüklerimi kavrayamaz.
Yanılmaz Livius'un aktardığı gibi,
vaktiyle talihli Puglia beldesinde
Troyalılar için ya da yüzüklerin ele geçirildiği
uzun savaş için gözyaşı dökenleri,
Robert Guiscard'a karşı çıkınca
yaralanıp da acı çekenleri,
Puglia'lıların yalan söyledikleri Ceperan'da
bugün kemikleri ortada sürünenleri,
yaşlı Alard'ın silahsız üstün geldiği

2/ Zincirsiz sözcüklerle = düzyazıyla.
7/ Yanılmaz Livius = Romalı tarihçi (İÖ 1. yy)
8/ Puglia beldesi = İtalya'nın güney doğu bölgesi (Napoli Krallığı). Dante'nin bu bölümde değindiği olayların tümü bu bölgede geçer.
9/ Troyalılar = Romalılar. (Aineias Troyalı olduğu için Dante Romalılara Troyalı diyor).
9/ Yüzüklerin ele geçirildiği uzun savaş = Kartaca ile Roma arasındaki savaş (İkinci Pön Savaşı, İÖ 219-202); Kartacalıların, savaş meydanında ölen Romalıların parmaklarındaki altın yüzükleri topladıkları söylenir.
11/ Robert Guiscard = XI. yy'da Napoli'yi ele geçiren Norman savaşçı.
13/ Ceperan = Ceperano, Puglia'lı baronlar ihanet edince Napoli kralı Charles d'Anjou Ceperano'daki geçidi kolayca aşmıştır.
15/ Yaşlı Alard = Charles d'Anjou'nun Tagliacozzo savaşındaki (1268) danışmanı Erard de Valery.

Tagliacozza'dakileri bir araya
getirseler ve içlerinden biri
parçalanmış dizini, öteki kopmuş elini
gösterse, bunların hiçbiri,
dokuzuncu hendeğin tüyler ürpertici
görüntüsü gibi etkileyemez kimseyi.
Dibi delik, tahtası eksik hiçbir fıçı,
benim gördüğüm, tepesinden tırnağına bağrı
deşik biri gibi parçalanmış olamazdı.
Bacakları arasından sarkıyordu bağırsakları;
iç organları ortadaydı,
yenilenlerden bok yapan murdar keseyle birlikte.
Onu görmek için olanca dikkatimi verince,
bana baktı, göğsünü açtı elleriyle,
"Bak nasıl paralıyorum kendimi" dedi,
"Bak Muhammed de nasıl sakat edildi!
Önümde ağlayarak giden de Ali,
çenesinden tepesine yüzü kesili.

27/ Murdar kese = mide.
31/ Muhammed = Hz. Muhammed; o dönemde Müslümanlıkla Hıristiyanlık arasında yaşanan çatışmaların etkisiyle, Dante, İslam dininin peygamberi Hz Muhammed'i, Hıristiyanlık varken yeni bir din kurduğu için bölücü olarak değerlendiriyor; oysa Hz Muhammed Hira dağında Cebrail'in getirdiği "vahiylerle" peygamber olmuştur. İslam büyüklerine karşı saygılı davranan Dante'nin bu tutumu, Hıristiyan tutumuna Abdülhak Hamid Tarhan, *Tayflar Geçiti*'nde şu karşılığı verir: "Vay Dante! Sen misin? Koca dahi-i müfteri / Hâki siyahı tıyneti hakister-i cahim!" (müfteri = iftira eden; hâk = toprak; tıynet = yaratılış; hakister = kül; cahim cehennem); Dante'ye de şunları söyletir: "Zâhilmişim neşideyi nazmettiğim zaman / Ben sonra anladım ki hata etmişim yaman." (zahil= ihmal eden, unutan; neşide=şiir; nazmetmek= şiir yazmak)
32/ Ali = Hz Ali.

Burada gördüğün öteki kişiler
yeryüzünde bölücülük, bozgunculuk tohumu ektiler,
bu nedenle ikiye bölündüler.
Arkamızdaki zebani bizi denetler,
bu acılı yolu her döndüğümüzde,
bu sürüdeki herkesi
gözünü kırpmadan kılıcıyla bir daha şişler;
çünkü yaralarımız kapanmıştır yine,
yeniden onun önüne geldiğimizde.
Sen kimsin peki,
yoksa günahına biçilen diyeti geciktirmek için mi,
oyalanmaktasın bu köprüde?"
Ustam: "Ölüm çökmedi daha üstüne"
yanıtını verdi, "günahlarının bedelini ödemeye
de gitmiyor; deneyim kazansın diye,
ölü olan ben gezdiriyorum onu Cehennem'de
daire daire; seninle konuşmam nasıl gerçekse,
öyle gerçek, söylediklerim de."
Yüzden fazla ruh, bu sözleri işitince
hendekte durup bana baktı,
şaşkınlıktan unutmuşlardı acılarını.
"Sen ki, güneşi görebileceksin
yakında, keşiş Dolcin'e söyle de,
yanıma gelmek istemiyorsa kısa sürede,

46/ Ustam = Vergilius.
56/ Keşiş Dolcin = Novara'lı Fra Dolcino Tornielli; Papa'ya karşı çıkarak bir tarikat kuran ve yandaşlarıyla birlikte kuzey İtalya'daki Novara dolaylarında dağa çıkan Tornielli, kışın bastırması üzerine papanın güçlerine teslim olmak zorunda kalır (1307)

karın Novara'lıları üstün kılmaması için,
bol yiyecek istif etsin,
yoksa zor getirir onun sırtını yere."
Bu sözleri bana Muhammed söyledi,
daha önce kaldırmış olduğu ayağını indirdi,
yere bastı, uzaklaşıp gitti.
Boğazı parçalanmış,
burnu kirpik altına dek budanmış,
tek kulağı kalmış bir başkası,
ötekilerle birlikte durup bana baktı
şaşkın şaşkın, dört bir yanı kanlı
gırtlağını ötekilerden önce açtı,
dedi ki: "Ey hiçbir suçun yüklenmediği,
eğer gözüm aldanmıyorsa,
yeryüzünde Latin ülkesinde gördüğüm kişi,
Vercelli'den Marcabo'ya inen tatlı ovaya
gidebilecek olursan bir kez daha,
Pier da Medicina'yı anımsa.
Ve Fano'nun en iyi iki kişisi
messer Guido ile Angiolello'ya de ki,
doğruysa buradaki öngörüler, bir zorbanın ihaneti

72/ Latin ülkesinde = Italya'da.
73/ Vercelli = Lombardia bölgesinde bir kent.
73/ Marcabo = Po ırmağının ağzına yakın bir kent.
75/ Tatlı ova = Padova ovası.
75/ Pier da Medicina = Bologna'lıları tuzaklarına düşürdüğü ileri sürülen Lombard komutanda fazla bilgi olmayan bir kişi.
76/ Fano'nun en iyi iki kişisi = Adriyatik kıyısındaki Fano'nun önde gelenlerinden Guido del Casssero ile Angiolello da Carignano, Malatestino'nun isteği üzerine Cattolica (Adriyatik kıyısında kent) dolaylarında birer çuval içinde denize atılırlar.

79 sonucunda gemilerinden atılacaklar,
boyunlarında taş Cattolica dolaylarında
denizde boğulacaklar.
82 Kıbrıs'la Mayorka adası arasında,
korsanlar ya da Argoslularca
işlenmiş böyle bir cinayet görmemiştir Neptunus.
85 Burada benimle birlikte olan birinin,
görüp göreceğine pişman olduğu beldenin
egemeni tek gözlü hain,
88 onları çağıracak görüşmek için;
öyle bir oyun oynayacak ki, dualar da,
adaklar da koruyamayacak onları Focara rüzgârından."
91 Dedim ki: "Senden haber götürmemi istiyorsan
yukarıya, bu acı beldeyi göreni göster bana,
kimliğini açıkla." Bunun üzerine,
94 elini bir arkadaşının çenesine uzattı,
adamın ağzını açtı,
şöyle dedi yüksek sesle:
97 "İşte bu adam, konuşamaz ama. Sürgün edilince,
hazırlıklı kişi zarar eder beklerse
dedi, Caesar'ın kuşkusunu giderdi."
100 Boğazından kesilmiş diliyle,
öyle korku içinde göründü ki gözüme
Curio, oysa konuşmayı ne çok severdi!

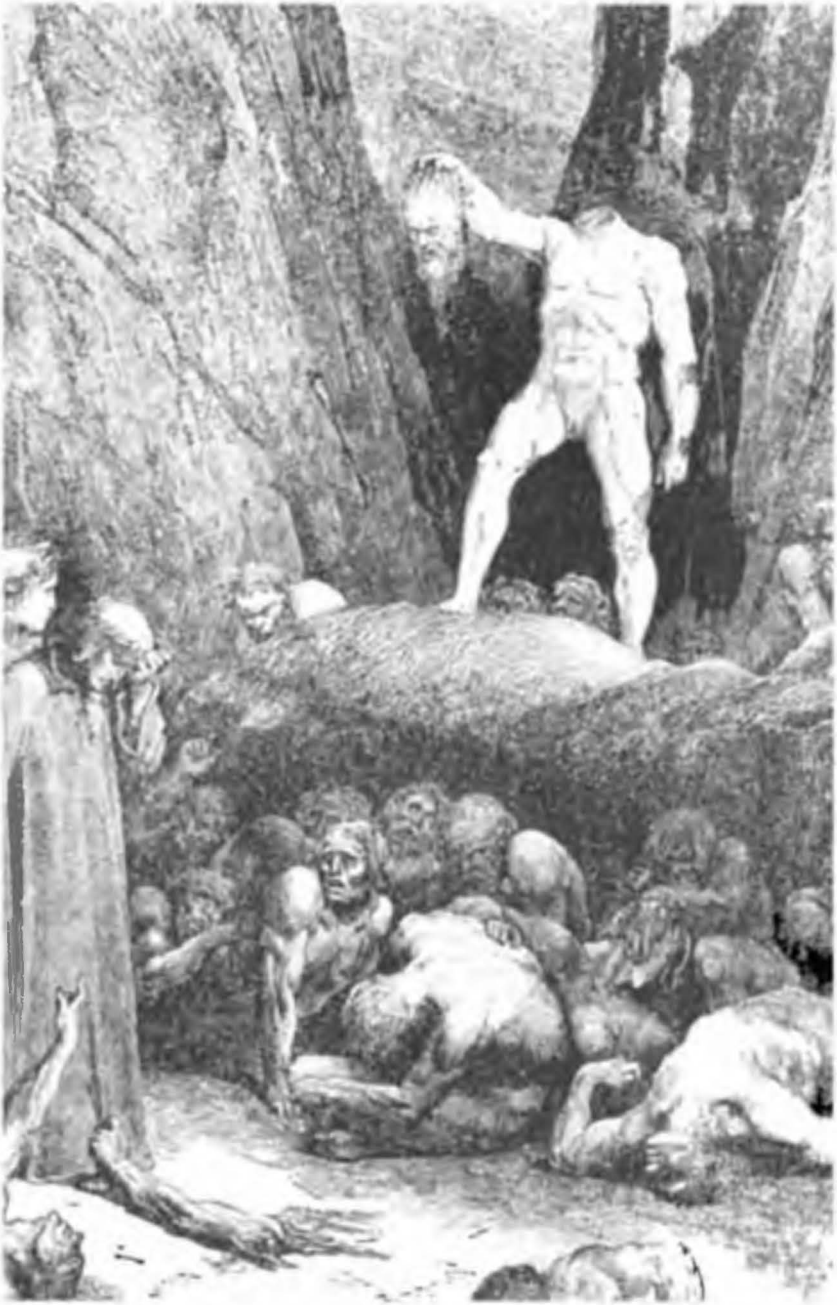
82/ Kıbrıs'la Mayorka arasında Akdeniz'in iki karşıt ucundaki adalar.
83/ Argoslular = Yunanlar (Yunan korsanları).
84/ Neptunus = deniz tanrısı.
85/ Benimle birlikte olan biri Curio.
86/ Beldenin = Curio'nun günah işlediği Rimini.
87/ Tek gözlü hain = Rimini senyörü Malatestino; Malatestino'nun bir gözü körtü.
90/ Koruyamayacak onları Focara rüzgârından = çünkü Focara'ya varmadan ölmüş olacaklar.
102/ Curio = Gaius Curio, Iulius C

İki eli de kesik biri,
ellerinin arta kalan kesimini
karanlık havaya kaldırınca, yüzü kan içinde kaldı,
"Mosca'yı da unutma" dedi,
"Eden bulur, diyen benim ne yazık ki,
bu sözlerim Toscana'ya kötülük tohumu serpti."
Şunları ekledim ben: "Senin soyunu da tüketti";
o ise, acısına acılar ekledi,
çıldırmış biri gibi yürüdü gitti.
Durup kalabalığa baktım,
başka kanıt olmasa tek başıma anlatmaya
çekineceğim bir şeyle karşılaştım:
bereket, insanı arılık zırhına büründüren,
özgürlüğümüzü veren
sadık dost vicdan yetişti imdadıma.
Bu acıklı kalabalığın içinde,
ötekiler gibi yürüyen başsız bir gövde
gördüm, hâlâ da görür gibiyim gerçekten.
Kesik başını saçlarından tutuyordu,
bir fener gibi elinde sallıyordu:
bize bakıyor "Yazıklar olsun!" diyordu.

esar'a Rimini dolaylarındaki Rubicone ırmağından geçmeyi önererek iç savaş çıkmasına yol açmıştır (IÖ 47); Caesar'a "hazırlıklı kişi zarar eder beklerse" dediğini yazar Lucanus.

106/ Mosca = Mosca dei Lamberti; "Eden bulur" diyerek, Oddo Arrighi'nin yeğeniyle nişanını bozan Buondelmonti'nin öldürülmesine yol açmıştır; bu cinayetin Floransa'nın krallık ve papa yandaşları olmak üzere ikiye bölünmesinin kaynağı olduğu ileri sürülür.

109/ Senin soyunu da tüketti = Mosca'nın ailesi Floransa'dan sürüldü (1258)

Kendi kendini aydınlatıyordu;
bir bedende iki, iki bedende tekti,
nasıl olabildiğini ancak yaradan bilirdi.
Köprünün tam ayağına geldiğinde
eliyle başı havaya kaldırdı
sözleri daha iyi duyulsun diye,
dedi ki: "Sen ki, ölüleri görmeye
gelmişsin canlı canlı:
bak bakalım benden çok acı çeken var mı.
Benden de haber götüresin diye,
bil ki, Bertrand de Born benim adım,
genç kralı ben yoldan çıkarttım.
Baba ile oğlu birbirlerine karşı kışkırttım:
Achitofel bile Davud'u Absalon'a karşı
böyle insafsızca kışkırtmamıştı.
Birbirine yakın iki kişiyi
ayırdığım için, beynimi bu gövdedeki
kökünden ayrı taşıyorum ne yazık ki.
Bana uyguladıkları, kısas ilkesi."

125/ Bir bedende iki, iki bedende tekti = gövdeyle başın ayrılmasına karşın konuşurken, görürken tek bir insan gibiydi.
134/ Bertrand de Born = Fransa'nın Périgord bölgesindeki Haurefort şatosunun senyörü ünlü saz şairi (XII. yy); İngiltere veliahtı Genç Henry'yi babası kral Henry II'ye başkaldırması için desteklemişti, tıpkı Achitopel'in, babası Davud'a başkaldırması için Absalon'u desteklemesi gibi; Bkz *Kitabı Mukaddes*, *II Samuel* 15(3).

Yirmi dokuzuncu kanto

O büyük kalabalık, o korkunç yaralar,
öyle etkilemişti ki gözlerimi
ağlamak istiyordum sanki;
Ama Vergilius dedi ki: "Nereye bakıyorsun?
gözlerin niçin hâlâ, aşağıdaki
sakat gölgelere çevrili?
Öbür hendeklerde böyle yapmıyordun:
belki onları saymak istiyorsun,
bil ki, yirmi iki mil vadinin çevresi.
Ay şimdiden ayaklarımızın dibinde,
az kaldı süremizin bitimine,
görmen gereken çok şey var oysa."
"Niçin böyle baktığıma dikkat etseydin"
diye yanıt verdim hemen, "belki izin verirdin
biraz daha kalmama."
Rehberim yola koyulmuştu bu arada,
peşinden giderken dedim ki:
"Gözlerimi diktiğim o çukurda

10/ Ay = ay ayaklarının dibinde olduğuna göre, yeryüzünde güneş tam tepededir. Dante'nin Cehennem gezisine başladığı geceyi izleyen günün öğle saatidir.

11/ Sürenin bitimine = Dante'nin Cehennem gezisi 24 saat içinde sonlanacaktır.

16/ Rehberim = Vergilius.

sanırım benim soyumdan gelen
bir ruh, çok ağır ceza biçilen
bir günahın cezasını çekmekteydi."
Bunun üzerine ustam dedi ki:
"Düşünceni artık ona yöneltme:
başka şeyler düşün, bırak onu yerinde;
çünkü küçük köprünün dibinde
seni gösterip, gözdağı verdiğine tanık oldum,
'Geri del Bello' diye seslendiğini duydum.
O sırada sen, kendini öyle vermiştin ki
Hautefort'un eski senyörünü izlemeye,
bakmadın bile yüzüne, o da çekildi gitti."
"Ustam" dedim, "öfkesinin nedeni,
kurban gittiği
cinayetin öcünün, yakınlarınca
alınmamış olması hâlâ:
sanırım bu yüzden konuşmadı benimle,
daha da acıdım ona bu nedenle."
Konuşa konuşa böylece,
kayanın ucunda öyle bir yere geldik ki,
biraz aydınlık olsa, öteki vadi görünecekti.

20/ Bir ruh = Geri del Bello.
22/ Ustam = Vergilius.
27/ Geri del Bello = Dante'nin baba tarafından akrabası Geri del Bello Alighieri; Sacchetti ailesi tarafından öldürtülmüştür; o dönemde kan davası toplumca kabul gördüğü için, Dante bu cinayetin öcünün alınmamış olmasını aşağıdaki dizelerde kınıyor.
29/ Hautefort'un eski senyörü Bertrand de Born; Bkz Cehennem XXVIII(134).
31/ Ustam = Vergilius.

Malebolge'nin son manastırına gelip de,
kendi gözlerimizle
gördüğümüzde keşişleri,
değişik iniltiler yüreğimi deldi ok gibi,
okların ucunda acıma vardı demir yerine;
kulaklarımı tıkadım ellerimle.
Temmuzla eylül arasında,
Valdichiana, Maremma, Sardinya
hastanelerinde inim inim inleyenleri
bir araya getirip, bir çukura atsalar ne olursa,
burası da öyleydi, öyle bir koku yükseliyordu ki,
eller ayaklar kangren olmuştu sanki.
Bu uzun köprüden son kıyıya indik,
yine sol yöne doğru gittik;
gözlerim keskinleşmişti şimdi,
iyice görüyordum dibi,
yüce yaradanın şaşmaz adaleti
cezalandırıyordu defterindeki sahtecileri.
Herkesin salgından yatağa düştüğü,
havanın leş gibi koktuğu,
hayvanların, börtü böceklere dek öldüğü,

40/ Malabolge Bkz Cehennem XVIII(1).
40/ Manastır = Dante bu hendeği manastıra, buradaki günahkârları da keşişlere benzetiyor, alaycı bir dille.
41/ Valdichiana, Maremma, Sardinya ... ortaçağda sıtmanın yaygın olduğu bölgeler.

61 ve ozanların da doğruladıkları gibi,
karınca tohumundan yeniden eski halkların türediği
Aigina'nın görüntüsü, sanırım ki
64 bu karanlık vadide öbekler halinde
işkence gören ruhların görüntüsünden
daha korkunç görünsün gözlere.
67 Kimisi yüzükoyun yere,
kimisi bir başkasının sırtına yatmıştı,
o korkunç yolda sürünenler de vardı.
70 Biz, bir şey demeden ağır adımlarla yürüyorduk,
vücutlarını doğrultamayan bu hastalara
bakıyor, onları dinliyorduk.
73 Oturan iki kişi gördüm, ısınsın diye yanyana
konan iki kap gibi birbirlerine yaslanmışlardı,
tepeden tırnağa kabuk bağlamışlardı;
76 efendi bekleyen hiçbir uşak,
ya da uykusu kaçan hiç kimse kaşağıyı,
büyük bir öfkeyle kendilerini kaşıyan
79 ama kaşıntılarını yatıştıramayan
bu iki ruhtan
daha hızlı kullanamazdı;
82 sazanın ya da daha büyük bir balığın pullarını
nasıl kazırsa bıçak, onlar da yaraların kabuklarını
tırnaklarıyla öyle kopartıyorlardı.

61/ Ozanların Ovidius ile Lucretius'un.
63/ Aigina = Atina dolaylarında küçük bir ada; Jüpiter'in peri Aigina'yı sevmesini kıskanan Juno, adada veba salgını başlatır; ölü sayısı çoğalınca, Jüpiter karıncaları insana dönüştürerek nüfusu yeniden dengeler.

Rehberim şunları dedi birine:
"Ey parmaklarıyla derisini yüzen,
kimi kez onları kerpeten yerine
kullanan ruh, buradakiler içinde
hiç Latin var mı söylesene,
umarım tırnakların sonsuza dek yarar işine."
"İkimiz de Latiniz, halimiz gördüğün gibi"
diye ağlayarak yanıt verdi iki kişiden biri,
"bizden bilgi isteyen sen kimsin peki?"
Rehberim dedi ki: "Bu canlı ile birlikte
kayadan kayaya gitmekteyim,
ona Cehennem'i gezdirmekle görevliyim."
Bunun üzerine, yaslanmaya son verdiler,
titreye titreye bana döndüler,
konuşmaları duyan başkaları da geldi.
İyi yürekli ustam daha da sokuldu bana,
"Ne istiyorsan söyle onlara" dedi;
söze girdim, onun istediği gibi:
"Adlarınız yeryüzünde
insanların belleklerinden silinmesin,
nice güneşler altında sürüp gitsin,
bana kim olduğunuzu, nereli olduğunuzu söyleyin,
çektiğiniz korkunç işkence
yüreğinizi açmanızı engellemesin."

85/ Rehberim = Vergilius.
89/ Latin = İtalyan.
94/ Rehberim = Vergilius.
100/ İyi yürekli ustam = Vergilius.
105/ Nice güneşler altında = uzun yıllar

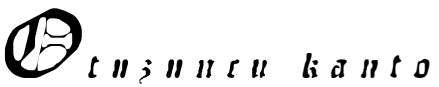

"Arezzo'luyum ben, Siena'lı Albero beni
ateşe attırdı" diye yanıt verdi biri,
"ama ölümüme yol açan olay değil, burada oluşumun nedeni.
Doğrusu, bir gün iş olsun diye
'Havada uçabilirim' demiştim ona;
meraklı çok, aklı biraz kıt biriydi,
ona da öğretmemi istedi bu hüneri;
Daidalos gibi kılamadığım için kendisini,
oğlu gibi sevdiği birine yaktırdı beni.
Ama yanılmaz Minos, on hendeğin sonuncusuna
gönderdi beni, çünkü simya
ile uğraşmıştım dünyada."
Ozana dedim ki: "Siena'lılar gibi
budala insanlar olabilir mi?
Fransızlar bile böyle değildir."
Sözlerimi işiten öteki cüzamlı
yanıt verdi: "Ama ayrı tutmalı
giderleri düşüren Stricca'yı,
bu tohumun yetiştiği
bahçede, yemeklere pahalı karanfil ekmeyi
akıl eden Niccolò'yu; uğrunda

109/ Arezzo'luyum ben = simyacı ve kalpazan Griffolino; Siena'lı Albero tarafından yakılarak öldürtülmüştür.
116/ Daidalos = kapatıldığı Labyrinthos'tan, kanat yaparak oğlu Ikaros'la birlikte kaçıp Sicilya'ya kadar uçan Atinalı sanatçı; (Ikaros babasının uyarısını dinlemeyip güneşe yaklaşınca, kanatlarını tutan balmumu eridiği için denize düşer.)
117/ Oğlu gibi sevdiği birine = Siena piskoposu.
118/ Minos = Bkz Cehennem V(4)
121/ Ozana = Vergilius'a.
126/ Stricca = Stricca de' Salimbeni; parasını har vurup harman savurmuştur; (Dante "giderleri düşüren" diyerek alay ediyor); kardeşi Niccolò ise Siena mutfağına, o dönemde çok pahalı olan karanfili getirmiştir.

Caccia d'Asciano'nun, bağlarını korularını
elinden çıkardığı, Abbagliato'nun da
aklını kullandığı çeteyi de ayrı tutmalı.
Siena'lılara karşı seni destekleyenin
kim olduğunu öğrenmek için
gözlerini bana çevirirsen, madenlerin
arılığını bozan simyacı
Capocchio'nun izdüşümünü göreceksin;
gözlerim yanıltmıyorsa beni,
hep anımsayacaksın doğayı nasıl alt ettiğimi."

130/ Caccia d'Asciano = çok varlıklı Scialenghi ailesinden.
131/ Abbagliato = Bartolomeo de' Folcacchieri (Dante "aklını kullandığı" diyerek adı geçenin akılsızlıkla alay ediyor.)
137/ Capocchio = 1293'te Siena'da diri diri yakılan Floransalı simyacı; Dante'nin arkadaşı.

1 Juno'nun Semele yüzünden
Thebai soyuna diş bilediğini
üstüste belli ettiği günlerde,
4 Athamas'ın gözü öyle dönmüştü ki,
kucağında iki çocuğuyla birlikte
karısının geldiğini görünce,
7 "Ağları gerelim, dişi aslanla yavrularını
tuzağa düşürelim" diye bağırdı;
sonra aman vermez pençelerini açtı,
10 adı Learco olan çocuğu yakaladı,
bir kayaya fırlatıp parçaladı;
kadın öbür çocukla suda boğuldu.
13 Ve talih, astığı astık kestiği kestik
Troyalıların burnunu sürtüp de,
krallık kralla birlikte göçtüğünde,
16 kederli, bitkin, tutsak Hekabe,
Polyksene'nin öldüğünü, oğlu Polydoros'un da
denizin kıyısında

1/ Juno = Hera ile bir tutulan Romalı tanrıça; Jüpiter'in karısı; kadınların koruyucusu sayılır; Jüpiter Thebai kralı Kadmos'un kızı Semele ile onu aldatır.
4/ Athamas = Tanrı Aiolos'un oğlu, Semele'nin kaynı; Juno tarafından çıldırtılır; karısı İno'yu dişi aslan sanıp, oğlu Learco'yu taşlara çarparak öldürür; karısı ve öbür oğlu Melicerta ise denizde boğulur.
16/ Hekabe = Troya kralı Priamos'un karısı; Polyksene ile Polydoros'un anaları; Troya yenilince Yunanlıların

cansız yattığını görünce,
köpekler gibi ulumuştu,
çünkü acıdan kudurmuştu.
Ama ne Thebai'nin, ne Troya'nın öfkesi,
hayvanlara, insanlara eziyet etmede,
önüne çıkanları ahırdan salınan
bir domuz gibi koşarak ısıran,
solgun ve çıplak iki gölge gibi
acımasız değildi.
Gölgelerden biri Capocchio'nun yanına geldi,
dişlerini onun ense köküne geçirdi,
yüzüstü yerde sürükledi.
Tir tir titreyen Arezzo'lu dedi ki:
"Bu çılgının adı Gianni Schicchi,
herkesin ensesinde boza pişirir."
"Bakarsın öteki de, dişlerini sana geçirir"
dedim, "o buradan gitmeden önce,
bana onun kim olduğunu söyle."
Dedi ki: 'Sevda yasalarını çiğneyen,
babasının koynuna giren
ahlaksız Myrrha'nın eski ruhu bu.

eline tutsak düşer; kızının Akhilleus'un (Akhilleus kızı sevmiştir) mezarı üstünde kurban edilmesine tanık olur, oğlunun ölüsünü görür ve çıldırır; Ovidius *Metamorphoseis* adlı yapıtında bu olayı anlatır.

26/ İki gölge = Gianni Schicchi ile Myrrha.

28/ Capocchio Bkz Cehennem XXIX(137).

31/ Arezzo'lu = Griffolino d'Arezzo; Bkz Cehennem XXIX(109).

32/ Gianni Schicchi Floransalı Cavalcanti ailesinden; Buoso dei Donati ölünce, oğlu Simone ölüyü yatakran kaldırır, Gianni Schicchi'yi babasıymış gibi yatağa yatırır, noter getirip kendi çıkarına bir vasiyetname düzenletir; Bkz Cehennem XXV(35).

39/ Myrrha = Kıbrıs kralı Kinyras'ın kızı; babasına âşık olur, başka bir kadının kılığına girerek onunla yatar; bu ensest ilişkiden Adonis doğar.

Başka birinin kimliğine girdi,
babasıyla öyle günah işledi,
şurada koşan da,
sürünün en iyi dişisini
elde etmek için, tıpkı onun gibi
kılık değiştirdi, Buoso Donati kılığına girdi,
yasaya uygun vasiyet düzenledi."
Gözlerimi diktiğim bu iki öfkeli
gidince, kalan soyu bozuklara bakmak için döndüm.
Lavtaya benzeyen birini gördüm,
bedenin çatallaştığı yerden
bacakları kesilmişti sanki.
Vücudu su toplamıştı,
organlar arasında orantı kalmamıştı,
o yüz sanki o karnın değildi,
susuzluktan dudaklarından biri
burnuna, öbürü çenesine yönelen bir hasta gibi,
dudakları açıktı.
Dedi ki bize: "Sizler ki
bu acılar ülkesinde, nasıl oluyorsa
ceza çekmiyorsunuz, bakın da
görün Adamo ustanın başına gelenleri;
yaşarken ne istedimse elde ettim,
ama şimdi bir damla su peşindeyim.

42/ Koşan = Gianni Schicchi.
43/ Sürünün en iyi dişisi Buoso Donati'nin en güzel atı.
61/ Adamo = büyük olasılıkla İngiliz kökenli kalpazan; yirmi dört ayar altın yerine yirmi bir ayar altın kullanarak Floransa florini basması ekonomik bunalıma yol açmış, yakılarak öldürülmüştür (1281).

Casentino'nun yeşil tepelerinden,
Arno'ya doğru süzülürken,
kıyılarına serinlik ve nem getiren
dereler, hiç gitmiyor gözlerimin önünden,
ve bunların özlemi, avurtlarımı çökerten
illetten daha çok kurutuyor içimi.
Şaşmaz adalet cezalandırırken beni,
günah işlediğim yerden
yararlanıyor, artırmak için çektiklerimi.
Oradaki Romena'da öğrendim, Battista'nın resmini
taşıyan sikkeyi taklit etmeyi;
bu nedenle dünyada bıraktım kül olmuş bedenimi.
Ama Guido'nun, Alessandro'nun ya da
kardeşlerinin alçak ruhlarını görebilsem burada,
Fonte Branda'yı bile değişmem buna.
Çevrede koşuşan öfkeli ruhlar doğru söylüyorsa,
bunlardan biri çoktan gelmiş buraya;
ama neye yarar, elim kolum bağlıysa?
Yüz yılda bir adım gidecek
gücüm olduğunu bilseydim,
çukurun çevresi on bir mil,

64/ Casentino = Arno ırmağının yukarı vadisi.
73/ Romena = Guidi kontlarının (Guido, Alessandro, Aghinolfo kardeşler) şarosu; Adamo'yu düşük ayarlı para basmaya bunların zorladıkları söylenir.
73/ Battista'nın resmi = Floransa'nın koruyucusu sayılmış Giovanni Battista'nın resminin bulunduğu sikke.
77/ Kardeşlerinin = Aghinolfo'nun.
78/ Fonte Branda = Siena'daki ünlü çeşme; ancak Adamo kendi memleketinden söz ettiğine göre, Romena dolaylarındaki Branda pınarını belirttiğini düşünmek daha doğru olur.
80/ Bunlardan biri = Guidi kardeşlerden birinin ruhu; Guido 1300'den önce ölmüştü.

eni de yarım mil demezdim,
çoktan yola çıkardım,
bu iğrenç adamlar arasında onu arardım.
Onların yüzünden bu murdarların yanına atıldım,
onlar yöneltti beni üç ayar
eksik florin basmaya."
Dedim ki ona: 'Sağ yanında
birbirine sarılı yatanlar,
kışın ıslak elden çıkan buhar gibi tütenler kim?"
"Buraya atıldığımda buradaydılar"
diye yanıt verdi, "hiç kıpırdamadılar,
sanırım sonsuza dek de kıpırdamazlar.
Biri, Yusuf'u haksız yere suçlayan kadın;
öteki de Troyalı üçkâğıtçı, Yunan Sinon:
için için yanıyorlar, leş kokulu duman salıyorlar."
İçlerinden biri, belki de
bu aşağılayıcı sözlere alındı,
onun kösele gibi göbeğine bir yumruk attı.
Göbek davul gibi ses çıkardı;
Adamo usta da, adamın suratına kolunu indirdi,
bu vuruş da yumruktan hafif değildi,
sonra dedi ki: "Gerçi gövdem ağırlaştı,
kıpırdayacak gücüm kalmadı,
ama kolum bu işe yeterli hafiflikte."

97/ Yusuf'u haksız yere suçlayan kadın = Yakup peygamberin oğlu Yusuf'tan yüz bulamayınca, sarkıntılık ettiği gerekçesiyle onu kocasına şikâyet eden kadın; (Mısırlı Potiphar'ın karısı); Bkz *Kitabı Mukaddes*, Tekvin 39.

98/ Sinon = Troyalıları kandırarak, içi asker dolu tahta atın kente alınmasını sağlayan kişi.

100/ İçlerinden biri = Sinon.

102/ Kösele gibi = kösele gibi sert ve gergin.

Beriki yanıt verdi: "Hiç de böyle
değildi yakılmaya giderken,
ama yerinde duramıyordu para basarken."
Şiş karınlı konuştu: "Doğru diyorsun bu konuda;
ama Troya'da gerçeği sorduklarında,
hiç de doğru tanıklık yapmadın."
'Ben yalan söylediimse, sen de sahte sikke bastın"
dedi Sinon, "tek günah işledim ben,
ama sen, iblisten büyük günahkâr olmalısın!"
"Hain, tahta atı anımsa"
diye yanıt verdi şiş karınlı,
"herkes öğrensin de, ders olsun sana."
'Susuzluktan dilin kuruyorsa" dedi Yunanlı,
"hak ettin bunu, irinli su da şişirip karnını
gözlerinin önüne perde olmalı."
Kalpazan dedi ki: "Her zaman olduğu gibi
ağzından inciler dökülüyor;
evet susuz kaldım ben, karnım da su topladı,
ama senin de ateşin var, başın ağrıdan çatlıyor,
yalaman için Narkissos'un aynasını,
sanırnam ki bekleyesin sana yalvarmalarını."
Onları dinlerken olanca dikkatimle,
ustam dedi ki: "Bakmayı sürdürüsen böyle,
aramız bozulacak seninle!"

128/ Narkissos'un aynası Narkissos'un kendisine baktığı su; Narkissos suya vuran kendi görüntüsüne sevdalanır.

Onun öfkeli sesini duyunca,
öyle bir utançla döndüm ki ondan yana,
o an, bugün bile aklımda.
Hani insan kötü bir düş görür de,
düşteki olayı özler,
ama bunun düş olmasını ister ya;
o durumdaydım ben de, özür dilemek istiyordum,
ama ağzımı açamıyordum,
ve özür dilemeden, dilemiş oluyordum.
Ustam dedi ki: "Daha az utanç bile
yeter, daha ağır bir kusuru temizlemeye;
her türlü üzüntüden sıyrıl bu nedenle,
rastlantı karşına yine böyle
kavga eden insanlar çıkarırsa,
yanında benim olduğumu unutma:
onları dinlemek yakışmaz sana."

131/ Ustam = Vergilius.
141/ Özür dilemeden dilemiş oluyordum Dante ağzını açmamakla suçluluğunu kabullenmekte, aynı zamanda da özür dilemiş olmaktadır.
142/ Ustam = Vergilius.

Otuz birinci kanto

1 Aynı dil önce utandırdı beni
iki yanağım kıpkırmızı kesti,
ama sonra çaresini verdi;
4 derler ki, Akhilleus'un babasının mızrağı da
öyle bir yara açardı ki,
iyileştirmek için bir daha vurmak gerekirdi.
7 Vadiyi çeviren yamacın tepesinde
acılar vadisine sırtımızı döndük,
hiçbir şey söylemeden yürüdük.
10 Geceden aydınlık, gündüzden karanlıktı ortalık,
gözlerim uzağı seçemiyordu;
birden bir boru sesi duyuldu,
13 öyle güçlüydü ki,
gök gürlese işitilmezdi;
sesin geldiği yöne çevirdim gözlerimi.
16 Şarlman'ın ordusundan olduğu
o büyük bozgundan sonra bile,
Roland daha güçlü çalmamıştır borusunu.

1/ Aynı dil = aynı kişi, Vergilius.
4/ Akhilleus'un babasının mızrağı = Akhilleus'a babasından kalan mızrak, uçtan yaralara değdirilince bu yaraları iyileştirirdi; Bkz Cehennem V(66).
7/ Acılar vadisi = sekizinci daire.
13/ Boru = Nemrud'un borusu

17/ Büyük bozgun = Frank kralı Şarlman'ın (Charlemagne) 778'de Roncevaux'da Endülüs Emevileri karşısında uğradığı bozgun; Şarlman'ın yeğeni Roland da bu savaşta ölür; artçılara komuta eden Roland, düşman saldırısı karşısında boru çalarak

Başımı o yöne çevirince
bir sürü yüksek kule görür gibi oldum;
"Burası neresi?" diye ustama sordum.
Yanıt verdi: "Bu karanlıkta uzağa bakmaya
kalkışınca, düş gücün oyun oynadı sana.
Uzaklığın insanı
ne denli yanılttığını
kendin de göreceksin, oraya varınca;
biraz acele et şimdi."
Sonra sevgiyle elimi tutup dedi ki:
"Daha ileri gitmeden önce,
göreceklerin seni şaşırtmasın diye
bil ki, kule değil hiçbiri,
hepsi birer dev, göbeklerinden
ayaklarına dek gömülüler kuyuya."
Sis dağılınca, havada biriken
buharın gizlediği nesneleri
göz nasıl yavaş yavaş seçmeye başlarsa,
ben de yaklaştıkça,
gözlerim yoğun karanlığı deliyordu,
yanılgım azalırken, korkum çoğalıyordu.
Çünkü, Montereggion kalesinin daire biçimi
surlarında yükselen kuleler gibi,
kuyunun çevresinde de, kule benzeri

Şarlıman'dan yardım ister; sekiz mil ötedeki Şarlıman boru sesini duyar ama Roland'ı kurtaramaz; Roland. 1200'de yazılan ünlü Fransız destanı *La Chanson de Roland* ile. İtalyan yazar Ariosto'nun (XV.yy) *Orlando Furioso* adlı destanının kahramanıdır.

21/ Ustama = Vergilius

40/ Montereggion = Montereggione, Siena dolaylarında surlarla çevrili kasaba.

yarım gövdeli korkunç devler sıralanıyordu,
Jüpiter her gürleyişinde,
göklerden onlara tehditler savuruyordu.
Şimdiden bunlardan birinin yüzünü,
omuzlarını, göğsünü, karnının bir bölümünü,
yana sarkmış iki kolunu görüyordum.
Bu hayvanları yaratmaya son veren doğa,
Mars'ı onlardan yoksun kılmakla
hiç kuşkusuz doğru bir iş yaptı;
balinalarla fillere dokunmadığına göre,
aklı başında biri, bunun ne yerinde,
ne doğru bir karar olduğunu hemen anlamalı:
çünkü akıl, kötü niyetle
kaba kuvvetle birleşirse,
kimse karşı koyamaz bu güce.
Devin suratı dolgun, uzundu,
Roma'daki San Pietro kozalağına benziyordu;
öteki kemikler de buna göreydi;
belinden aşağısını gizleyen kuyu
öyle iri bir gövdeyi açıkta bırakıyordu ki,
üç Frison bile başaramazdı

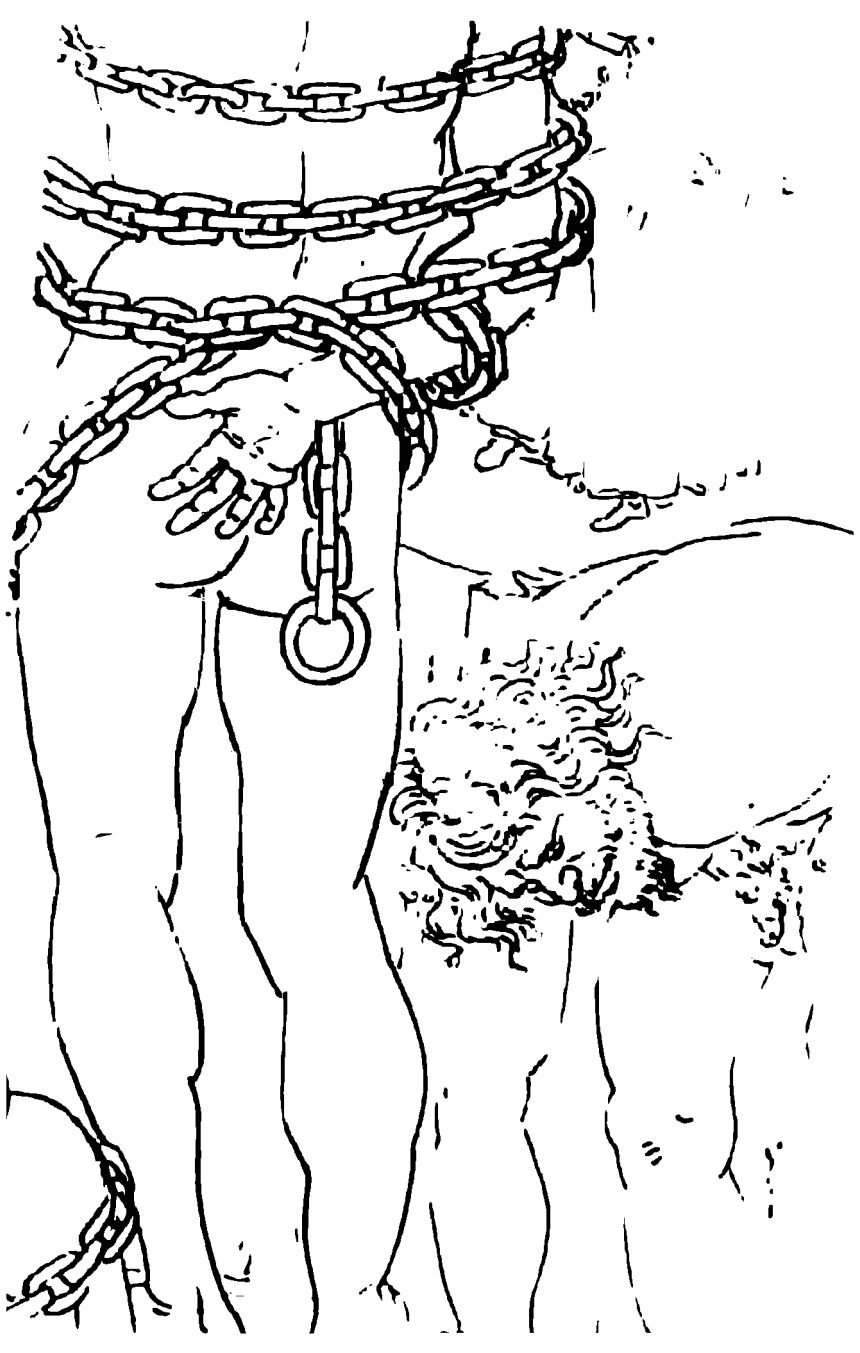
44/ Jüpiter = Bkz Cehennem XIV (58).
60/ Mars = Bkz Cehennem XXIV (144).
61/ Doğru bir iş yaptı = çünkü savaşçılı devlere yer olmayacaktı artık.
64/ San Pietro kozalağı = Dante dönemindi Roma'daki San Pietro kilisesinin önünde bulunan bronz kozalak (bugün Vatikan'dadır); bir çeşme süslemesi olarak yapılan kozalağın yüksekliği dört metreydi.
63/ Frison = Hollanda'nın Frisia bölgesinde oturanlar, ortaçağda dünyanın en uzun boylu insanları sayılıyordu.

saçlarına ulaşmayı:
çünkü giysinin düğmelendiği
noktadan aşağıya, en az otuz karış vardı.
Daha tatlı sözlerin yakışmadığı
bu ağız: "*Raphael may amech zabi almi*"
diye bağırmaya başlamıştı.
Rehberim dedi ki ona: "Ey budala, borunu kavra da,
içini öfke ya da başka bir tutku kapladığında,
kendini onunla oyala!
Boynunu yokla, boynuna bağlı
kayışı göreceksin orada,
ey şaşkın ruh, boru iri göğsünde asılı durmakta."
Sonra bana dedi ki: "Nemrud bunun adı,
kendi kendini suçluyor, çılgın düşüncesi
yeryüzünü aynı dili konuşmaz kıldı.
Boşver ona, boşuna tüketme nefesini,
çünkü anlamaz hiçbir dili,
kimsenin anlamadığı gibi onun konuştuğu dili."
Sola doğru yürüdük bunun üzerine,
bir ok atımı gidince,
öteki dev göründü, daha korkunç, daha iriydi.

66/ Otuz karış = yaklaşık yedi metre; bu durumda Nemrud'un boyu 27 metre oluyor.
68/ *Raphael may amech zabi almi* = anlamsız sözcükler; Nemrud'un ağzından çıkan, Arapça ve Yahudice'yi çağrıştıran bu anlamsız sözcüklerle Dante, Babil'deki dil karmaşasını vurguluyor.
70/ Rehberim = Vergilius.
76/ Nemrud = Babil'in ilk kralı; Babil Kulesini yaptırdığı söylenir; bu yüzden Tanrı tarafından cezalandırılır; Babil Kulesi değişik dillerin ortaya çıkmasına yol açar; *Kitabı Mukaddes*'te Nemrud'un böyle iri yarı olduğuna ilişkin bir bilgi yoktur.

Hangi usta onu böyle zincirlemişti
bilemem, ama sağ kolu geriye,
öteki kolu öne bağlıydı bir zincirle,
zincir boyundan aşağıya sarkıyordu,
bedenin görünen bölümüne
tam beş kez dolanıyordu.
"Bu kendini bilmez, yüce Jüpiter'le
boy ölçüşmeye kalktı,
ağzının payını da gördüğün gibi aldı"
dedi rehberim. "Ephialtes'tir adı,
devler tanrılara başkaldırınca ortaya atıldı,
ama oynatamıyor şimdi, o zaman kullandığı kollarını."
Dedim ki: "Eğer olabilirse,
gözlerimle görmek isterdim, Briareus adlı
devlerin devini."
Yanıt verdi: "Antheus'u göreceksin az ötede,
hem konuşuyor, hem zincirli değil,
günahların en dibine indirecek bizi.
Senin görmek istediğin, çok daha ileride,
onun da her yeri bağlı bunun gibi,
yüzü daha korkunç olmasa, tıpkı bunun benzeri."
Hiçbir deprem hiçbir kuleyi,
sanırım ki, debelenen Ephialtes gibi
sallamış olsun. Her zamankinden

94/ Rehberim = Vergilius.
94/ Ephialtes = Jüpiter'e karşı çıkan devlerden; Olimpos'un doruğuna tırmanmaya kalkmıştır.
95/ Briareus = devlerin en irisi, en korkuncu; elli başı, yüz eli vardı, elli kalkan taşır, alev kusardı.
100/ Antheus = Neptunus'la Yer'in oğlu, Jüpiter'e başkaldırmayan tek dev; anasına (Yer'e) dokundukça gücü arttığı için, Herakles tarafından boğularak öldürülür
107/ Ephialtes = kardeşiyle birlikte Olympos dağının üstüne iki dağ ekleyip göge tırmanmaya kalkınca Jüpiter tarafından öldürülen dev.

çok ürktüm o an ölümden,
zincirli olduğunu görmesem
kuşkusuz ölürdüm ödleklikten.
Yolumuzu sürdürüp Antheus'un yanına geldik,
kuyunun üstünde kalan kesimi tam beş alle idi,
başı bu uzunluğun içinde değildi.
"Sen ki vaktiyle, Annibal'in,
şanlar kazanan Scipion'un önünden askerleriyle
birlikte kaçtığı mutlu vadide,
tam bin aslan ele geçirmiştin;
sen ki, kardeşlerinin katıldıkları büyük savaşa
katılabilseydin, yeryüzü çocuklarına
savaşı kazandırırdın herkesin inandığı gibi;
haydi utanma da aşağıya,
Kokytos'un buz tutmuş sularına indir bizi.
Tityos'a ya da Typhoeus'a gönderme bizi:
haydi suratını asma da, biraz eğil şimdi,
yanımdaki, burada özleneni verebilecek bir kişi.
Önüne ün katabilir yeryüzünde,
çünkü canlı, uzun bir ömür var önünde
yüce Tanrı aksine karar vermedikçe."

113/ Alle = Felemenklerin kullandıkları yaklaşık yedi metrelik bir ölçü.
117/ Mutlu vadi = Zama vadisi; ikinci KartacaRoma savaşında Scipion bu vadide Annibal'i yenilgiye uğratmıştı.
118/ Bin aslan ele geçirmiştin = Antheus aslanla beslenıyordu.
119/ Kardeşlerinin katıldıkları savaşa = devlerle tanrılar savaşı; Antheus bu savaş sırasında daha doğmamıştı.
120/ Yeryüzü çocuklarına = devlere.
123/ Kokytos = Bkz Cehennem XIV (119).
124/ Tityos, Typhoeus = iki dev; ilkini Apollon okla, ikincisini Jüpiter yıldırımla öldürmüştür.
126/ Yanımdaki = Dante.
126/ Burada özlenen = ün.

Ustam bunları dedi, öteki de, vaktiyle
Herkül'ü sıkan ellerini uzattı
hızla, ustamı yakaladı.
Vergilius yakalandığını
anlayınca: "Yaklaş da sana tutunayım" dedi,
beni kollarına aldı, tek vücut kıldı ikimizi.
Bir bulut geçerken, eğik olduğu yönden
Garisenda'ya bakan biri,
nasıl ters yöne eğilmiş görürse kuleyi,
öne eğilmesini beklerken,
Antheus da öyle göründü gözüme,
başka bir yola sapmak geçti içimden.
Ama o, Lucifer'le Yahuda'yı yutan uçurumun dibine
indirdi bizi özenle;
uzun süre eğik kalmadı,
bir gemi direği gibi yeniden yukarı kalktı.

130/ Ustam = Vergilius.
137/ Garisenda = Bologna'daki ünlü eğri kule. Dante'nin döneminde bugünkünden daha yüksekti.
142/ Lucifer = şeytan.
142/ Yahuda = Bkz Cehennem IX (1.7)

Otuz ikinci kanto

Dizelerim, öteki kayaların üzerine bindiği
bu korkunç deliğin gerektirdiği gibi
sert ve acı olabilseydi,
daha eksiksiz dile gelirdi
düşüncemin özü; ama böyle dizelerden yoksunum
ve çekine çekine konuşuyorum:
çünkü evrenin tümünün dibini
anlatmak, ne hafife alınmalı,
ne de, ana baba diyen bir dilin işi olmalı.
Thebai'nin surlarını yapan Amphion'a yardım eden
kadınlar, bani de destekleseler,
sözlerim gerçeklere uygun düşse.
Ey anlatılması zor bu yerde
oturan en büyük lanetliler,
koyun ya da keçi olsaydınız keşke!
Devin ayaklarının altındaki
kuyunun karanlık dibine geldiğimizde,
gözlerim hâlâ yüksek duvarda gezinirken,

7/ Evrenin tümünün dibini = dünya evrenin merkezi sayılıyordu.
9/ Ana baba diyen bir dilin işi olmalı = çoluk çocuk işi olmamalı.
10/ Amphion'a yardım eden kadınlar = Jüpiter'in oğlu olan Amphion, Thebai'nın surları yapılırken lirini çalmış, taşlar çalgının sesine kapılarak kendi kendilerine istenilen sıraya girmişlerdi; Amphion'a esin perileri (Musa'lar) arka çıkmışrı; Bk: Cehennem II(7).

bir ses duydum, dedi ki: "Dikkat et yürürken!
Yoksa acılı kardeşlerinin
başlarını çiğnersin."
Başını çevirdim bunun üzerine,
bir göl gördüm önümde, ayaklarımın dibinde,
donmuştu, sudan çok camı andırıyordu.
Avusturya'daki Tuna da, uzaklarda
buz gibi gökler altındaki Tanai da, kış aylarında
asla böyle kalın bir buzla kaplanmazdı,
eğer Tambernicchi ya da Pietrapana
üstüne düşecek olsa,
bu buzun kenarı bile çatlamazdı.
Köylü kızı ekin biçmeyi düşlediğinde, kurbağa
nasıl başını sudan çıkartırsa
ötmek için, acı çeken soluk benizli
bu gölgeler de, utancın kendini belli ettiği
noktaya dek buza gömülmüşlerdi,
dişleri vuruyordu leylek gagası gibi.
Her birinin yüzü aşağıya bakıyordu;
ağızları korkunun, gözleri yüreklerindeki
derdin ürkünç izlerine tanıklık ediyordu.
Yeterince süzünce çevremi, ayaklarımın dibine
baktım, birbirine sarılmış, saçları birbirine
karışmış iki günahkâr gördüm.

23/ Bir göl = Kokytos; Bkz Cehennem XIV(119).
26/ Tanai = Don ırmağı.
28/ Tambernicchi = Apuana Alplerinde bir tepe olabilir.
28/ Pietrapana = İtalya'nın Toscana bölgesinde bugünkü Pania della Croce tepesi.
31/ Köylü kızı ekin biçmeyi düşlediğinde = yaz aylarında.
34/ Utancın kendini belli ettiği nokta = yüz.

"Siz ki, göğüs göğüse vermişsiniz"
dedim, "söyleyin kimsiniz?"
Boyunlarını çevirdiler, yüzlerini kaldırınca,
gözlerinin içini ıslatan yaşlar dudaklarına
döküldü; gözyaşları soğuktan dondu
ve gözleri yumuldu.
Mengene bile iki tahtayı böyle üst üste
bindiremezdi; büyük bir öfkeyle,
tekeler gibi tos vurdular birbirlerine.
Soğuktan iki kulağı da düşmüş,
yüzünü ötekiler gibi yere eğmiş biri:
"Niçin böyle bakıyorsun bize?" dedi.
"Merak ediyorsan bu iki kişinin kimliğini,
bil ki, Bisenzo'nun indiği vadi
babaları Alberto ile bunların.
Anaları aynı, altını üstüne getirsen Kaina'nın,
buza batmayı bunlardan çok hak eden
tek bir gölge bulamazsın;
ne Arthur'un bir vuruşta göğsünü ve gölgesini
deldiği kişi; ne Focaccia; ne de kafası ileriyi
görmemi engelleyen ve Toscana'lı isen,

55/ Bu iki kişi = Mangano kontu Napoleone ve Alessandro kardeşler; 1286 yılında birbirlerini öldürmüşlerdir.
56/ Bisenzo = Toscana bölgesinde bir ırmak.
58/ Kaina = Bkz Cehennem V(107).
61/ Arthur'un bir vuruşta göğsünü ve gölgesini deldiği kişi = kral Arthur'un yeğeni (kimi kaynaklara göre evlilik dışı oğlu) Mordrec; amcasını öldürmeye kalkışınca, Arthur bir kılıçra onu öldürür ve tam o sırada bir güneş ışını yaradan geçer.
62/ Focaccia = Pistoia'lı Vanni dei Cancellieri'nin takma adı; birçok kez elini kana bulamıştır.

64 kimliğini senin de bilmen gereken
Sassol Mascheroni adlı kişi,
tutabilir bunların yerini.
67 Daha fazla söyletme beni,
adım Camicion de' Pazzi,
suçumu hafifletecek Carlin'i beklemekteyim."
70 Soğuktan mora çalan bin yüz daha gördüm;
o günden beri ne zaman donmuş su görsem ürperirim,
bundan böyle de ürpereceğim.
73 Ağırlığı olan nesnelerin yöneldiği merkeze
yaklaştıkça, bu sonsuz soğukta
tir tir titriyordum ben de;
76 isteyerek mi, rastlantı mı, yazgı mı
bilemiyeceğim; başların arasında
giderken, ayağım birinin yüzüne çarptı.
79 Ağlayarak bağırdı: "Niçin çiğnedin başımı?
Montaperti'nin öcünü artırmak amacıyla
gelmedinse, niçin eziyorsun beni?"
82 Dedim ki: "Usta burada bekle beni,
bu kişiyle ilgili bir kuşkuyu gidermeliyim;
sonra istediğin gibi acele ederim."

65/ Sassol Mascheroni = Floransalı Torchi ailesinden; mirasını ele geçirmek için gözetimi altına verilen yeğenini öldürmüştür.
68/ Camicion de' Pazzi = bir akraba katili.
69/ Carlin = Carlino de' Pazzi; Floransalı krallık yandaşlarına ihanet ederek, Piantravigne şatosunun papa yandaşlarının eline geçmesine neden olmuştur; suçu Camicion'un suçundan daha ağırdır.
73/ Merkeze = Dante'ye göre Cehennem'in merkezi dünyanın merkezindedir; dünya ise evrenin merkezidir, Aristoteles fiziğine göre, bu merkez ağırlığı olan nesneleri kendine çeker; günah işleyenleri de Cehennem'in merkezindeki şeytan buraya çeker.
80/ Montaperti = Floransalıların 2 Eylül 1260'da Sienalılar karşısında uğradıkları büyük bozgun.
82/ Usta = Vergilius.

Rehberim durdu, bana ağzına geleni
söylemeyi sürdürene dedim ki:
"Başkalarına söven sen, kim oluyorsun?"
O da: "Antenora'da başkalarının suratını
çiğneyen sen kimsin peki?" dedi,
"canlı bile olsan haddini aşıyorsun."
"Canlıyım, işine de yarayabilirim,
ünse istediğin" diye yanıt verdim,
"adını gözlemlerim arasına katabilirim."
Dedi ki: "İçimden geçen, dediğinin tam tersi;
çekil git buradan, daha fazla yorma beni,
buraya uygun söz etmeyi bilmiyorsun!"
Ense kökünden kavrayıp onu dedim ki:
"Adını söylersen iyi edersin,
yoksa bir tutam saç bırakmam başında."
Dedi ki: "Saçlarımı yolsan da,
başıma bin tekme atsan da,
ne adımı söylerim, ne yüzümü gösteririm sana."
Ellerimi saçlarına dolamıştım,
perçemlerini koparmıştım,
o da gözlerini öne eğmiş uluyordu ki,

85/ Rehberim = Vergilius.
88/ Antenora = vatanlarına ya da partilerine ihanet edenlerin cezalandırıldıkları bölüm; sözcük Antenor'dan türetilmiştir; Antenor'un, tahta atın Troya'ya alınmasına yardım ederek vatanına ihanet ettiği söylenir.

106 "Neyin var Bocca?" diye bir başkası seslendi,
"dişlerinin vurması yetmedi de, havlıyor musun şimdi?
Yoksa iblis mi soktu bir yerini?"
109 "Artık konuşmana gerek kalmadı, hain lanetli"
dedim; "utancına yeni haberler
ekleyeceğim yeryüzünde."
112 "Defol git, anlat ne istersen"
diye yanıt verdi, "ama buradan gidebilirsen
deminki gevezeden de söz etmeyi unutma.
115 Fransızların paralarına ağlıyor burada:
'Günahkârların buz kestikleri yerde
Duera'lıyı da gördüm' dersin.
118 'Başka kim vardı?' diye sorarlarsa,
Floransa'nın boğazladığı
Beccheria'lı yanı başında.
121 Gianni de' Soldanier ise, sanırım az ötede,
Ganellone ve herkes uyurken Faenza'nın kapılarını
açan Tebaldello ile birlikte."

106/ Bocca = Floransalı Bocca degli Abati; Montaperti savaşında, Floransa sancağınını taşımakta olan Iacopo Nocca dei Pazzi'nin elini kesmiştir.
117/ Duera'lı = Buosa da Duera; 1265 yılında, para karşılığında Charles d'Anjou'nun askerlerinin geçmesine karşı koymayarak Lombardiyalı krallık yandaşlarına ihanet etmiştir; Bkz Cehennem XIX(98).
120/ Beccheria'lı = krallık yandaşlarıyla işbirliği yapmakla suçlanarak idam edilen (1258) Vallombrosa rahibi Isaiano.
121/ Gianni de' Soldanier = Floransalı krallık yandaşı; daha sonra papa yandaşlarına katılmıştır; Dante onu da Antenora'ya yerleştirerek, ilkelere ihaneti de vatana ihanet gibi değerlendiriyor.
122/ Ganellone = Roncevaux'da Roland'ın yenilmesinde etkili olan ünlü haydut; Bkz Cehennem XXXI (17).
123/ Tebaldello = gece kent kapılarını açarak Faenza'yı Bologna'lılara teslim eden Tebaldello degli Zambrasi.

Buradan uzaklaşmıştık ki,
aynı çukurda donmuş iki ruh gördüm,
birinin başı ötekinin başına şapka olmuştu sanki;
acıkınca nasıl ekmek yenirse, üstteki,
beyinle ensenin birleştiği
yerden, dişlerini ötekine geçirdi:
Tydeus nasıl dişlediyse
Menalippos'un şakaklarını,
o da öyle kemirdi kafayla birlikte her şeyi:
"Sen ki" dedim, "öfkeni bir hayvan gibi
kusuyorsun yediğin kişiye,
niçin böyle davrandığını söyle,
haklıysan ondan şikâyet etmede
kim olduğunuzu, onun suçunu öğrenirsem,
karşılıksız bırakmam bunu yeryüzünde
dilim hâlâ konuşuyorsa elbette."

130/ Tydeus = Thebai'ye karşı yapılan yediler seferi sırasında, kendisini yaralayan Melanippos'u öldürür ve düşmanının kesik kafasını kemirir.
139/ Dilim hâlâ konuşuyorsa = sağ kalırsam.

Otuz üçüncü kanto

Günahkâr, o iğrenç yemekten başını
kaldırdı, ensesinden kemirdiği
kellenin saçlarıyla sildi ağzını.
Sonra dedi ki: "Konuşmadan önce, düşüncesi
bile yüreğimi ezen umarsız acıyı
dile getirmemi istiyorsun belli ki.
Sözlerim, kemirdiğim hainin
yüz karasını artıracaksa,
konuşurken ağladığımı da göreceksin.
Kimsin, buraya nasıl geldin
bilmiyorum; ama konuşmana bakılırsa
belli ki Floransa'dan gelmişsin.
Bil ki, Ugolino kontuydum ben,
bu da başpiskopos Ruggieri,
niçin böyle davrandığımı öğreneceksin şimdi.
Güvenmiştim ona, oyun oynadı bana,
hapse düştüm, ardından öldürüldüm,
bilmeyen yok bunları;

13/ Ugolino kontuyum = Ugolino della Gherardesca; krallık yandaşı bir ailedendi; Pisa'yı kurtarmak için Floransalı ve Lucca'lı papa yandaşlarına bazı kaleleri verdi; Cenevizlilerle barış imzalaladı; ama krallık yandaşları ayaklandılar ve başpiskopos Ruggieri, Ugolino'yu, çocuklarını (Gaddo ile Uguiccione) torunlarını (Anselmuccio ile Brigata sanlı Nino) bir kuleye kapattı, aç bırakarak öldürdü (1289).

ama bir şey var ki bilemezsin,
nasıl öldüğümü şimdi öğreneceksin,
bana işkence yapıp yapmadığına karar vereceksin.
Benim yüzümden, Açlık Kulesi
adı verilen, benden sonra daha bir sürü kişiyi
konuk eden zindanın deliğinden
kaç kez ayın doğuşuna tanık olmuştum ki,
bir gece kötü bir düş görünce,
aralandı geleceği örten perde.
Bu adam, kurtla yavrularını, Lucca'yı
Pisa'lıların görmelerini engelleyen tepeye
süren avın düzenleyicisi oldu düşümde.
En öne yerleştirmişti Gualandi'leri,
Sismondi'leri, Lanfranchi'leri,
yanlarına incecik, çevik dişi köpekler vermişti.
Kısa bir kovalamadan sonra, pes etti
baba da, çocuklar da, böğürlerine sivri
dişlerin saplandığını gördüm sanki.
Gün doğmadan uyandığımda,
çocuklarım ağlıyordu uykularında,
ekmek istiyorlardı benden.
İçime doğanı düşünüp de üzülmezsen,
acıma nedir bilmiyorsun sen;
neye ağlayacaksın, buna gözyaşı dökmezsen?

23/ Bir sürü kişiyi konuk eden Açlık Kulesi 1318 yılına dek zindan olarak kullanılmıştır.
25/ Kaç kez ayın doğuşuna tanık olmuştum = aylar geçmişti; Ugolino 1288 yılı Temmuz'unda tutuklanır, 1289'da ölür.
28/ Bu adam = başpiskopos Ruggieri.
29/ Tepeye = Lucca ile Pisa arasındaki S. Giuliano tepesi.
31/ Gualandi'ler, Sismondi'ler, Lanfranchi'ler = başpiskopos Ruggieri ile işbirliği yapan Pisa'nın önde gelen aileleri.

Çocuklar artık uyanmıştı,
bize azık getirdikleri saat yaklaşmıştı,
herkes gördüğü düşün etkisinde kalmıştı;
o sırada korkunç kulenin alt kapısını
çiviliediklerini duydum;
hiçbir şey demeden çocuklarımın yüzüne baktım.
Ağlamıyordum, içim taş kesmişti:
onlar ağlaşıyordu; Anselmuccio: 'Neyin var baba,
niçin bize böyle bakıyorsun?' dedi.
Yanıt da vermedim, ağlamadım da,
ne o gün, ne de ertesi gece
güneş yeniden yükselinceye dek dünyanın üzerinde.
Bu acılar zindanının içine
biraz güneş ışığı süzülüp de,
dördünün de yüzünde kendi görüntümü görünce,
acıdan iki elimi de ısırdım;
onlar bunu açlıktan yaptığımı sandılar,
hemen yerlerinden fırladılar,
'Baba bizi yersen, acımız azalır,
bu bedeni sen vermiştin bize,
geri al şimdi' dediler.
Kendimi yatıştırdım, üzmemek için onları;
o gün de ertesi gün de açmadık ağızlarımızı;
ey kara toprak niçin açmıyorsun kapılarını?

49/ Herkes gördüğü düşün etkisinde
Ugolino hepsi düşünde öleceğini

Dördüncü güne geldiğimizde
Gaddo ayaklarımın dibine uzandı,
'Baba yardım etmeyecek misin bana?' dedi.
Ardından öldü; nasıl görüyorsan şimdi beni,
tanık oldum üçünün de peşpeşe ölümüne,
beşinci günle altıncı gün içinde;
körelmişti gözlerim, her birini elledim,
ölümlerinin ardından iki gün onlara seslendim.
Acının yapamadığını açlık başardı sonunda."
Bunları dedikten sonra gözlerini
kaydırdı, kemik ısıran bir köpek gibi
dişledi o talihsiz kelleyi.
Ey Pisa, *si*'nin yankılandığı
o güzel yöre halkının yüz karası,
madem ki komşuların seni cezalandırmada
ağır davranmakta, bari Capraia ile Gorgona
gelip Arno'nun ağzını tıkasa da,
içinde yaşayanlar boğulsa sularda!
Çünkü, Ugolino kontu senin kalelerine
ihanet etmekle suçlansa bile,
çocuklarına etmeyecektin bunca işkence.
Ey yeni Thebai, yaşları suçsuz kılıyordu
Brigata'yı da, Uguiccione'yi de
şiirimin daha önce değindiği öteki ikisini de.

73/ Körelmişti gözlerim = açlıkran gözlerim görmez olmuştu.
73/ Her birini = çocuklarını ve torunlarını.
75/ Açlık başardı sonunda = açlıktan öldüm; (kimi yorumcular da, Ugolino'nun Ruggieri'nin kafarasını kemirmesinden yola çıkarak, bu dizenin çocuklarını ve torunlarını yediği anlamına geldiğini ileri sürerler.)
79/ Si'nin yankılandığı o güzel yöre = İtalya (İtalyancada si = evet.)
82/ Capraia ile Gorgona = Arno ırmağının ağzına yakın iki küçük ada.

Biraz daha ilerledik,
buzun başka insanları örttüğü bir yere geldik,
bunların aşağıya değil, yukarıya dönüktü yüzleri.
Gözyaşları ağlamalarına engel oluyordu,
gözlerden boşalmayan acı içe dönüyor,
yüreklerin sıkıntısını daha da artırıyordu;
çünkü ilk yaşlar katılaşıyordu,
kirpiklerin altındaki çukuru dolduruyor,
sanki billur bir siper oluşuyordu.
Soğuğun etkisiyle
yüzüm buz kesmişti, bir nasır gibi
duyarlığı yitmişti,
ama yine de bir rüzgâr estiğini sezince,
dedim ki: "Usta, nereden geliyor bu esinti?
burada buhar yoktu hani?"
O dedi ki: "Birazdan varacağımız yerde
gözlerinle göreceksin esintinin kaynağını,
gözlerin verecek sorduğun sorunun yanıtını."
Buzun içine gömülü zavallılardan biri,
şöyle seslendi: "Ey Cehennem'in dibine
gönderilen acımasız ruhlar,
şu katı perdeyi kaldırın da yüzümden,
gözyaşlarım donmadan yeniden,
yüreğimin sıkıntısı azalsın biraz."

104/ Usta = Vergilius.
105/ Buhar yoktu = rüzgârın toprağın buharlaşması sonucunda oluştuğuna inanılıyordu; Cehennem'de güneş olmadığına göre bu buharlaşma nasıl gerçekleşebilirdi?
111/ Acımasız ruhlar = keşiş Alberigo, Dante ile Vergilius'u, cezalarını çekmek için Cehennem'in dibine gönderilen iki günahkâr sanıyor.

Dedim ki: "Kim olduğunu söyle
yardımcı olmam için sana, açmazsam gözlerini
buzların dibine ineyim ben de!"
Yanıt verdi: "Keşiş Alberigo benim,
zehirli meyve bahçesinin sahibiyim,
burada incir yerine hurma yemekteyim."
"Nasıl olur, ne zaman öldün sen?" dedim.
"Yeryüzünde kalan bedenim
ne durumda bilemem" diye yanıt verdi.
"Tolomea'nın ayrıcalığı şu ki,
çoğu kez bir ruh, Atropos onu yola
çıkartmadan önce düşer buraya.
Yüzümdeki buzlu gözyaşlarını daha
büyük bir istekle kazıyasın diye,
bil ki, bir ruh benim gibi ihanet ettiğinde,
bir şeytan gelip alır bedenini,
artık şeytan yönetir onu
doluncaya dek vadesi.
Bu durumda ruh, bu mahzene düşer
ve arkamda donmakta olan gölgenin bedeni,
hâlâ yeryüzünde görünüyordur belki.

118/ Keşiş Alberigo = Floransalı papalık yandaşlarının başı, eğlence düşkünü Alberigo de' Manfredi; kendisine hakaret eden yeğeni Alberghetto ile babası Manfredi'yi yemeğe çağırmış, uşaklarına meyve getirin dediğinde, cellatlar içeri girerek Alberghetto ile babasını öldürmüşlerdir.
120/ İncir yerine hurma yemekteyim = cezamı kat kat çekmekteyim.
124/ Tolomea = konuklarına ihanet edenlerin bulunduğu, dokuzuncu dairenin üçüncü bölümü; Tolomea sözcüğü, kendisine sığınan Romalı general Pompeius'u öldüren Mısır kralı Ptolemaeus'tan türetilmiş olabilir.
125/ Atropos = ömür ipliğini kesen tanrıça.

Yeni geldinse tanırsın sen de:
Ser Branca d'Oria'dır adı,
yıllar oldu buraya atılalı."
"Sanırım beni aldatıyorsun" dedim ben de,
"Branca d'Oria ölmedi ki, yiyip içiyor,
yatıp uyuyor, giyinip kuşanıyor."
O dedi ki: "Yukarıda yapışkan ziftin kaynadığı
Malebranche çukuruna
Michel Zanche gelmemişken daha, Branca
bedeninde bir iblis bıraktı kendi yerine,
aynı şeyi yaptı, onunla birlikte
ihanet eden akrabası da.
Haydi artık uzat da ellerini,
açıver gözlerimi." Gözlerini açmadım,
saygı sayılmalıydı bu kaba davranışım.
Ey Cenevizliler, yol yordam bilmez
kötülük yüklü kişiler,
hâlâ ne işiniz var yeryüzünde?
Sizlerden birini gördüm, suçları nedeniyle
Kokytos'a batmıştı ruhu
Romagna'nın en kötü ruhuyla birlikte,
oysa bedeni canlı dolaşıyordu yeryüzünde.

136/ Yeni geldinse = hâlâ Dante'nin bu günahkâr olduğunu sanıyor.
137/ Ser Branca d'Oria = malvarlığını ele geçirmek için, kayınbabası Michel Zanche'yi bir yemek sırasında öldüren (1275) Cenovalı senyör.
150/ Saygı sayılmalıydı bu kaba davranışım = Tanrı'nın cezaya çarptırdığı günahkârın isteğini yerine getirmek Tanrı'ya saygısızlık olurdu.
156/ Romagna'nın en kötü ruhu = keşiş Alberigo.

Otuz dördüncü kanto

1 *"Vexilla regis prodeunt inferni*
bize doğru" dedi ustam; "gözlerini ileri
çevir, görürsün belki gelenleri."
4 Yoğun bir sis bastırdığında,
ya da yarıküremizde gece olduğunda
bir yel değirmeni nasıl görünürse göze,
7 buna benzer bir yapı görür gibi oldum ben de;
sindim rehberimin gerisine
rüzgârdan korunmak için, başka sığınak yoktu çünkü.
10 Gölgelerin baştanbaşa örtüldüğü,
cam içinde bir saman çöpü gibi göründüğü
bir yere gelmiştim, elvermiyor bunu yazmaya şiirim.
13 Kimi ayaktaydı, kim yerdeydi,
kimi başının, kimi tabanlarının üstündeydi;
yay gibi kıvrılıp ayaklarına bakanlar da vardı.

1/ *Vexilla regis prodeunt inferni* Cehennem hükümdarının sancakları ilerliyor (Latince); Cehennem hükümdarı Lucifer, sancaklar ise kanatlarıdır; Dante bu dizeyi Venatius Fortunatus'un (1. yy) bir ilahisinden almıştır.
2/ Ustam = Vergilius.
5/ Yarıküremizde = insanların oturduğu kuzey yarı kürede.
8/ Rehberimin = Vergilius'un.
12/ Bir yere = dokuzuncu dairenin dördüncü ve sonuncu bölümü; burada kendilerine iyilik edenlere ihanet edenler bulunur.

Bir zamanlar güzeller güzeli
olan yaratığa, onu bana gösterecek gibi
yaklaştığımızda, ustam önümden çekildi,
durdurdu beni:
"İşte Dite" dedi, "cesaretini
toplaman gereken yere geldik şimdi."
Nasıl buz kestiğimi, güçten kesildiğimi
sorma bana ey okur, bunu yazamam,
çünkü yeterli sözcükleri bulamam.
Ölmemiştim, ama diri de değildim;
bir nebze aklın varsa kendin tasarla
ne hale geldiğimi, yaşamla ölümden yoksun kalınca.
Acılar ülkesi hükümdarının yarı gövdesi
buzlardan dışarı yükseliyordu;
benim boyum bir devin boyuna daha yakın olurdu
onun kollarına oranla:
buna bakarak, gövdesinin nasıl olduğunu
artık sen hesapla.
Ne denli güzelse vaktiyle, o denli çirkin olduğuna,
yaratıcısına başkaldırdığına
göre, her türlü kötülüğün kaynağı o olmalıydı.
Şaşırdım kaldım,
başında üç yüzü olduğunu görünce.
Kırmızı renkliydi yüzlerden öndeki,

17/ Yaratığa = Lucifer'e; Lucifer Cennet'ten kovulmadan önce meleklerin en güzeliydi. Bkz Cehennem III(7)
18/ Ustam = Vergilius.
20/ Dite = Lucifer; Bkz Cehennem VI(69)
35/ Yaratıcısına = Tanrı'ya.
38/ Üç yüzü = Dante, Hıristiyanlığın üçlem ilkesine gönderme yapıyor. Bkz Cehennem III(5).
39/ Kırmızı = kini simgeler.

omuzlardan eklenmekteydi
öbür ikisi bu yüze
ve tepede birleşiyordu yüzlerin hepsi;
beyazla sarı arasıydı sağ yandaki;
sol yandaki, Nil'in geçtiği
yerlerden gelenlerin rengindeydi.
Her yüzün altında iki kanat vardı,
her kanat dev bir kuş kanadıydı
böyle yelken bile görmemiştim denizlerde.
Kanatlar tüyden yoksundu,
yarasa kanadına benziyordu;
çırptıkça kanatlar, üç rüzgâr esiyordu:
Kokytos bir baştan bir başa buz kesiyordu.
O altı gözüyle birlikte ağlıyordu,
üç çeneye gözyaşlarıyla kanlı salyalar akıyordu.
Her ağızda dişler bir günahkâr öğütüyordu
bir değirmen gibi, böylece aynı anda
üç günahkâr birden işkence görüyordu.
Öndeki günahkârı öyle tırmalıyordu ki,
kimi kez sırtında hiç deri kalmıyordu,
ısırma, solda sıfır kalırdı bunun yanında.
"En büyük cezaya çarptırılan,
şu yukarıdaki ruh" dedi ustam, "İskaryot Yahuda;
başı ağzın içinde, çırpınan ayakları boşlukta.

43/ Beyazla sarı arası = güçsüzlüğü simgeler.
44/ Nil'in geçtiği yerlerden gelenlerin rengi = kara; bilgisizliği simgeler.
62/ Ustam = Vergilius.
62/ İskaryot Yahuda = Bkz Cehennem IX(27).

Baş aşağı duran iki ruhtan,
kara yüzden sarkanı Brutus,
gördüğün gibi, kıvranmakta hiç ağzını açmadan!
İri kıyım öteki de Cassius.
Gece oluyor artık, gitme zamanı geldi,
gördük sayılır her şeyi."
İsteğine uydum, boynuna doladım ellerimi,
o, en uygun zamanı, yeri seçti;
kanatlar baştan başa açılınca
tutundu tüylü kaburgalara,
tüyden tüye kaya kaya,
indi gür tüylerle buzların arasına.
Uyluğun kalça çıkıntısıyla
birleştiği noktaya ulaştığımızda,
rehberim bin bir zorlukla, korkuyla
başını ayakların olduğu yöne çevirdi
ve tüylere yapıştı yukarı çıkmak ister gibi,
öyle ki, Cehennem'e geri dönüyorduk sanki.
"İyi tutun" dedi ustam, yorgun biri gibi
soluk soluğa, "kurtulmak için bu kötülüklerden,
böyle merdivenlerden inmek gerek."
Sonra bir kaya yarığından dışarı çıktı,
kayanın kenarına oturttu beni,
dikkatli adımlarla yanıma geldi.

65/ Brutus = Iulius Caesar'ın evlatlığı Cassius'la birlikte Caesar'ı öldürmüştür (İÖ 1. yy); Bkz Cehennem IV(127).
65/ Gece oluyor = Dante ile Vergilius'un yolculuklarının başlangıcından bu yana neredeyse 24 saat geçmiştir; Bkz Cehennem II(142).
76/ Rehberim = Vergilius
76/ Bin bir zorlukla = Vergilius'ta ilk kez yorgunluk belirtileri görülüyor.

Gözlerimi yukarı kaldırdım,
Lucifer'i bıraktığım gibi bulacağımı sanmıştım;
oysa havaya kaldırmıştı bacaklarını.
Şaşırıp şaşırmadığıma cahiller,
geçtiğim noktayı bilmeyenler
karar versinler.
"Doğrul" dedi ustam, "ayağa kalk:
yolumuz ırak, üstelik engebeli,
saat dersen yedi buçuğu geçti."
Bulunduğumuz yer saray odası değildi,
yeraltında doğal bir indi,
hiç ışık alınıyordu, tabanı delik deşikti.
Ayağa kalkınca dedim ki:
"Bu çukurdan uzaklaşmadan önce,
nerede yanıldığımı bana söyle: Buz nerede?
Lucifer nasıl baş aşağı duruyor böyle?
Güneş nasıl geçti geceden gündüze,
birkaç saat içinde?"
Dedi ki: "Sen kendini hâlâ, dünyayı kemiren
lanetli kurdun tüylerine tutunduğum yerde,
merkezin ötesinde sanıyorsun.

92/ Geçtiğim nokta = dünyanın merkezi.
94/ Ustam = Vergilius.
107/ Kurdun = Lucifer'in.
108/ Merkezin ötesinde = dünyanın merkezinin ötesinde (Cehennem'de).

109 Oradaydın ben aşağıya indikçe; ama ben dönünce,
dört bir yandan ağırlıkların yöneldiği
noktayı geçtin sen de.
112 Şimdi, günahsız doğup ölen kişinin
öldürüldüğü toprakları içeren yarıkürenin
karşısında yer alan yarıkürenin
115 dibine vardın:
ayaklarının bastığı küçük daire,
öteki yüzü Giudecca'nın.
118 Burası sabahtır, orada gün batarken:
bizi tüylerinden merdiven gibi indiren,
yerinde dikili eskisi gibi.
121 Bu yana düşmüştü gökyüzünden
buralarda uzanan toprak
ondan korkup denizin dibine gizlenmiş,
124 bizim yarıküremize gelmişti;
üstümüzde görünen toprak,
belli ki ondan kaçıp ardında bu boşluğu bıraktı."
127 Belzebuth'un ötesinde
bu mezar sona ermeden önce
bir yer vardır, görünmez çıplak gözle

111/ Nokta = dünyanın merkezi; yer çekimi nedeniyle ağırlıklar bu noktaya yönelir.
112/ Günahsız doğup ölen kişinin = İsa'nın.
117/ Giudecca = dokuzuncu dairenin en dar bölümü olan dördüncü bölüm; Giudecca sözcüğü İsa'ya ihanet eden Yahuda'nın adından (Giuda) türetilmiştir.
119/ Ludmen = Lucifer.
121/ Bu yana düşmüştü Lucifer gökyüzünden güney yarıküreye düşer.
124/ Bizim yarıküremize = kuzey yarıküre.
125/ Üstümüzde görünen toprak = Araf.
127/ Belzebuth = şeytanların başına verilen ad; Dante bu adı Lucifer için kullanıyor.
128/ Bu mezar = Cehennem.

ama oyduğu bir kayadan hafif bir eğimle
akan bir suyun şırıltısı
belli eder varlığını.
Aydınlıklar dünyasına dönmek için, rehberimle
bu yeraltı geçidine daldık,
mola vermeyi aklımızdan bile geçirmeden,
o önde ben peşinde yukarılara tırmandık
sonunda yuvarlak bir delikten
gökyüzünün taşıdığı güzel nesnelere baktık;
buradan dışarı çıktık, görmek için yıldızları.

(Explicit prima pars Comedia Dantis Alaghieri in qua
tractatum est de Inferis)

(Dante Alighieri'nin Komedya'sının Cehennem'den söz edilen birinci bölümü burada sona erdi)

131/ Akan bir suyun büyük bir olasılıkla Âraf'tan gelen Lethe ırmağı.
133/ Aydınlıklar dünyasına = güneşin ışıdığı dünyaya.
133/ Rehberimle = Vergilius'la.
138/ Güzel nesnelere = yıldızlara.
139/ Yıldızları = Âraf ve Cennet de yıldızlar sözcüğüyle sona erer.

Bu ciltte yer alan resimlerden
1., 3., 4., 5., 6., 7–10., 13., 14., 15., 17., 18., 19., 21., 22.,
23., 24., 25., 28., 29. ve 32. kantolarda,
Dante, Cervantes ve Kitab-ı Mukaddes resimlemeleriyle
tanınan, ünlü Fransız ressamı ve gravürcüsü
Gustave Doré'nin (1832-1883);
2., 8., 9., 11., 12., 16., 20., 26., 27–30., 31., 33. ve 34.
kantolar ile kapak ve kutu resimlerinde ise büyük
Rönesans ressamı Sandro Botticelli'nin (1445-1520)
İlahi Komedya resimleri kullanılmıştır.

